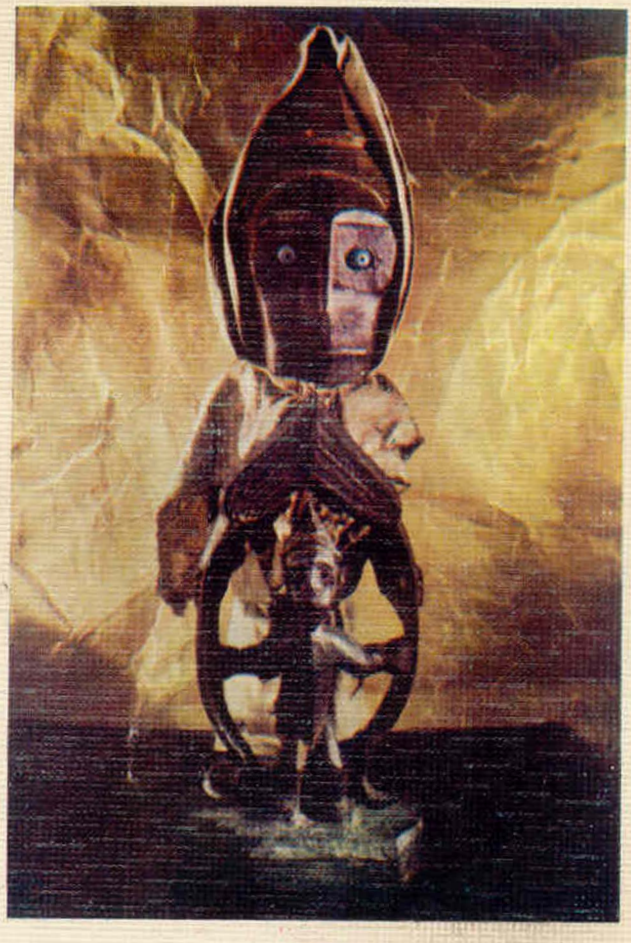
JOSEPH CONRAD

KARANLIĞIN YÜREĞİ

DOST KİTABEVİ YAYINLARI

KARANLIĞIN YÜREĞİ

JOSEPH CONRAD

DOST KİTABEVİ YAYINLARI : 8
ROMAN/ÖYKÜ/ŞİİR DİZİSİ : 2

©

Birinci Baskı : Yeni Ankara Yayınları/1976 .
İkinci Baskı : Temmuz/1982

Kapak Resmi :
Yeni Gine'de bulunmuş «Korwar» (Anne ve Çocuğu) heykeli

Bu kitap Yüksel Matbaacılık ve Tic. Koll. Şti.'nde dizilip basılmıştır.
İSTANBUL

JOSEPH CONRAD

KARANLIĞIN YÜREĞİ

İngilizce'den Çeviren
SİNAN FİŞEK

DOST KİTABEVİ YAYINLARI
Zafer Çarşısı No : 13
Yenişehir/Ankara

JOSEPH CONRAD HAKKINDA

İngiliz dilinin tanınmış yazarı Joseph Conrad 1857 yılında Polonyalı bir anne-babadan Ukrayna'da doğdu. Asıl adı Teodor Josef Konrad Korzeniowski idi. Sürgün edilen anne ve babasıyla birlikte Rusya'ya gitti. 1874 yılında bir Fransız gemisinde denizcilik hayatına başladıktan sonra 1884 yılında da bir İngiliz denizcilik şirketine geçti ve İngiliz yurttaşı oldu. Denizcilik hayatı 1894'e kadar sürdü. Bundan sonra kendini yazmaya verdi. Ancak bu yıllar arasında, hikâyelerinin pek çoğuna konu ve tema sağlayan denizcilik hayatından alacağını almıştı. 1924 yılında öldü.

Conrad bir Polonyalı olarak doğduğunu unutmadı. Ama eserlerini İngilizce yazdı. Başlangıçta bu onun için önemli bir handikaptı. En son kitaplarında bile, İngilizce'nin bir yabancı dil olarak kullanıldığı sezilebilir. Ancak Conrad bu yabancılığı zamanla bir handikap olmaktan çıkarıp ilginç bir üslup özelliği haline getirebilmişti. Dilindeki belli belirsiz yabancılık, anlatmayı sevdği karmaşık iç dünyaları, çeşitli yorumlara açık çetrefil kişilikleri vermeye yatkındı.

Radikal bir dünya görüşüne sahip olmayan Conrad politika üstüne de romanlar yazmıştır. Bunların ham maddesi, Polonya politikasının anılarına dayanır. **Secret Agent** ve **Under Western Eyes**'da Dostoyevski'nin **Şeytanlar**'ını hatırlatan politik entrikalara girer. **Güney Amerika**'da geçen **Nostromo** ise, emperyalizmi, emperyalist politikayı ve Latin Amerika politikasını en iyi anlatan romanlardan biri olarak tanınır.

Ahlak sorununa büyük bir ilgiyle eğilen Conrad bireysel ve toplumsal bağlamlarda, uygar ya da yaban ortamlarda bu sorunla hesaplaşmıştır. En önemli eserlerinden **Lord Jim**, yazarın bu yöneliminin başlıca örneklerinden biridir. **Karanlığın Yüreği**, Conrad'ın en başarılı uzun hikâyelerinden biri olarak tanınır ve benzer bir temayı ele alır. Yakın geçmişte Türkiye sinemalarında gösterilen **Apocalypse** filmi Vietnam'da geçmekle birlikte bu uzun hikâyeden yapılmış bir uyarlamadır.

Türkiye'de Conrad yeterince iyi tanınmıyor. **Lord Jim** ile **Nostromo**'nun çok eskiden Bakanlık Klasikleri arasında çıkmış çevirileri bugün bulunmuyor. **Nigger of Narcissus**'un iyi bir çevirisi ise yakınlarda Adam Yayınları arasından çıktı.

I

Gezi teknesi **Nellie**, yelkenlerinde tek bir titreme görülmeksizin demir atıp suyun üstünde kaydı, durdu. Akıntı kesilmiş, rüzgâr neredeyse dinmişti, rotası ırmağın ağzına doğru olduğuna göre de yapacağı tek şey burada demirleyip gelgiti beklemekti.

Thames'in denize açılan bölümü, sonsuz bir su yolunun başlangıcı gibi uzanıyordu önümüzde. İleride, denizle gök kaynaşmışlardı ve aydınlık havada denizin yükselişiyle ırmaktan yukarı yüzen teknelerin yanık yelkenleri, cilâlı gönderleri, parıldayan, sivri külâhlı, kımıltısız, kızıl kümelere benziyorlardı. Giderek yiten bir düzlükte denize uzanan basık kıyıların üzerine sis çökmüştü. Hava Gravesend üzerinde karanlıktı ve daha ötelerde, dünyanın en büyük, en yüce kentinin üzerinde, yaslı bir koyuluğun yoğunluğuna bürünmüş, kıpırtısız, asık duruyordu.

Kaptanımız Şirketler Müdürünün konuklarıydık. Burunda durmuş, gözlerini açıklara dikmişti. Dördümüz, bize dönük sırtına sevgiyle bakıyorduk. Tüm ırmak üzerinde, onun kadar denizciye benzeyen kimse yoktu. Bir kılavuzu andırıyordu — denizcilerin gözünde de bundan daha güvenilir bir kişi yoktur. Uğraşının ilerideki aydınlık ırmak ağzında değil, sırtını çevir-

diği o durgun karanlığın içinde olduğuna inanmak güçtü.

Önceden de söylemiştim bir yerlerde: aramızda denizin yarattığı bağ vardı. Uzun ayrılık dönemleri sayesinde yüreklerimizi birleştirmekten başka, birbirimizin anlattıklarına — hatta inançlarına bile — hoşgörülü yapmıştı bu bağ bizi. Dostların en iyisi Avukat, yılları ve erdemleri bizden çok olduğundan, güvertedeki tek yastığa sahip çıkmış, tek halının üzerine uzanmıştı. Muhasebeci bir kutu dominoyu şimdiden çıkarmış, taşlardan küçük yapılar yapıyordu. Marlow geride, sağ kıçta bağdaş kurmuş, mizana direğine yaslanmıştı. Yanakları çökük, teni soluk, sırtı dikti; görünüşü bir keşişi andırıyordu. Sarkık kolları, dışa dönük avuçlarıyla bir tanrı heykelciğine benziyordu. Demirin taramadığını saptadıktan sonra Müdür kıça doğru gelip yanımıza oturdu. Tembel tembel bir kaç söz edildi. Sonra yatın üzerine bir sessizlik çöktü. Nedense, domino oyunu bir türlü başlayamadı. Düşünceliydik, dinginlik içinde boşluğa bakmaktan başka bir şey çekmiyordu canımız. Durgun, kusursuz bir parlaklığın duruluğu içinde gün batıyordu. Suyun parlaklığı barış duyguları veriyordu kişiye. Dupduru gökyüzü iyilik saçan, lekesiz bir ışık yığınıydı. Essex bataklıklarının üstündeki sis bile, içeri bölgelerdeki ağaçlı tepelerden sarkıp alçak kıyıları perdeleyen, parlak, kıvrım kıvrım bir tül yığınını andırıyordu. Ancak batıda, tepelerin üzerindeki karanlık, güneşin yaklaşmasına öfkeleniyormuş gibi, gitgide koyulaşıyordu.

En sonunda, belirsiz, kavisli düşüşüyle güneş indi, sanki oluşturduğumuz kalabalığın üzerindeki karanlık ağırlığa değince bir ölüm yarası almış da sönecekmiş gibi, akkor rengi, ışınsız, ıssız, donuk bir kızıla dönüştü.

Bunun üzerine sular değişti, saçtığı huzur parlaklı-

ğını yitirdi, ama derinleşti. Geniş, yaşlı ırmak, dünyanın uçlarına dek uzanan bir su yolunun dingin ağırbaşlılığı içinde, kıyılarında yaşayan insanlara çağlar boyunca yaptığı hizmetlerden sonra, günbatımında, kımıltısız duruyordu. Saygıdeğer ırmağa, gelip sonsuza dek gidiveren kısacık bir günün canlı heyecanı içinde değil, kalıcı anıların görkemli ışığında bakıyorduk. Gerçekten de, denizi saygı ve sevgiyle «izlemiş» bir adamın, Thames'in aşağı bölümlerinde, geçmişin ulu ruhunu anması kadar kolay bir şey yoktur. Bitmeyecek görevini durmadan yerine getiren gelgit akıntısı kimi zaman yuvalarının rahatına, kimi zaman da deniz savaşlarına taşıdığı adamlarla gemilerin anılarıyla doludur. Ulusun gurur duyduğu tüm adamları tanımış, onlara hizmet etmiştir akıntı: Sir Francis Drake'den Sir John Franklin'e dek, soylu olsunlar ya da olmasınlar, hepsi birer cengâver — denizin gezgin cengâverleri olan adamlar. Adları zamanın karanlıklarında birer pırlanta gibi parlayan gemileri taşımıştır: Yuvarlak sağrıları hazinelerle dolu, Majesteleri Kraliçe tarafından görülüp büyük öyküden böylece çıkıp gidecek **Golden Hind**'dan, başka zaferlere koşan — ve bir daha geri dönemeyen — **Erebus**'la **Terror**'a dek. Gemileri de, adamları da tanımıştı. Deptford'dan, Greenwhich'den, Erith'den yola çıkmışlardı, serüvencilerle göçmenler, kral gemileriyle işçi gemileri, kaptanlar, amiraller, doğu tecim yollarının karanlık «korsan»ları, Doğu Hint filolarının kiralık «general»leri. Altın ya da şan avcısı, hepsi o ırmağın akıntısından yola çıkmışlardı, ellerinde kılıç, bazen de meşale taşıyarak; toprağın içindeki gücün habercileri, kutsal ateşten kıvılcım taşıyanlar. Ne büyüklükler akmamıştı o ırmağın akıntısından, bilinmeyen bir dünyanın gizemlerine!.. Adamların düşleri, toplulukların tohumları, imparatorlukların mikropları.

Güneş battı. Irmağı karanlık kapladı ve kıyı boyunda ışıklar yanmaya başladı. Bir çamur düzlüğü üzerinde kurulu üç ayaklı Chapman Feneri parıl parıldı. Irmağın üzerinde gemilerin ışıkları kımıldıyordu — bir o yana bir bu yana akan büyük bir ışık karmaşasıydı bu. Ve batıdaki tepelerde, canavar kentin yeri gene gökyüzünde belliydi : Güneş ışığında ağır bir karanlıkken, yıldızların altında donuk bir parlaklık oluyordu.

«Ve burası da,» dedi Marlox birden, «dünyanın karanlık yerlerinden biriydi.»

İçimizde hâlâ «denizi izleyen» tek adam oydu. Onunla ilgili söylenebilecek en kötü şey, sınıfını özümlemediğiydi. Denizciydi, ama gezgindi de. Oysa çoğu denizcilerin — denebilirse — durağan bir yaşantıları vardır. Hep evde olmayı düşünürler, evleri de — gemi — hep yanlarındadır. Ülkeleri de yanlarındadır hep: Deniz. Her gemi birbirine benzer, denizse hiç değişmez. Onlar için, değişmez çevrelerinin önünden akıp giden yabancı kıyıları, yabancı yüzleri, yaşamın değişken görkemini örten, bir giz perdesi değil, biraz aşağılayıcı bir yadsımadır — çünkü bir denizci için tek gizemli şey, yaşamındaki tek sevgili, yazgı kadar bilinmez olan denizdir. Geri kalanına gelince, iş saatlerinden sonra kıyıda sıradan bir gezinti, ya da sıradan bir eğlenti, tüm bir kıtanın gizlerini açıklamaya yeter, denizci de bu gizlerin bilinmeye değmediğini düşünür genellikle. Denizci öykülerinin dolaysız bir yalınlıkları vardır, anlamları da bir incir çekirdeğini ancak doldurur. Ama Marlow (öykü anlatmaya olan merakı sayılmazsa) sıradan bir denizci değildi, ona göre öykünün anlamı çekirdeğin içinde değil, sisi belirleyen parıltı gibi, ay ışığının ölü yalazının ortaya çıkardığı o puslu halelerden biri gibi, öyküyü saran bir şeydi.

Söylediği hiç şaşırtıcı değildi. Tam Marlow'un söy-

leyeceği bir sözdü bu. Sessizce kabullenildi. Kimse işittiğini belirtecek bir ses çıkarmayı bile düşünmedi. Kısa bir süre sonra da, yavaşça sözlerini sürdürdü Marlow:

«Çok eski zamanları düşünüyordum, Romalıların buraya ilk geldikleri zamanları, bin dokuz yüz yıl öncesini — geçen günü yani... Ne zamandır ışık saçıyor bu ırmak — cengâverler döneminden beri mi diyorsun? Evet, ama bir çayırda yayılan bir yangın, bulutların arasında çakan bir şimşek gibi. Bunun parıltısında yaşıyoruz — şu dünyamız var oldukça da çok yaşasın o parıltı! Ama karanlık daha dün buradaydı. Akdenizde güzel bir — ne derler — kadırganın komutanının duygularını bir düşün: Birden, kuzeye dönmesi buyuruluyor. Karadan çabucak Galyalıları ezip gidecek, Lejyonerlerin — herhalde çok da becerikli adamlardı — okuduklarımıza göre, yüzlercesi bir arada çalışarak, bir-iki ayda yapıverdikleri bu teknelerden birinin başına geçecek. Buraya geldiğini bir düşünün — dünyanın bitimi sanki, kurşun rengi bir deniz, duman rengi bir gök, akordeon gibi bir tekne — ırmaktan yukarı erzak ya da başka bir şeyler yüklenmiş gidiyorlar. Kum sığları, bataklıklar, ormanlar, yabanıl adamlar — uygar bir adamın yiyeceği hiç bir şey yok gibi, Thames suyundan başka da içecek bir şey yok. Ne Falernia şarabı, ne de kıyıya izinli çıkmak. Arada sırada tek tük, doğanın ortasında yitmiş, bir askerî üs — soğuk, sis, bora, hastalık, sürgün ve ölüm — havada, suda, çalılıklarda pusuda yatan ölüm. Sinekler gibi ölüyorlardı herhalde buralarda. Ama, evet — başardı. Hem de çok iyi başardı kuşkusuz, hiç düşünmeksizin üstelik — ancak sonraları, gençliğinde başından geçenleri anlatıp övünmek için düşündü belki. Karanlıkla yüzleşebilecek kadar erkek adamlardı onlar. Belki de, Roma'da tanıdıkları varsa, berbat iklim de onu öldürmezse, bir gün Ravenna'daki

filoya yükselebileceğini düşünerek keyifleniyordu. Ya da togalı, namuslu, genç bir vatandaş düşünün — belki zar oyunlarına biraz fazlaca düşkün — buraya bir valinin ya da bir vergi tahsildarının yanında, para durumunu düzeltmek umuduyla geliyor. Bir bataklığa ayak basıyor, ormanları aşıyor ve içerilerde bir üste çevresini saran yabanıllığı, korkunç yabanıllığı — ormanda, balta girmemiş ormanda, yabanıl adamların yüreğinde çalkalanan o gizemli yaşamı — seziyor. Böyle gizemlerin kabul törenleri de olmaz. Anlaşılamayanın — yani nefret edilenin — içinde yaşamak zorundadır. Sonra, onu etkilemeye başlayan bir de büyü vardır. Nefret edilen şeylerin büyüleyiciliği — bilirsiniz: Gitgide çoğalan pişmanlıkları, kaçma isteğini, güçsüz tiksintiyi, teslimi, nefreti düşünün.»

Sustu.

«Aslında,» diye başladı gene söze. Tek kolunu dirseğinden, avucu dışa dönük, kaldırdı. Bağdaş kurarak oturmuş, lotus çiçekleri olmayan, Avrupa giysileri içinde, öğütler veren bir Buda'ya benziyordu. «Aslında hiç birimiz tıpkı bu duyguları duyamayız. Etkinlik kurtarıyor bizi — etkinliğe olan bağlılığımız kurtarıyor. Aslında pek öyle önemli adamlar da değillerdi bunlar. Sömürgeci falan değildiler. Yönetimleri bir baskı aracından başka bir şey değildi, sanırım. Birer fatihtiler, bu da kaba güçten başka bir şeyi gerektirmiyor. Övünülecek bir şey de değil bu, çünkü senin gücün yalnızca başkalarının güçsüzlüğünden doğan bir kazadır. Yalnızca elde etmiş olmak uğruna, ellerine geçeni kaptılar. Yaptıkları şiddetli bir soygundan, geniş çapta bir kıyımdan başka bir şey değildi, üstelik gözü kapalı yapıyorlardı bu işi. Karanlıkla kapışanların böyle yapmaları da doğaldır. Dünyanın fethi, yani dünyanın, rengi bizimkinden farklı, ya da burunları bizimkinden az da-

ha yassı insanların elinden alınması işi, üzerinde düşünülecek olursa, pek de hoş bir şey değil. Ancak düşünce kurtarıyor bu davranışı. Ardındaki düşünce — yani duygusal bir bahane değil, gerçek bir düşünce, bu düşünceye olan esirgemesiz bir inanç. Kişinin kurabileceği, önünde eğilebileceği, adaklar sunabileceği bir şey...»

Sustu gene. Yalazlar akıyordu ırmağın üzerinden, küçük küçük yeşil, kızıl, ak yalazlar birbirlerini kovalıyor, yakalıyor, birleşiyor, yol kesiyor, ağır ağır ya da hızla ayrılıyorlardı. Yoğunlaşan gecede, uykusuz ırmağın üzerinde sürüyordu büyük kentin akışı. Bakıyor, sabırla bekliyorduk — bu sel kesilene dek de yapacak başka şey yoktu. Ama ancak uzun bir sessizlikten sonra, ürkek bir sesle, «Benim de bir zamanlar tatlı su gemiciliğini denediğimi anımsarsınız herhalde» dediğinde, sular çekilmeden, Marlow'un sonuçsuz deneylerinden birinin öyküsünü dinlememizin kaçınılmaz olduğunu anladık.

«Özellikle benim başıma gelenlerle canınızı sıkmak istemiyorum,» diye söze başladı, böylece bir çok anlatıcının zayıflığının, dinleyicilerinin gerçekte neyi işitmek istediklerini bilmediklerinden geldiğini anlatmış oldu. «Ama gene de, benim üzerimdeki etkisini anlamanız için oraya nasıl gittiğimi, neler gördüğümü, o ırmaktan yukarı nasıl gidip o zavallı adamı ilk nasıl tanıdığımı bilmeniz gerekiyor. Deneyimin hem en uzak, hem en tamamlayıcı noktasıydı bu. Nasıl olduysa, çevremdeki her şeyi birden aydınlatıverdi sanki — düşüncelerimi de. Ama yeteri kadar karanlıktı da — hem de acı uyandırıcı. Hiç olağanüstü bir şey değildi — pek açık da değildi. Hayır, pek açık değildi. Ama gene de bir bakıma aydınlatıcıydı.

«Anımsarsınız, o sıralarda Londra'ya yeni dönmüş-

tüm. Uzun bir süre — altı yıl kadar — Hint Okyanusunu, Büyük Okyanusu, Çin Denizini dolaşmıştım — Doğudan payımı almıştım bayağı. Tembellik ediyor, sizleri işlerinizden alıkoyuyor, sizi uygarlaştırmak Tanrı görevimmiş gibi evlerinizi basıyordum. Bir süre için iyiydi bu, ama sonunda dinlenmekten yoruldum. Bir gemi aramaya başladım kendime — dünyanın en güç işi olsa gerek. Ama gemilerden bana bakan bile yoktu. Sonunda o oyundan da bıktım.

«Çocukluğumda haritalara bayılırdım. Güney Amerika'ya, Afrika'ya ya da Avusturalya'ya saatlerce bakıp, yeni yerler bulmanın görkeminde yiter giderdim. Bir çok bilinmeyen yer vardı dünyada o sıralar. Bunlardan biri de haritada bana çok çekici geldi mi (aslında hepsi çekicidir ya), parmağımı basıp, büyüyünce buraya gideceğim, derdim. Anımsarım, bu yerlerden biri de Kuzey Kutbuydu. Oraya hâlâ gidemedim, bundan sonra da gitmeyi denemeyeceğim. Çekiciliği kalmadı. Öbür yerler, Ekvator'da ve her iki yarımkürede çeşitli boylamlar üzerine serpiştirilmişlerdi. Bu yerlerin kimisine gittim ve... Neyse, bunlardan söz etmeyelim. Ama bir yer vardı tutkun olduğum — bilinmeyenlerin en büyüğü, denebilirse en boşu.

«Doğru, pek boş değildi artık o sıralarda. Haritadaki yeri ırmaklar, göller, yer adlarıyla dolmuştu çocukluğumdan beri. Bir çocuğun zevkle düş kurabileceği, keyif verici bir gizemle dolu beyaz bir leke olmaktan çıkmıştı. Karanlık bir yer olmuştu. Ama özellikle bir ırmak vardı — haritada görünebilen, çok büyük, gövdesini uzatmış koca bir yılana benzeyen bir ırmak; kafası denizde, uzanmış gövdesi büyük ülke boyunca kıvrılarak giden, kuyruğu iç bölgelerin derinliklerinde yiten bir yılan. Ve bir dükkân camekânında gördüğüm bu haritaya bakarken, o ırmağın beni, bir yılanın bir

kuşu — aptal, küçücük bir kuşu — büyüler gibi büyülediğini farkettim. Sonra, o ırmak üzerinde tecimle uğraşan bir şirketin, büyük bir kuruluşun varlığını anımsadım. Yahu! dedim, kendi kendime, bu tatlı suyun üzerinde tecim işlerinin yürütülebilmesi için tekne gerek — buhar gemileri gerek! Niçin bunlardan birinin başına ben geçmeyeyim? Fleet Street'den aşağı yürüdüm, ama bu düşünce bir türlü aklımdan çıkmıyordu. Yılan büyülemişti beni.

«Kıta Avrupası'nın bir kuruluşuydu o şirket. Orada yaşayan bir çok da akrabam vardır. Hem daha ucuz, hem de, dediklerine göre, göründüğü kadar kötü değilmiş.

«Bu akrabaların canlarını sıkmaya başladığımı üzülerek söyleyeyim. Bu bile benim için yeni bir başlangıçtı. İstediklerimi bu yoldan elde etmeye alışık değildim. Bundan önce hep kendi yolumda, kendi başıma, kendi istediğim yere giderdim. Günün birinde böyle davranacağımı söyleseler di, inanmazdım. Ama şu ya da bu yoldan oraya gitmem gerektiğine kesinlikle inanmıştım, anlıyor musunuz? Başlarının etini yemeye başladım. Adamlar, 'Sevgili dostum' diyor ama hiç bir şey yapmıyorlardı. Sonra da — inanır mısınız? — Kadınları denedim. Ben, Charlie Marlow, bir iş bulmak için kadınları öne sürdüm. Hey Tanrım! Aslında o düşünce itiyordu beni bu işe. Bir teyzem vardı, tatlı, girişken bir kadıncağız. Mektup yazdı bana: 'Çok iyi olur. Senin için her şeyi, ama her şeyi yapmaya hazırım. Ne güzel bir tasarı. Yönetimde çok önemli birisinin karısını tanırım, kocasının sözünün geçirdiklerinin arasında da' falan filan. O ırmakta çalışan buharlı gemilerden birine beni kaptan yapmak için elinden gelen gürültüyü çıkarmaya kararlıydı — yeter ki benim gönlüm olsun.

«Atandım istediğim işe — doğaldı bu — hem de

çok çabuk oldu. Meğer şirket, kaptanlarından birinin yerlilerle dalaşırken öldüğü haberini almış. Beklediğim fırsattı bu, gitme isteğimi de körükledi. Aradan uzun aylar geçtikten sonra, o kaptanın ölüsünden arta kalanları bulmaya çalıştığım zaman, asıl kavganın bir kaç tavuktan doğan bir anlaşmazlıktan çıktığını öğrendim. Evet, iki kara tavuktan. Fresleven — Kaptanın adı böyleymiş, Danimarkalıymış — bir alışverişte nasıl olduysa aldatıldığını düşünmüş, kıyıya çıkıp köyün başındaki adamı sopayla dövmeye başlamış. Hiç şaşmadım bunu işittiğimde. Fresleven'in dünyanın en uysal, en sessiz adamı olduğunu söylediklerinde de şaşmadım. Öyleydi kuşkusuz, ama iki yıldır da kutsal görevle oradaydı, sonunda, şöyle ya da böyle, kendine olan saygısını yeniden saptamanın gereğini duymuş olmalıydı. Bu yüzden de ihtiyar zenciyi acımadan sopaladı. Köy halkı toplanmış, çarpılmışçasına seyrederken, sonunda adamın biri — başkanın oğlu olduğunu söylediler — ihtiyarın çığlıkları karşısında çaresiz kalıp mızrağının ucuyla korka korka dürttü beyaz adamı — mızrak da kolayca kayıverdi kürek kemiklerinin arasından içeri. Bunun üzerine, başlarına büyük belâların geleceğini sanan tüm köy halkı ormana kaçtı, Fresleven'in yönetimindeki gemi de — sanırım başmakinistin kumandasında — büyük bir korku içinde uzaklaştı. Sonradan da pek kimse ilgilenmedi Fresleven'in ölüsüyle — ben gidip onun yerini alana dek. Öyle bırakamazdım onu. Ama öncelikle tanışma olanağı elime geçtiğinde, kaburgalarının arasından fışkıran otlar tüm kemiklerini örtmüştü. Kemiklerinin tümü oradaydı. Bu doğaüstü varlığa dokunmamışlardı ölümünden sonra. Köy de bomboştu. Kapkara olmuş kulübeler çürüyorlar, devrilmiş çitlerin arasında eğri büğrü duruyorlardı. Bir belâ gelmişti işte köyün başına. İnsanlar yok olmuşlardı. Çılgın bir deh-

şet duygusuna kapılan erkek, kadın, çocuk, herkes ormana dağılmış, bir daha da dönmemişti. Tavukların başına ne geldi, onu da bilmiyorum. Gelişme uğruna onlar da gitmişlerdir herhalde. Her neyse, bu görkemli olayın da yardımıyla, istediğim işe umduğumdan çok önce kavuştum.

«Deliler gibi koşuştum hazırlanmak için, kırk sekiz saat geçmeden de patronlarıma görünüp anlaşmayı imzalamak üzere Manş'ı aşıyordum. Bir kaç saat sonra, bana hep beyaza boyanmış bir mezarı anımsatan kente geldim Önyargı işte. Şirketin işyerini bulmam güç olmadı. Kentin en büyük kuruluşuydu, kime rastladıysam, ondan söz ediyordu. Denizleraşırı bir imparatorluk kurup, tecim yoluyla dünyanın parasını kıracaklardı.

«Derin bir gölgeye bürünmüş dar, boş bir sokak, pancurlarla kaplı sayısız pencere, bir ölüm sessizliği, taşların arasından fışkırmış otlar, sağda solda görkemli araba girişleri, tüm ağırlıklarıyla aralık duran çok büyük kapılar. Bunlardan birinden giriverip çöl gibi çıplak, geniş, süssüz bir merdivenden çıktım, önüme gelen ilk kapıyı açtım. Biri şişman öbürü zayıf iki kadın hasır altlıklı iskemlelere oturmuşlar, kara yünden bir şeyler örüyorlardı. Zayıf olanı ayağa kalkıp doğru üstüme geldi — gözleri önüne eğik, hâlâ örüyordu — ve tam bir uyurgezerin önünden çekilir gibi çekilmeyi düşündüğüm sırada durdu, başını kaldırdı. Giysisi bir şemsiye kabı kadar yalındı ve dönüp tek söz söylemeden önümden bekleme odasına girdi. Adımı söyleyip çevreme bakındım. Ortada bir iskambil masası, duvar boyunca alelâde iskemleler, bir uçta da, gökkuşağının tüm renklerine boyanmış, geniş, parlak bir harita. Bir çok kırmızı yer vardı — iyidir haritalarda kırmızı görmek, çünkü o yerde gerçekten bir şeyler yapılıyor demektir —

bol mavi, biraz yeşil, bir kaç turuncu, bir de, doğu kıyısında, gelişmenin neşeli öncülerinin neşeli biralarını yudumladıkları yeri gösteren mor bir leke. Ama ben bunların hiç birine gitmeyecektim. Sarının içine gidecektim. Tam orta yerine. Irmak da oradaydı — büyüleyici — öldürücü — yılan gibi. Off! Bir kapı açıldı, ak saçlı — ama anlayışlı görünüşlü — bir kâtip kafası göründü, sıska bir işaret parmağı beni o kutsal yere çağırdı. Loş bir odaydı, orta yerinde de ağır bir yazı masası duruyordu. Masanın arkasında redingot giymiş, soluk, tombul bir adam vardı: Büyük Patron. Boyu bir altmış beş kadardı herhalde, elinin altındaki paralar da kim bilir kaç milyondu. Elimi sıktı galiba, bir şeyler mırıldandı, Fransızcamı yeterli buldu. **Bon voyage** (*)

«Kırk beş saniye sonra kendimi gene bekleme odasında, anlayışlı kâtibin yanında buldum, o da, üzüntü ve iyi niyetle dolu, bana bir belge imzalattı. Bir de meslek sırlarını açıklamamaya söz verdim sanıyorum. Açıklamayacağım da.

«Biraz huzursuzluk duymaya başladım. Biliyorsunuz, böyle törenlere alışık değilimdir. Bir uğursuzluk vardı havada. Kötü bir düzene ortak olmuştum sanki — ne bileyim — doğru olmayan bir şeye... Çıktığımda rahatladım. Dış odadaki iki kadın kara yünlerini coşkuyla örüyorlardı. İnsanlar, geliyor, daha genç olanı gidip gelip içeri götürüyordu onları. Yaşlısı iskemlesine oturmuştu. Düz tabanlı kumaş terlikler giymiş, ayaklarını küçük bir halının üstüne koymuştu ve kucağında bir kedi vardı. Başında beyaz, kolalı bir başlık, yanağında bir siğil, burnunun ucunda asılı duran gümüş çerçeveli bir gözlük vardı. Gözlüklerinin üstünden bana baktı. O bakışın tez, ilgisiz dinginliği huzursuz etti be-

(*) İyi yolculuklar.

ni. Salak, neşeli görünüşlü iki genç odaya giriyorlardı. Onlara da aynı ilgisiz, bilgiç bakışı çevirdi. Onların her şeylerini biliyordu sanki— benim de. Tuhaf bir duygu geldi içime. Anlaşılmaz, uğursuz bir kadın gibi geldi bana. Oralarda, uzaktayken, çok düşündüm o ikisini: Karanlığın girişini koruyorlardı; kara bir tabut örtüsü örüyorlar, biri durmadan insanları bilinmeyene sunuyor, sunuyor, öbürü de neşeli ve salak suratlara ilgisiz, ihtiyar gözlerle bakıyordu. **Ave!** ihtiyar, kara yün örücüsü. **Morituri te salutant** (*) Baktıklarından çoğu — yarısından çoğu — bir daha göremediler onu.

«Bir de doktor görmeye gittik. 'Sıradan bir işlem' dedi kâtip, tüm üzüntülerime sonuna dek katıldığını gösteren tavrıyla. Bunun üzerine de şapkasını sol kaşının üzerine devirmiş, yazman olduğunu sandığım — gerçi bir ölüm sessizliği vardı yapının içinde, ama bu işyerinde yazmanlar da olmalıydı — bir delikanlı yukarılardan bir yerlerden gelip bana yol gösterdi. Ceketinin yenleri mürekkep lekeleriyle dolu. kılıksız, dağınık bir adamdı, eski bir çizmenin burnunu andıran çenesinin altındaki boyunbağı enli ve kabarıktı. Doktora gitmemiz için henüz erkendi, ben de bir içki içmemizi önerince birden neşelendi. Vermutlarımızı yudumlarken, şirketin çalışmalarını yüceltti, bir süre sonra ben de, konuşmanın akışı içinde, onun henüz oralara gitmemiş olmasına şaştığımı söyledim. Birdenbire ciddileşip toparlandı, 'Eflâtun'un öğrencilerine dediği gibi, göründüğüm kadar salak değilim' dedi anlamlı bir sesle, sonra büyük bir kararlılıkla bardağını boşalttı ve kalktık.

«Yaşlı doktorun, nabzımı yoklarken başka bir şey düşündüğü belliydi. 'Aferin, aferin orana' diye mırıldandı, sonra belli bir sabırsızlıkla, kafamı ölçmesine izin

---

(*) Selâm! Ölecek olanlar seni selâmlıyor.

verip vermeyeceğimi sordu. Şaşırdım bu sözüne. Olur, dedim. O da pergele benzer bir şey çıkarıp kafamın önünü, arkasını, her yanı ölçtü, büyük bir özenle notlar tuttu. Erimiş gabardin ceketli, ayakları terlikli, traşsız, ufak tefek bir adamdı, ben de zararsız bir bunak olduğunu düşündüm. 'Bilim yararına' dedi, 'oraya gideceklerden, kafataslarını ölçmeme izin vermelerini isterim hep.' 'Döndüklerinde de ölçer misiniz?' diye sordum. 'Hayır, dönenleri hiç görmem' dedi. 'Hem de, biliyor musunuz, değişiklikler hep içeride olur zaten; Yalnız kendisinin duyabildiği bir şakayla karşılaşmış gibi gülümsedi. 'Demek oraya gidiyorsunuz. Harika. İlginç de.' Bana merakla bakıp bir not daha aldı. 'Ailenizde delilik görüldü mü hiç?' diye sordu, heyecansız bir sesle. Sıkıldım. 'Bilim yararına bir soru mu, bu da?' Sıkıntıma hiç kulak asmadan, 'Bireylerin ruhsal değişikliklerini yerinde inceleyebilmek bilimsel açıdan çok ilginç olurdu, ama...' dedi. 'Ruh doktoru musunuz?' diye sözünü kestim. Hiç alınmadan, 'Her doktor biraz öyle olmalıdır' dedi, bu özgün huylu vatandaş. 'Oraya giden siz mösyölerin kanıtlamama yardımcı olmanız gereken küçük bir kuramım var. Ülkemin böyle görkemli bir sömürgesi olmasından sağlayacağı yararların benim payıma düşen bölümü de bu olacak. Sıradan zenginlik başkalarının olsun. Sorumu bağışlayın, ama gözleme fırsatını bulduğum ilk İngiliz sizsiniz...' Ona sıradan bir İngiliz olmadığımı açıklamaya çabaladım. 'Eğer öyle olsaydım,' dedim, 'sizinle burada böyle konuşmazdım.' 'Söylediğiniz çok anlamlı. Büyük bir olasılıkla da yanlış bir söz' dedi gülerek. 'Güneşin altında durmaktan çok, öfkelenmekten korkun. A d i e u. Siz İngilizler nasıl dersiniz? **Good-bye.**. Tamam! **Good-bye. Adieu.** Tropikal ülkelerde her şey sakin olmalıdır.'.. İşaret parmağını

dikkatli ol anlamına kaldırdı... **'Du calme, du calme, (*) Adieu.'**

«Yapacağım bir şey daha kalmıştı: Sevgili teyzemle esenleşmek. Çok keyifli buldum onu. Bir fincan çay içtim — uzun süre içebileceğim son güzel çaydı bu — ve, güven verici bir biçimde, bir hanımefendinin oturma odasının olması gerektiği gibi olan odasında, şöminede yanan ateşin başında uzun uzun, sakin sakin konuştuk. Bu konuşmamız sırasında anladığıma göre, ileri gelen kişinin karısına ve daha kimbilir kaç kişiye, olağanüstü yetenekli, kolayca bulunamayacak türden — Şirket için büyük kısmet — bir adam olarak tanıtılmıştım. Hey Tanrım! Yönetimime verecekleri de üç paralık düdüğüyle kırk paralık bir ırmak gemisiydi! Ama aynı zamanda seçilmişlerden biri olduğum anlaşılıyordu — yani bir sermayem vardı, anlıyor musunuz? Aydınlık güçlerin elçisi, ikinci sınıf bir havari gibi bir şey yani. O sıralarda gazeteler bu türden bir yığın palavra saçıyorlardı, o yalancı kalabalığında yaşayan zavallı teyzem de bunlara kapılmış gitmişti. 'O bilgisiz kitleleri iğrenç alışkanlıklarından kurtarmak' üzerine o kadar çok konuştu ki, ne yalan söyleyeyim, sonunda bayağı huzursuz oldum. Şirketin kazanç amacıyla işletildiğini söylemeye kalkıştım.

«Sevgili Charlie' dedi, 'unuttuğun bir şey var: işçi, layık olduğu işte çalışır.' Tuhaftır kadınların gerçeklere böylesine yabancı olmaları. Kendi dünyalarında yaşarlar — böyle bir dünya da hiçbir zaman olmamıştır, olamaz. Fazla güzel bir dünya onlarınki; gerçekten kuracak olsalar da, ilk gün batımından önce paramparça olurdu. Biz erkeklerin, dünyanın kuruluşundan beri iç-

(*) Sakin olun, sakin olun.

içe yaşadığımız herhangi bir allahın cezası gerçek, kalkıp yıkıverirdi dünyalarını.

«Bundan sonra da öpüldüm, yünler giymem söylendi, sık mektup yaz, falan — ve çıktım. Sokakta — niçin olduğunu bilmiyorum — tuhaf bir duygu geldi içime: Bir sahtekâr olduğumu düşündüm. Eskiden, başkalarının karşıdan karşıya geçerken bile yaptıklarından daha az düşünerek, yirmi dört saat içinde dünyanın her hangi bir yerine doğru yola çıkabilen ben, bu tuhaf serüvenden önce — kararsızlık duydum demeyeceğim, ama bir an şaşırıp kaldım. Galiba en iyi şöyle anlatabileceğim duygumu: Bir iki saniye süreyle, sanki bir kıtanın orta yerine değil de, dünyanın orta yerine gidiyormuşum gibi geldi bana.

«Bir Fransız gemisiyle gittim, anladığım kadarıyla da, sırf asker ve gümrükçü indirmek amacıyla, orada ne kadar liman varsa hepsine uğradı. Kıyıyı seyrettim. Bir geminin bordasından kayıp giden kıyıyı seyretmek bir bulmacayı çözmeye çalışmak gibi bir şeydir. Karşındadır kıyı — gülümser, surat asar, çağırır seni, uludur, acımasızdır, sıradandır, ya da yabanıldır, hep de suskundur; sanki, Gel de öğren bakalım, diye fısıldıyormuşçasına. Bu kıyı, gördüğüm en biçimsiz kıyılardan biriydi — sanki oluşumu henüz tamamlanmamış gibi — ve tekdüze bir çirkinliği vardı. Siyaha yakın yeşil renkte, kenarına dalgaların köpükleri işlenmiş çok büyük bir orman, parıltısını ince bir pusun bozduğu mavi denizin üzerinde, cetvelle çizilmiş gibi dümdüz, gözalabildiğine uzayıp gidiyordu. Güneş korkunçtu, kıyı buhardan parıldıyor, terliyor gibiydi. Köpükten çerçevenin içinde, sağda solda, grili beyazlı bir kaç nokta kümelenmişti. Bazen bu nokta kümelerinin üzerlerinde bir bayrak dalgalanıyordu. Bir kaç yüzyıllık yerleşme merkezleriydi bunlar ve arkalarındaki el değmemiş

zeminin üzerinde, hâlâ bir iğne ucu gibi ufaktılar. Sarsıla sarsıla gidiyorduk, duruyor, asker indiriyorduk — gene gidiyor, bir teneke barakayla bir bayrak direğinin içinde yittiği, Tanrı'nın unuttuğu bir toprak parçasından vergi almaları için gümrük memurları indiriyorduk — sonra da başka askerler indiriyorduk, gümrük memurlarını korumaları için. Bazılarının dalgaların içinde boğulduklarını işittim; ama boğulsalar da, boğulmasalar da, kimsenin aldırdığı yoktu. Fırlatılıp atılıyorlardı oraya, biz de yolumuza gidiyorduk. Kıyı, sanki yerimizden kımıldamamışız gibi, her gün aynı görünümdeydi. Ama bazı yerlerden, alış veriş merkezlerinden geçtik; Büyük Bassam, Küçük Popo gibi, karanlık bir dekor önünde oynanan uğursuz bir güldürüden alınmışa benzeyen adları olan yerlerdi bunlar. Yolculuk tembelliği, hiç bir ortak noktam olmayan bu adamların arasındaki yalnızlığım, yağlı, kımıltısız deniz, kıyının biteviye karanlığı, beni cisimlerin gerçekliğinden uzakta, hüzünlü, anlamsız bir kuruntunun yorgunluğuna hapsetmiş gibiydi. Kıyıya vuran dalgaların arada sırada işitilen sesi, bir kardeşin konuşmasını duymak gibi olumlu bir zevkti. Doğal bir şeydi, bir nedeni vardı, nedeninin de bir anlamı vardı. Arada sırada kıyıdan gelen kayıklar, gerçekle kurulan gecici birer bağdı. Bu kayıkların kürekçileri kara derili adamlardı. Gözlerinin akının parıltısı uzaklardan seçiliyordu. Bağırıyor, şarkı söylüyorlardı. Terden gövdeleri tütüyordu. Biçimsiz, gülünç maskeleri andıran suratları vardı bu adamların; ama kıyıya çarpan dalgalar kadar doğal ve gerçek kemikleri, kasları, coşkun bir canlılıkları, hareketlerinde belirlenen yoğun bir güçleri vardı. Orada olmalarını bağışlatmak için bir özür aramıyorlardı. Çok rahatlatıcı bir şeydi onlara bakmak. Bir süre, dolaysız gerçeklerle dolu bir dünyada yaşadığımı sanıyordum, ama

uzun sürmüyordu bu. Bu duyguyu kaçıracak bir şeyler oluyordu hep. Bir seferinde, kıyının açığına demirlemiş bir savaş gemisine rastladık. Bir kulübe bile yoktu görünürlerde, ama kıyıyı topa tutuyordu. Anlaşılan, Fransızların savaşlarından biri sürüyormuş o sıralarda. Bayrağı yaş bir paçavra gibi sarkıyordu; on beşlik topların uzun namluları basık teknenin her yanından fışkırmıştı; yağlı, yapışkan dalgalar gemiyi yavaşça kaldırıyor, sonra ince direklerini sallandırarak indiriyorlardı gene. Toprak, gökyüzü ve denizin oluşturdukları o boş sonsuzluğun içinde, anlaşılmaz bir biçimde, bir kıtaya ateş ediyordu. Pat, ediyordu on beşlik topların biri, küçük bir yalaz fırlayıp yitiyor, bir parçacık ak duman yok oluyor, ufacık bir mermi hafif bir çığlık atıyordu — ve hiç bir şey olmuyordu. Hiç bir şey olamazdı. Tüm bu işlemin çılgınca bir yanı, tüm görünümün hüzünlü bir gülünçlüğü vardı; bizim gemideki birisinin de bana, büyük bir içtenlikle, görünmeyen bir yerde bir yerli kampı — düşman diyordu onlara! — olduğunu söylemesi, bu duyguyu dağıtmaya yetmedi.

«Mektuplarını verdik (o yapayalnız gemideki adamlardan her gün ortalama üçünün hastalıktan öldüğünü öğrendim) ve yolumuza gittik. Neşeli ölüm dansıyla tecimin, fazla ısıtılmış bir mezarı andıran durgun ve topraksı havada birlikte yürüdükleri bir kaç gülünç adlı yere daha uğradık. Doğanın, dışarıdan gelenleri engellemek amacıyla yaptığı düşünülebilecek o tehlikeli dalgalarla çevrili biçimsiz kıyı boyunca ilerledik. Balçıklaşmış suları, güçsüz bir çaresizliğin sonunda bize bakarak kasılmışa benzeyen eğri büğrü Hint sakızlarını saran, kıyıları çamur içinde çürüyen ırmaklara, yaşamın içindeki ölüm nehirlerine girdik, çıktık. Belirgin bir izlenim edinecek kadar uzun süre kalmadık hiç bir yerde, ama içimde belirsiz, iç karartıcı bir hayranlık

duygusu büyüdü. Karabasan tohumları arasında yorgun br hac gezisi gibiydi bu.

«Büyük ırmağın ağzına varana dek otuz günden uzun bir süre geçti. Başkent açıklarında demir attık. Ama asıl görevim yüz mil ötede başlayacaktı. Ben de ilk fırsatta, otuz mil daha ileride bir yere doğru yola çıktım.

«Küçük bir buhar gemisinde yer buldum. Kaptan İsveçliydi, benim de denizci olduğumu öğrenince kaptan köşküne çağırdı. Ayaklarını sürüyerek yürüyen, asık yüzlü, uzun saçlı, ince, sarışın, genç bir adamdı. Küçük, zavallı iskeleden ayrılırken, başını aşağılayıcı bir biçimde kıyıya doğru salladı. 'Orada mı yaşıyordun?' diye sordu. 'Evet,' dedim. Yanlışsız bir İngilizce ve oldukça acı dolu bir sesle, 'Bu hükümet adamları birer harika, değil mi?' dedi. 'Bazı insanlar neler yapmıyorlar, ayda bir kaç frank uğruna. İç bölgelere gittiklerinde böylelerine ne olduğunu merak ediyorum.' Bunu yakında görmek amacında olduğumu söyledim. 'Yaa!" dedi. Ayaklarını sürüyerek yana doğru gitti, dikkatle ileriye bakmaya başladı. 'Pek emin olma öyle,' dedi. 'Geçen gün bir adam götürüyordum oralara, daha yolda kendini astı. O da İsveçliydi.' 'Kendini astı, ha! Peki ama, niçin?' diye bağırdım. İleriyi gözlüyordu gene. 'Kim bilir? Güneş fazla geldi belki, ya da ülke.'

«Sonunda bir açıklığa geldik. Kayalık bir uçurum göründü, kıyıda altüst toprak yığınları, bir tepenin üzerinde evler, damları demirden başka evler — hepsi de kazı döküntülerinin arasında, ya da uçurumun kenarına kondurulmuş duruyorlardı. İçinde insanların yaşadığı bu yıkıntı görünümünün üzerinde de, yukarılardaki çağlayanın sürekli uğultusu geziniyordu. Çoğu kara derili ve çıplak bir sürü insan karınca gibi kaynaşıyorlardı. Irmağa bir mendirek uzanıyordu. Güneş, birden

artıveren parlaklığıyla, zaman zaman her şeyi köreltici bir ışığa boğuyordu. 'İşte senin şirketin şubesi,' dedi İsveçli, kayalık tepedeki barakaya benzer tahtadan yapıları parmağıyla göstererek. 'Eşyalarını gönderirim. Dört kasa demiştin, değil mi? Haydi bakalım. Elveda.'

«Çimenlerin üzerine yayılmış yatan bir buhar kazanı gördüm, sonra tepeye doğru çıkan bir patika buldum. Yol kıvrılarak hem kayaların, hem de tekerlekleri havada, sırtüstü devrilmiş küçük bir demiryolu vagonunun çevresinden dolanıyordu. Vagonun tekerleklerinden biri yoktu. Ölü bir görünümü vardı, bir hayvan leşine benziyordu. Çürüyen başka makine parçaları, paslanmış bir yığın ray gördüm. Sol yanda, bir ağaç kümesinin gölgesinde, karanlık bir şeyler güçsüzce kımıldanıyor gibiydi. Gözlerimi kırptım, patika çok dikti. Sağ yanda bir düdük öttü, zencilerin kaçıştıklarını gördüm. Ağır, tok bir patlama yeri sarstı, uçurumdan bir duman yığını yükseldi, o kadar. Kayalığın yüzünde hiç bir değişiklik yoktu. Demiryolu yapıyorlardı. Uçurum yol üstünde falan değildi, ama bu amaçsız patlamalardan başka yapılan iş yoktu.

«Arkamda hafif bir şıngırtı işitip başımı çevirdim. Altı zenci tek sıra olmuş, patikayı tırmanıyorlardı. Yürüyüşleri dik ve ağırdı, başlarının üstünde dengede duran sepetlerle toprak taşıyorlar, adımlarını şıngırtıya uyduruyorlardı. Apışaralarına sardıkları kara paçavraların küçük uçları arkalarından kuyruk gibi sallanıyordu. Tüm kaburgalarını görebiliyordum. Kollarıyla bacaklarının eklem yerleri bir ipe atılmış düğümler gibiydiler. Her birinin boynunda demirden bir tasma vardı ve aralarında sallanıp şıngırdayan bir zincirle birbirlerine bağlıydılar. Uçurumdan gelen bir patlama sesi daha, bana birden o kıtaya ateş eden savaş gemisini anımsattı. Aynı korkutucu gürültüydü, ama kişi ne kadar

düşünürse düşünsün, bu adamlara düşman demek olanaksızdı. Bunlara hükümlü deniyordu ve onuruna dokunulmuş yasalar, patlayan mermiler gibi, çözülmesi güç bir gizemle bu adamların üstüne düşüyorlardı. Sıska göğüsleri birlikte soluyor, sonuna dek açılmış burun delikleri titriyor, taşlaşmış gözleri yokuşa bakıyordu. Mutsuz, yabanıl insanların o tam, ölümsü ilgisizliğiyle, bana bakmadan bile, yirmi santim yanımdan geçtiler. Bu ham maddenin arkasından da kurtarılmışlardan, yeni güçlerin ürünlerinden biri, ortasından tuttuğu tüfeğiyle, umutsuzca yürüyordu. Üstünde bir düğmesi kopmuş bir üniforma ceketi vardı. Patikada bir beyaz adam olduğunu görünce, tüfeğini çevik bir hareketle omuzuna kaldırdı. Sıradan bir önlemdi bu; uzaktan tüm beyazlar birbirlerine benzedikleri için, benim kim olduğumu bilemiyordu. Ama hemen emin oldu kimliğimden, geniş, bembeyaz, bıçkın bir gülümseyişle ve emanetlerine bir göz atarak beni de yüce güvenine ortak etti. Ne de olsa, ben de bu ulu davanın büyük, âdil işlemlerinin bir parçasıydım.

«Yukarı çıkacağıma, dönüp sol yandan inmeye başladım. Amacım, yokuşu tırmanmadan prangalıların gözden yitmelerini beklemekti. Fazla yufka yürekli değilimdir, bilirsiniz — ben de vurmak, kendimi korumak zorunda kalmışımdır. İçine düşmüş olduğum yaşamın gereği, sonucunu düşünmeksizin direnmek, bazen de saldırmak zorunda kaldım — saldırmak da direnmenin yollarından yalnız biridir. Şiddet iblisini gördüm, tutku iblisini gördüm, yanan şehvet iblisini gördüm; ama bunlar — allah kahretsin! — güçlü, canlı, gözü kanlı, insanları sarsıp sürüyen iblislerdi — insanları! O tepenin yamacında dururken, o ülkenin kör edici güneşinin altında, yağlı, yalancı, kaçamak bakışlı, çılgın, aç gözlü, acımasız bir iblisle karşılaşacağımı sezdim birden.

Ne ölçüde sinsi olabileceğini de ancak bir kaç ay sonra, bin mil ötede anlayacaktım. Bir an, sanki biri beni uyarmış gibi, dehşet içinde kaldım. Sonunda, yanlamasına inerek yokuşun dibinde gördüğüm ağaç kümesine doğru ilerledim.

«Yamaçta, ne işe yaradığını bir türlü anlayamadığım, insan yapısı, çok büyük bir çukurun çevresinden dolaştım. Ne taş ocağıydı, ne de kum ocağı. Basbayağı bir çukurdu. Hükümlülere yapacak bir iş bulmak gibi, insancıl bir duygunun ürünü olabilirdi. Bilmiyorum. Sonra da, tepenin yamacından bir bıçak izi gibi inen daracık bir dere yatağına düşeyazdım. Bu yarığa, kasaba için getirtilmiş bir çok lağım borusunun yuvarlanmış olduğunu gördüm. Sağlam olanı yoktu içlerinde. Gereksiz bir biçimde parçalanmışlardı. Sonunda vardım ağaçların altına. Amacım bir kaç dakika gölgede dolaşmaktı; ama gölgeye adımımı atar atmaz bir cehennemin karanlık çemberine girdiğimi sandım. Çağlayan yakındaydı ve kesintisiz, biteviye, uğultulu, akıcı bir gürültü, tek bir soluğun işitilmediği, tek bir yaprağın kımıldamadığı korunun hüzünlü durgunluğunu gizemli bir sesle dolduruyordu — yörüngesine fırlatılmış dünyanın korkunç hızı birden işitilir olmuştu sanki.

«Acının, teslim olmanın, umutsuzluğun tüm biçimlerine girmiş, loş ışıkta güçlükle seçilen kara insanlar ağaçların arasına çömelmiş, uzanmış, oturuyorlar, ağaç gövdelerine yaslanıyor, toprağa tutunuyorlardı. Uçurumda bir patlama daha oldu, ayaklarımın altındaki toprak titredi gene. Çalışma sürüyordu. Çalışma! Ve işçilerden bazılarının ölmek üzere çekildikleri yer burasıydı.

«Yavaş yavaş ölmekteydiler — apaçıktı bu. Düşman değildiler, hükümlü değildiler, dünyayla ilgili hiç bir şey değildiler artık — yeşilimsi karanlığın içinde

karmakarışık uzanmış, hastalığın ve açlığın kara gölgelerinden başka bir şey değildiler. Kıyının en uzak yerlerinden sözleşmelerin yasallığıyla getirilmişler, uyamadıkları bu çevrede yitmişler, alışık olmadıkları yiyeceklerle beslenmişlerdi; hastalanmışlar, etkinliklerini yitirdikten sonra da sürünerek gitmelerine, dinlenmelerine izin verilmişti. Can çekişen bu yaratıklar hava kadar özgürdüler — bir o kadar da ince. Ağaçların altında, gözlerinin parıltılarını seçmeye başladım. Sonra aşağı baktığımda, elimin yanında bir yüz gördüm. Kara bir kemik yığını boylu boyunca uzanmış, bir omuzunu ağaca dayamıştı. Gözkapakları ağır ağır kalktı ve çökük gözler bana baktı: Kocaman, boş, diplerinde yavaşça sönen kör, beyaz bir parıltı olan gözler. Adam genç duruyordu — bir çocuk gibi, neredeyse — ama bilirsiniz, güçtür zencileri ayırt etmek. Ona cebimde duran, İsveçli dostumun gemisinden kalma bisküvilerden birini sunmaktan başka yapacak şey bulamadım. Parmaklar bisküvinin üzerine kapanıp kavradı — başkaca bir kıpırtı, bir bakış yoktu. Boynuna bir parça beyaz yünlü kumaş bağlamıştı — niçin? Nerede bulmuştu? Bir arma mıydı — süs mü — muska mı — kendini avutmak için mi bağlamıştı onu? Belli bir amacı var mıydı? Denizaşırı yerlerden gelme bu kumaş çok çarpıcı duruyordu kara boynunda.

«Aynı ağacın yakınında dar açılardan oluşan iki kemik yığını daha vardı. Biri çenesini dizlerine dayamış, dayanılmaz, dehşet verici bir biçimde boşluğa bakıyordu; hayalet yandaşı da büyük bir yorgunluk içindeymişcesine alnını dizlerine dayamıştı. Çevremde, her yerde, daha başkaları, akla gelebilecek her biçimde yamulup çökmüşler, bir insan kıyımı, ya da bir hastalık salgını resmindeki kişilere benziyorlardı. Dehşet içinde donup kaldığım sırada, bu yaratıklardan biri elleriyle

dizlerinin üzerinde doğruldu ve su içmek için emekleyerek ırmağa gitti. Suyu avucuyla ağzına götürdü, sonra güneşin altında oturup bacaklarını önünde birleştirdi, bir süre sonra da kıvırcık kafası göğsüne düştü.

«Gölgede durmak istemiyordum artık, hızla şubeye doğru yürüdüm. Kapıya yaklaştığımda bir beyazla karşılaştım — düş gördüğümü sandım bir ara, öylesine iyi giyimliydi. Dik, kolalı bir yaka, beyaz kolluklar, hafif bir alpaka ceket, kar gibi bir pantolon, açık renk bir boyunbağı, cilâlı çizmeler. Şapka yok. Büyük beyaz elinin tuttuğu yeşil astarlı şemsiyenin altında ayrılmış, fırçalanmış, briyantinlenmiş saçlar. Akıl almaz bir adamdı, kulağının arkasında da bir kalem vardı.

«Bu harikanın elini sıktım ve şirketin muhasebe müdürü olduğunu, tüm hesap işlerinin bu şubede yapıldığını öğrendim. 'Bir parça temiz hava almak için' azıcık dışarı çıktığını söyledi. Masa başında geçen durağan bir yaşamı çağrıştıran bu cümleciğin tuhaflığı hoşuma gitti. Bu adamdan hiç söz etmeyecektim size, ama o dönemle ilgili anılarıma ayrılmaz bir biçimde bağlı olan kişinin adını ilk onun ağzından işittim. Üstelik de saygı duyuyordum bu adama. Evet, yakasına, gömleğinin geniş kolluklarına, fırçalanmış saçlarına saygı duyuyordum. Doğru, görünüşü bir berber mankenini andırıyordu, ama ülkenin o büyük ruhsal çöküntüsü içinde, hiç değilse dış görünüşünü koruyabilmişti. Yürek ister bu. Kolalı yakasıyla gömleğinin süslü önü, kişiliğinin birer başarısıydı. Üç yıla yakın bir süredir oradaydı. Sonunda dayanamayıp, giysilerini nasıl böyle kusursuz tutabildiğini sordum. Yüzü azıcık kızardı, alçak gönüllülükle, 'Şube yakınlarında dolaşan yerli kadınlardan birine öğrettim' dedi. 'Kolay olmadı. Hoşlanmıyordu bu işten.' Demek bu adam gerçekten bir şey başarmıştı. İnci gibi düzgün tuttuğu hesap defterlerine de

büyük bir bağlılığı vardı.

«Şubede, bunun dışındaki her şey karmakarışıktı — kafalar, eşyalar, yapılar. Yayvan ayaklı, tozlu zenciler gelip gidiyorlardı; bir ırmak dolusu mal — berbat pamuklular, boncuklar, bakır teller — karanlığın derinliklerine akıyor, karşılığında da çok değerli bir kaç damla fildişi geliyordu.

«Şubede on gün kalmam gerekti — hiç bitmeyecek gibi gelen on gün. Bahçede bir kulübede yaşıyordum, ama arada sırada, kargaşadan kurtulmak için, muhasebecinin bürosuna gidiyordum. Yatay kalaslardan yapılmıştı büro ve işçiliği çok kötüydü. Muhasebeci yüksek çalışma masasının üzerine eğildiğinde, boynundan ayaklarına kadar ince, yatay ışık şeritleri çiziliyordu. Dışarısını görmek için büyük pancuru açmanın hiç gereği yoktu. Sıcaktı da içerisi. İri sinekler çılgınca vızıldıyorlar, sokmuyor, saplanıyorlardı insana. Ben genellikle yere otururdum, o da, kusursuz giyimiyle (biraz da koku sürünmüş), yüksek bir taburenin tepesine tüneyip yazar, yazardı. Bazen biraz hareketlenmek için ayağa kalkardı. Bir seferinde, hasta bir adamın (iç bölgelerde görevli yaralı bir temsilcinin) küçük yatağı odasına konduğunda,. usulca sıkıldığını belirtti. 'Bu hasta kişinin iniltileri,' dedi, 'ilgimi dağıtıyor. İlgi dağılınca da, bu iklimde yazı yanlışları yapmamak çok güç oluyor.'

«Bir gün, hiç kafasını kaldırmadan, 'İç bölgelerde herhalde Bay Kurtz'la karşılaşırsınız' dedi. Bay Kurtz'un kim olduğunu sorunca da, birinci sınıf bir temsilci olduğunu söyledi. Karşılığını yeterli bulmadığımı görünce de, kalemini bırakarak, usulca, 'Olağanüstü bir adamdır,' dedi. Sorularıma verdiği karşılıklardan öğrendiğim kadarıyla, Bay Kurtz o sırada çok önemli bir şubenin başındaymış — gerçek fildişi bölgesinde, oranın

'ta dibinde. Bütün öbürlerinin bir arada gönderdikleri fildişini o tek başına gönderir...' Yeniden yazmaya başladı. Hasta adam inleyemeyecek kadar kötü durumdaydı. Sinekler büyük bir huzur içinde vızıldıyorlardı.

«Birden, gittikçe çoğalan bir ses kalabalığı, gürültülü ayak sesleri işitildi. Bir kervan gelmişti. Kaba, anlaşılmaz bir ses cümbüşü duyuldu kalasların öbür yanından. Tüm hamallar bir ağızdan konuşuyorlardı ve şamatanın arasından, baş temsilcinin acınacak, ağlamaklı sesi, o gün yirminci kez 'bıktığını' söyledi... Muhasebeci, ağır ağır yerinden kalktı. 'Ne korkunç gürültü,' dedi. Usulca odanın öbür ucuna gidip hasta adama baktı, sonra dönüp, 'Duymuyor,' dedi. 'Ne! Ölmüş mü?' dedim şaşırarak. Büyük bir rahatlıkla, 'Hayır, henüz değil' dedi. Sonra başını şubenin avlusundaki curcunaya doğru sallayarak, 'İnsanın doğru kayıtlar yapması gerekiyorsa, ister istemez bu vahşilerden nefret ediyor — ölesiye nefret ediyor.' dedi. Bir an düşünceli durdu. 'Bay Kurtz'u gördüğünüz zaman,' dedi, 'ona, benim adıma, burada her şeyin' — masasına baktı — 'çok iyi olduğunu söyleyin. Ona mektup yazmak istemiyorum. Merkez şubedeki o habercilerle, insanın mektubunun kimin eline geçeceği belli olmaz.' Yumuşak, patlak gözleriyle bir an bana baktı. 'Geleceği çok, çok parlak,' diye söze başladı gene. 'Kısa bir süre sonra, yönetimde sözü geçen biri olacak. Yukarıdakiler — Avrupa'daki yönetim kurulu, yani — öyle karar verdiler.'

«İşine döndü. Dışarıda gürültü kesilmişti. Kısa bir süre sonra dışarı çıkarken, kapıda durdum. Sineklerin sürekli vızıltısı altında, artık evinin yolunu tutmuş olan temsilci, ateşler içinde kendinden geçmişti; öbürü defterlerinin üzerine eğilmiş, çok doğru alışverişlerin çok doğru kayıtlarını yapıyordu; ve kapı eşiğinin yirmi metre altındaki ölüm korusunu oluşturan ağaçların tepe-

lerini görebiliyordum.

«Ertesi gün o şubeden ayrılıp altmış kişilik bir kervanla iki yüz millik bir yürüyüşe çıktım.

«Burasını fazla uzatmama gerek yok. Her yerde patikalar, patikalar; boş toprağın üzerinde bir ağ gibi yayılan, ayak basıla basıla oluşmuş, uzun otlar arasından, yanık otlar arasından, çalılıklar arasından geçen, buz gibi dere yataklarına inip çıkan, sıcaktan kavrulan tepe yamaçlarına çıkıp inen patikalar; ve bir yalnızlık, bir yalnızlık — kimse yok, bir kulübe bile. Halk çoktan çekip gitmişti. Eh, Deal'le Gravesend arasındaki yolda birdenbire korkunç silahları olan, ne idüğü belirsiz zenciler dolaşmaya başlayıp, sağda solda yakaladıkları saf İngiliz köylülerine yük taşıtmaya başlasalardı, o yörenin tüm çiftlikleri de çabucak boşalırlardı, herhalde. Ama burada evler de yok olmuştu. Gene de, boşaltılmış bir kaç köyden geçtik. Ottan duvarların oluşturdukları yıkıntıların dokunaklı çocukça bir yanları oluyor. Günler boyunca, arkamda altmış çift ayağın sesi, sürümesi, her çiftin üstünde de otuz kilo yük. Çadır kur, yemek pişir, uyu, çadır topla, yürü. Arada sırada, sırtında koşum takımıyla ölü bir hamal, patikanın kenarındaki uzun çimenlere yatmış, yanında boş bir su kabı ve uzun asası. Çevresinde, üstünde, büyük bir sessizlik. Bazen, sessiz bir gecede, uzaktan gelen davul titreşimleri; batan, kabaran, geniş, uzak bir titreşim; tuhaf, çekici, anlamlı ve yabanıl bir ses — anlamı belki de bir Hıristiyan ülkesindeki çan sesleri kadar derin. Bir seferinde de üniformasının önü açık bir beyaz, yol kenarında silahlı Zanzibarlılardan oluşan maiyetiyle kamp kurmuş; konuksever, neşeli — yani sarhoş. Yolun düzeltilmesiyle uğraşıyormuş, öyle dedi. Ne yol, ne de düzeltme gördüm; tabii, üç mil sonra ayağımın takıldığı, alnının ortasında bir kurşun deliği bu-

lunan orta yaşlı zenci ölüsü bir düzeltme sayılmazsa. Bir beyaz yol arkadaşım da vardı, kötü adam değildi, ama çok şişmandı ve sıcak tepe yamaçlarında, en yakın gölgeden ve sudan kilometrelerce uzakta, düşüp bayılmak gibi can sıkıcı bir alışkanlığı vardı. İnsanın ceketini ayılmaya çalışan bir adamın üzerinde tente gibi tutması bayağı bezdirici bir iş, biliyor musunuz? Bir seferinde dayanamayıp, buralara niçin geldiğini sordum. Aşağılayıcı bir tavırla, 'Para kazanmak için tabii. Ne sandın?' dedi. Sonra hastalandı ve onu uzun bir sırıktan sarkıttığımız bir hamağın içinde taşımak zorunda kaldık. Yüz on kilo geliyordu, o yüzden hamallarla çok kavga ettim. Karşı koyuyorlar, kaçıyorlar, geceleri yükleriyle sıvışıyorlardı — bayağı bir ayaklanmaydı bu. Bunun üzerine bir gece İngilizce bir söylev çektim. bolca yaptığım el hareketlerini de o altmış çift gözün hiç biri kaçırmadı; ertesi sabah da hamak önde, yola çıktık. Bir saat sonra bütün takımı çalılıklar arasında, darmadağın buldum — adamıyla, hamağıyla, inlemeleriyle, örtüleriyle, dehşetiyle. Ağır sırık zavallı buruncuğunun derisini yüzmüştü. Birisini öldürmem için sabırsızlanıyordu, ama görünürde bir tek hamal yoktu Yaşlı doktoru anımsadım — 'Bireylerin ruhsal değişikliklerini yerinde inceleyebilmek bilimsel açıdan çok ilginç olurdu.' Bilimsel açıdan ilginç olmaya başladığımı seziyordum. On beşinci gün büyük ırmak göründü gene ve sendeleyerek Merkez Şubeye girdim. Çalılık ve ormanlarla çevrili ırmağın akıntısız bir girintisi üzerine kuruluydu. Sınırının bir yanını pis kokulu bir çamur yığını, öbür üç yanını da sazlardan delice bir çit oluşturuyordu. Kapı diye, unutulmuş bir açıklıktan başka bir şey yoktu ve burada o yağlı iblisin sözünün geçtiği ilk bakışta anlaşılıyordu. Ellerinde uzun bastonlar taşıyan beyaz adamlar yapıların arasından çıktılar, gezi-

nerek gelip bana baktılar, sonra gene bir yerlere çekildiler. Bunlardan biri, kara bıyıklı, şişman, heyecanlı bir adam, kim olduğumu işitir işitmez ağız kalabalığı ederek, konuyu dağıtarak, gemimin ırmağın dibinde olduğunu bildirdi. Yıldırım çarpmışa döndüm. Ne, nasıl, niçin? Yok, 'Tamam'dı. 'Müdür kendisi' oradaydı. Her şey tamamdı. 'Herkes çok iyi davrandı! Çok iyi!' —'Mutlaka,' dedi büyük bir heyecanla, 'Müdürü görmelisiniz. Bekliyor!'

«O kazanın anlamını hemen kavrayamadım. Şimdi kavradığımı sanıyorum, ama emin değilim — hiç değilim. Şimdi düşündüğümde, o olayın gerçekten doğal olamayacak kadar aptalca bir şey olduğunu farkediyorum. Gene de... Ama o sırada allahın cezası bir dert olmaktan öteye gitmiyordu. Gemi batmıştı. Müdür de aralarına katılmış, iki gün önce, birdenbire, aceleyle, gönüllü bir kaptan almışlar, ırmaktan yukarı yola koyulmuşlar, üç sat sonra da teknenin altını kayaların üzerinde parçalayıp güney kıyıya yakın bir yerde batırmışlardı. Gemim olmadığına göre burada ne yapacaktım? Tekneyi ırmaktan çıkarmak önemli bir işdi aslında. Hemen ertesi gün başlamam gerekiyordu. O, bir de teknenin artıkları merkeze getirildikten sonra yapılan onarım, bir kaç ay sürdü.

«Müdürle ilk karşılaşmam çok tuhaf oldu. O sabahki yirmi millik yürüyüşümden sonra, oturmamı söylemedi. Teni, yüzü, davranışları ve sesiyle, sıradan bir adamdı. Orta boyluydu ve olağan bir yapısı vardı. Sıradan bir mavi renkteki gözleri şaşırtıcı biçimde soğuktular ve bakışlarını kişinin üstüne balta gibi ağır ve keskin bir biçimde indirmesini çok iyi biliyordu. Ama öyle zamanlarda bile, kişiliğinin öbür yanları amacını yalanlar gibiydi. Bunun dışında yalnızca dudaklarının tanımlanması güç, hafif bir duruşu vardı, sinsi bir şey

— bir gülümseyiş — bir gülümseyiş değil — anımsıyorum, ama anlatamıyorum. Bilerek yaptığı bir şey değildi bu gülümseme, ama gene de, bir şey söyledikten sonra, bir an için yoğunlaşıveriyordu. Konuşmalarının sonunda gelip, söylediği en yalın cümleye en gizli anlamları veren bir mühür gibiydi. Gençliğinden beri buralarda çalışan sıradan bir tecimendi — o kadar. Sözü dinleniyordu, ama ne sevgi, ne korku ne de saygı uyandırıyordu. Huzursuzluk uyandırıyordu. Tamam, oydu! Huzursuzluk. Kesin bir güvensizlik de değil, yalnız huzursuzluk — o kadar. Böyle bir... bir yeteneğin nasıl etkili olduğunu bilemezsiniz. Örgütleme, karar alma, hatta düzenleme yeteneği bile yoktu. Merkezin acınacak durumu kanıtlıyordu bunu. Hiç bir eğitimi, hiç bir zekâsı yoktu. Bu aşamaya nasıl gelmişti, peki? Belki hiç hastalanmadığı için... Üçer yıllık üç dönem kalmıştı orada... Gövdelerin genellikle çöktükleri bir yerde sağlıklı olmak kendi kendine bir güçtür, çünkü. Evine izinli gittiğinde büyük çılgınlıklar yapıyordu — ama tantanayla yapıyordu bunu da. Davranışları, limana inmiş bir denizcinin davranışları gibiydi, ama bir farkla: Sıradan konuşmalarından kazanıyordu, ne kazanıyorsa. Yeni hiç bir şey yaratmamıştı, alışılmış işleri sürdürüyordu yalnızca. Ama çok büyük bir adamdı. Onu büyük yapan da küçücük bir şeydi: Böyle bir adamı içinden yöneten şeyin ne olduğunu anlamak olanaksızdı. Bu gizi de hiç bir zaman açıklamıyordu. Belki içi boş bir adamdı — bu düşünce bir an için durduruyordu insanı, çünkü kişinin dışını yoklayan yoktu orada. Bir seferinde, çeşitli tropikal hastalıklar merkezdeki hemen hemen tüm 'temsilciler'i yatağa düşürdüğünde, 'Buraya gelecek adamların barsağı olmamalı' dediği duyuldu. Bu sözü, kendi malı olan bir karanlığa açılan bir kapıymış gibi, o gülümseyişiyle mühürledi. Olmayacak şeyler gör-

düğünüzü sanıyordunuz — ama mühür basılmıştı. Yemek satlerinde beyazların, kimin başa daha yakın oturacağı konusundaki kavgalarından bıkınca, çok büyük yuvarlak bir masa yaptırttı — masa için de özel bir ev yapılması gerekti. Merkezin yemekhanesi oldu bu. Onun oturduğu yer, bir numaralı yerdi — öbürleri hiç bir yerde değildiler. Sarsılmaz inancının bu olduğunu seziyordu insan. Ne kibar, ne de kabaydı. Sessizdi. Gözlerinin önünde, uşağının — deniz kıyısından gelme şişman, genç bir zenci — beyaz adamlara kışkırtıcı bir terbiyesizlikle davranmasına izin veriyordu.

«Beni görür görmez konuşmaya başladı. Gelmem çok uzun sürmüştü. Bekleyememişti. Bensiz yola çıkmak zorunda kalmıştı. Irmağın yukarısındaki şubelere yardım edilmesi gerekiyordu. Öylesine gecikilmişti ki, oralarda kimin yaşadığını, kimin öldüğünü, nasıl yaşadıklarını bile bilemiyordu — falan filan. Açıklamalarıma hiç kulak asmadı ve elindeki balmumundan çubukla oynayarak durumun 'Çok ciddî, çok ciddî' olduğunu yineledi. Çok önemli bir şubenin tehlikede olduğu, müdürü Bay Kurtz'un hasta olduğu söylentileri dolaşıyordu. Bunun doğru olmadığını umuyordu. Bay Kurtz... Yorgun ve sinirliydim. Kurtz'un canı cehenneme, diye düşündüm. Sözünü kesip, kıyıdayken Bay Kurtz'dan konuşulduğunu işittiğimi söyledim. 'Ya! Demek ondan konuşuluyor orada' diye mırıldandı kendi kendine. Sonra yeniden söze başlayıp Kurtz'un elindeki en iyi temsilci olduğunu, şirket için çok önemli, olağanüstü bir adam olduğunu anlattı; dolayısıyla endişesini anlayabilirdim. 'Çok huzursuz' olduğunu söyledi. İskemlesinin üstünde kıpırdadı durdu, 'Ah, Bay Kurtz!' dedi, elindeki balmumu çubuğu kırıp bu kazaya çok şaşırdı. Bundan sonra öğrenmek istediği de, 'Acaba ne kadar sürer...' Sözünü kestim gene. Acıkmıştım, anlıyor musu-

nuz, ayakta da tutuyordu beni, çok öfkelenmeye başlamıştım. 'Ne bileyim?' dedim. 'Batığı henüz görmedim bile — herhalde bir kaç ay sürer.' Bu konuşmalar çok anlamsız geliyordu bana. 'Bir kaç ay,' dedi. 'Diyelim, yola çıkmadan önce üç ay geçsin. Evet. İşimizi görür.' Kendimi kulübesinden (önünde balkon gibi bir çıkıntısı olan kerpiç bir kulübede tek başına yaşıyordu) dışarı atarken, hakkındaki düşüncelerimi mırıldanıyordum. Geveze salağın biriydi. Sonradan, 'işimizi görmesi' için gerekli zamanı nasıl bir incelikle hesapladığını kavrayınca, bu sözlerimi geri aldım.

«Ertesi gün, merkeze sırtımı çevirip işe koyuldum. Yaşamın kurtarıcı yanlarını ancak böyle denetim altında tutabileceğimi düşünüyordum. Gene de, kişinin arada sırada çevresine bakması gerekiyor. o zaman da bu merkez şubesini, bahçesinde amaçsızca dolaşan adamları görüyordum. Bazen bunun anlamını soruyordum kendi kendime. Ellerinde o saçma, uzun bastonlarıyla, çürüyen bir çitin arkasına hapsedilmiş, büyülenmiş, inançsız bir sürü hacıyı andırıyorlardı. 'Fildişi' sözcüğü havada çınlıyor, fısıldanıyor, iç çekilerek söyleniyordu. Fildişine tapındıklarını sanırdınız. Bir cesetten çıkan koku gibi, sersemce bir yabanlık esiyordu hepsinin üzerinden. Hey Tanrım! Ömrümde böyle gerçek dışı bir şey görmedim. Dışarıda da, yeryüzündeki bu küçük açıklığı çevreleyen yaban dünyanın acımasızlık, ya da gerçek gibi büyük, yenilmez bir şey olduğunu, bu akıl almaz işgalin bitmesini sabırla beklediğini düşünüyordum.

«Ah, o geçen aylar! Neyse, boş verin. Çeşitli olaylar oldu. Bir akşam, patiska, basma, incik, boncuk, bilmemne dolu ottan bir kulübe öyle birden bire tutuşuverdi ki, yer yarılıp ikinci bir ateşe boğdu sanırdınız o döküntüleri. Ben, parçalanmış teknemin yanında dur-

muş,sessizce pipomu içiyordum. Yangının ışığında, kolları havada koşuşanları izlerken, şişman, bıyıklı adam elinde teneke bir kovayla koşarak ırmağa geldi, bana herkesin 'Çok iyi, çok iyi' davrandığını söyledi, bir litre kadar su alıp koşarak geri döndü. Kovasının dibinin delik olduğunu farkettim.

«Ağır ağır yukarıya doğru yürüdüm. Aceleye gerek yoktu. Kulübe bir kibrit kutusu gibi parlayıvermişti. Yalazlar yükselmiş, herkesi püskürtmüş, her yeri aydınlatmış, sonra dinivermişti. Kulübe, hızlı hızlı parlayan bir kor yığınına dönüşmüştür şimdiden. Yakında bir yerlerde bir zenciyi dövüyorlardı. Nasıl yapmışsa, yangını onun çıkardığını söylüyorlardı. Olabilir, ama korkunç çığlıklar atıyordu. Sonradan onu günlerce gördüm, bir gölgelikte bitkin oturuyor, kendini toparlamaya çalışıyordu; sonra kalkıp gitti — ve orman onu sessizce bağrına bastı gene. Karanlıktan yangının ışığına yaklaşırken, konuşan iki adamın arkasında buldum kendimi. Kurtz'un adının anıldığını farkettim, sonra 'Bu talihsiz olaydan faydalanma' sözcüklerini işittim. Adamlardan biri müdürdü. Ona iyi akşamlar diledim. 'Hiç böyle şey gördün mü — ha? İnanılmaz' dedi ve uzaklaştı. Öbür adam kaldı. Birinci Sınıf temsilcilerdendi, genç, kibar, biraz içe dönük, çatal gibi küçük bir sakalı olan, kanca burunlu bir adamdı. Öbür temsilcilere biraz kasılıyor, onlar da onun müdürün casusu olduğunu söylüyorlardı. Bense onunla hemen hiç konuşmamıştım şimdiye dek. Sohbete daldık, bir süre sonra da çatırdayan kulübeden uzaklaştık. Beni, şubenin ana yapısındaki odasına çağırdı. Bir kibrit çaktı ve bu genç soylunun, gümüş kakmalı bir tuvalet kutusundan başka, kendi malı bir de mumu olduğunu gördüm. O sıralarda, müdürden başka kimsenin mum sahibi olmaya hakkı yoktu. Yerli kilimlerle kaplı ker-

piç duvarlara mızraklar, kalkanlar, saldırmalar asılıydı. Bu arkadaşa verilen görev, tuğla yapımıydı — öyle demişlerdi bana — ama tüm merkezde tek bir tuğla parçası yoktu. Oysa o, bir yıldır buradaydı — bekliyordu. Meğer belli bir gereç olmadan — ne olduğunu bilmiyorum, belki samandı — tuğla yapamıyormuş. Her neyse, burada bulunmuyormuş o gereç, Avrupa'dan geleceği de yokmuş — ne beklediğini ben de iyice anlayamadım. Bu gereci Tanrı'nın onun için özel olarak yaratmasını bekliyordu belki de. Ama hepsi — hacıların on altısı, yirmisi birden — birşey bekliyorlardı. Ne yalan söyleyeyim, davranışlarına bakılırsa, pek de kötü bir iş değildi bu ama, gördüğüm kadarıyla, hastalıktan başka bir şeyin de geldiği yoktu. Saçma bir biçimde birbirlerini çekiştirip dolaplar çevirerek vakit geçirmeye çalışıyorlardı. O merkezde bir fesat havası vardı, ama hiç bir şey çıkmadı bundan, tabii. Her şey gibi o da gerçek dışıydı: Yaptıklarının insan sevgisiyle sözde bağlantısı, konuşmaları, iş yaparmış gibi görünmeleri... Tek gerçek duyguları, yüzde alabilmeleri için gerçekten fildişi bulunan bir yere gönderilme istekleriydi. Aralarındaki dolapların, saldırıların, kinin tek nedeni buydu — ama küçük parmaklarını kaldırıp bir iş yapmaya gelince: Asla! Hey Tanrım! Bu dünyada kimi adamın at çalmasına izin verilip kimisinin bir yulara bakmasının bile yasaklanması bir bakıma doğru bir iş. Atı çaldı. Peki. Oldu bitti. Belki binmesini biliyordur. Ama bir yulara öyle bir bakış biçimi vardır ki, ermişlerin en yufka yüreklisini bile adamı tekmelemeye kışkırtır.

«Benimle niçin dostluk kurmak istediğini bilmiyordum, ama orada oturup çene çalarken, adamın bir yere varmak istediğini anladım birden — ağzımı arıyordu aslında. Durmadan sözü Avrupa'ya, orada tanıdığımı sandığı insanlara getiriyor, o mezarsı kentteki

tanıdıklarımla ilgili konular açtırmaya uğraşıyordu, falan. Aşağılayıcı tavrını biraz olsun korumaya çalışıyordu gene, ama küçük gözleri birer mika parçası gibi parlıyordu. Önce epey şaşırdım, ama sonradan da benden ne öğrenmek istediğini çok merak etmeye başladım. Zamanını böyle harcamasına değecek hangi bilgiye sahip olduğumu bir türlü düşünemiyordum. Kendi kendini şaşırtmasını görmek çok hoştu, çünkü aslında gövdem yalnız hastalık titremeleriyle doluydu, kafamın içinde de o allahın cezası gemi işinden başka hiç bir şey yoktu. Çok utanmaz bir yalancı olduğumu düşündüğü apaçıktı. Sonunda çok öfkelendi, gösterebileceği büyük kızgınlık belirtilerini gizlemek için de esnedi. Kalktım. O sırada, bir pano üzerine yapılmış, çarşaflı, gözleri bağlı, elinde bir meşale taşıyan bir kadını gösteren küçük bir yağlı boya resim gözüme ilişti. Resmin zemini koyu, neredeyse karaydı. Kadının duruşu görkemli, meşale ışığının yüzünde yarattığı etki ürkütücüydü.

«İlgimi çekti, durup baktım; o da kibarca bir kenarda dikiliyor, elinde içine mum sıkıştırılmış, boş, çeyrek litrelik bir şampanya şişesi tutuyordu (ilaç niyetine içilmiş olmalıydı). Soruma karşılık, resmi Bay Kurtz'un bir yılı aşkın bir süre önce, kendi şubesine gitmeyi beklerken bu merkezde yaptığını söyledi. 'Söyleyin bana, ne olursunuz,' dedim, 'kimdir bu Bay Kurtz?'

«'İç Şubenin müdürü,' dedi, kısa kesip. Gülerek, 'Çok teşekkür ederim,' dedim. 'Siz de Merkez Şubenin tuğlacısınız. Bilmeyen yok.' Bir süre konuşmadı. 'Bir dahidir,' dedi sonunda. 'Acımanın, bilimin, gelişmenin, daha da kimbilir nelerin elçisidir.' 'Biz,' diye söylev çekmeye başladı birden, 'Avrupa'nın emaneti olan davada yol göstermesi için daha üstün bir zekâ, daha büyük bir anlayış, ve amacımızda birlik istiyoruz.' 'Kim söy-

lüyor bunları?' diye sordum. 'Bir çoğu,' dedi. 'Kimisi bunu yazıyor bile. Sonunda da o geliyor buraya — apayrı bir yaratık, bildiğiniz gibi.' 'Nereden bileyim?' diye sözünü kestim, şaşırarak. Aldırmadı. 'Evet. Bugün en iyi şubenin müdürü, önümüzdeki yıl müdür yardımcısı olacak, iki yıl sonra da... ama iki yıl sonra ne olacağını biliyorsunuzdur. Yeni gelen takımdansınız siz — erdemliler takımından. Onu özel olarak gönderen kişiler, sizi de salık veren kişilerdir. Yok, Hayır demeyin. Ben gördüğüme inanırım.' Birden anladım. Sevgili teyzemin etkin tanıdıkları, bu delikanlıyı bir tuhaf yapıyorlardı. Neredeyse bir kahkaha atacaktım. 'Şirketin gizli mektuplarını mı okuyorsunuz?' dedim. Hiç bir şey diyemedi. Çok eğleniyordum. 'Bay Kurtz müdür olunca, bu fırsatı bulamayacaksınız' dedim.

«Birden mumu üfleyerek söndürdü, dışarı çıktık. Ay doğmuştu. Kara biçimler isteksizce geziniyor, çatırdayan korların üstüne su döküyorlardı. Buhar göğe yükseliyor, dayak yiyen zenci bir yerlerde inliyordu. Yorulmak bilmeyen bıyıklı adam yanımızda belirdi. 'Herif amma da gürültü ediyor,' dedi. 'İyi oldu. Suç — ceza — pat! Acımasız olunacak, acımasız. Tek yol bu. İlerideki tüm yangınları da önleyecektir bu. Müdüre de dediğim gibi...' Arkadaşımı gördü, birden suratı asıldı. 'Henüz yatmamışsınız,' dedi yılışık bir neşeyle. 'Olağandır. Hah! Tehlike — heyecan,' Yok oldu. Irmak boyunca yürüdüm, öbürü de peşimden geldi. Öfkeli bir fısıltı geldi kulağıma: 'Salaklar — gidi salaklar!' Hacılar küme küme toplanmışlar, ellerini kollarını sallıyor, tartışıyorlardı. Bazılarının elinde bastonları vardı hâlâ. Kimisinin yatarken de bu sopaları yanlarına aldıklarına gerçekten inanıyorum. Çitin ötesindeki orman, ayışığında bir hayalet gibi duruyordu ve belli belirsiz uğultunun, o zavallı bahçenin hafif gürültülerinin arasında

toprağın sessizliği insanı yüreğinden vuruyordu — gizemiyle, görkemiyle, gizli yaşamının akıl almaz gerçekliliğiyle. Yaralı zenci yakınlarda bir yerde inliyordu. Az sonraki derin iç çekişi beni oradan hızla uzaklaşmaya zorladı. Birisinin koluma girdiğini farkettim. 'Sevgili Bayım,' dedi adam. 'Yanlış anlaşılmak, özellikle Bay Kurtz'u benden çok önce görecek olan sizin tarafınızdan yanlış anlaşılmak istemiyorum. Onun, benim durumumla ilgili yanlış izlenimler edinmesini istemem...'

«Bıraktım konuşsun, bu mukavvadan Mefistofeles — ve birden bana öyle geldi ki, parmağımı batırsam bu adama, içinde belki biraz tozdan başka hiç bir şey bulamayacağım. Anlıyor musunuz, bilmiyorum, ama bu adam zamanla şimdiki merkez müdürünün yardımcısı olmayı tasarlıyordu, Kurtz'un gelişinin de ikisini birden epey huzursuz ettiğini görüyordum. Aceleyle konuşuyordu, ben de engel olmadım ona. Omuzlarımı, büyük bir ırmak yaratığının leşi gibi kıyıya vurmuş duran tekneme dayamıştım. Çamurun, ilkel çamurun kokusu burnumdaydı, ilkel ormanın o yüce dinginliği gözlerimin önündeydi, kara ırmağın üzerinde parlak lekeler vardı. Ay, sık otların, çamurun, bir tapınağınkinden daha yüksek duran karmakarışık otlardan oluşmuş duvarın, karanlık bir açıklıktan sessiz ve geniş aktığını, parıl parıl parladığını gördüğüm ırmağın — herşeyin — üzerine ince bir gümüş tabakası yaymıştı. Tüm bunlar görkemliydi, bekleyiş içindeydi, sessizdi — ve adam hâlâ kendinden söz ediyordu. Bize bakan bu görkemin yüzündeki dinginlik bir rica mı, yoksa br tehdit mi diye düşündüm. Kazara burada bulunan bizler neydik? O sessizliği yönetebilecek miydik, yoksa o mu bizi yönetecekti? O dilsiz — belki de sağır — olan şeyin ne büyük, ne akıl almaz ölçüde büyük olduğunu sezdim. Ne vardı orada? Oradan biraz fildişi geldiğini görüyordum,

Bay Kurtz'un da orada olduğunu işitmiştim — ne çok işittiğimi de Tanrı bilir! Ama hiç bir görüntü gelmiyordu Kurtz'la birlikte. Sanki orada bir meleğin, ya da bir iblisin varlığından söz etmişlerdi bana. Sizin Merih'te yaşayanlar olduğuna inanabileceğiniz gibi, ben de buna inanıyorum. Eskiden Merih'te insanlar olduğuna inanan — hem de körü körüne inanan — İskoçyalı bir yelkenci tanırdım. Merihlilerin görünüşleri ya da davranışları üzerine bir soru sorsanız, utanıp, 'emekleyerek' falan gibi bir şeyler mırıldanırdı. Sözlerine gülmeyi bırakın, gülümseseniz bile, altmış yaşında olmasına karşın, hemen dövüşmeye kalkardı sizinle. Kurtz için dövüşmeye kadar ileri götürmedim işi, ama neredeyse bir yalana inanır gibi inanıyordum ona. Yalanı nasıl sevmediğimi, ondan nasıl nefret ettiğimi bilirsiniz — başkalarından iyi bir adam olduğum için değil, beni üzdüğü için. Bir ölüm tadı, bir ölümlülük lekesi vardır yalanda — bunlar da dünyada en sevmediğim, en nefret ettiğim, en unutmak istediğim şeylerdir. Beni kötü yapıyor, hasta ediyor yalan — çürük bir şey ısırmışım gibi. Huyum böyle olsa gerek. Neyse, Avrupa'daki tanıdıklarım üzerine ne istiyorsa inanmaya bırakacak kadar yaklaştım yalana. Bir an için ben de o öbür büyülü hacılar gibi bir yalan oldum. Bu da sırf, o zamana dek görmediğim Kurtz'a yardımı dokunabileceğini düşündüğüm için, anlıyor musunuz? O bir sözcüktü yalnız benim için. Adın arkasındaki adamı sizler ne kadar görüyorsanız, ben de o kadar görüyordum. Onu görebiliyor musunuz? Ne anlatmaya çalıştığımı görebiliyor musunuz? Her hangi bir şey görebiliyor musunuz? Size bir düş anlatmaya çalışıyormuşum gibi geliyor bana — boş bir şey bu da, çünkü hiç bir anlatı düşün verdiği o duyguyu, düşlerin özü olan o saçmalık, şaşkınlık, ve dirençli bir isyan duygusundan gelen hay-

ret karışımını, o inanılmazın tutsağı olma duygusunu...»

Bir süre sustu.

«...Hayır, olanaksız, bir kişinin, ömrünün belirli bir dönemindeki yaşama duygusunu verebilmesi olanaksız — onun gerçeğini, anlamını veren — onun kavranması güç, derin özünü... Olanaksız. Düş gördüğümüz gibi yaşıyoruz: yapayalnız...»

Düşünüyormuşçasına durdu gene, sonra ekledi:

«Tabii, sizler bu olayda benim o sırada gördüğümden çok fazlasını görüyorsunuz. Beni, tanıdığınız beni görüyorsunuz...»

Öylesine bir karanlık çökmüştü ki, birbirimizi bile zor görüyorduk. Marlow bizden ayrı oturuyordu ve uzun bir süredir, bir sesten başka bir şey olmaktan çıkmıştı bizim için. Kimse tek söz söylemedi. Öbürleri uyuyorlardı belki, ama ben uyanıktım. Dinliyordum; ırmağın koyu gece havasında, insan dudaklarının aracılığından yoksun bir biçimde oluşuyormuş gibi gelişen bu öykünün uyandırdığı sezilmesi güç huzursuzluğun ipucunu verecek cümleyi, sözcüğü kollayarak dinliyordum.

«... Evet — bıraktım konuşsun,» diye başladı gene söze Marlow, «arkamdaki güçlerle ilgili ne isterse düşünsün — bıraktım. Gerçekten! Hiç bir şey de yoktu arkamda! Üstüne yaslandığım o allahın cezası, eski, ezik tekneden başka hiç bir şey yoktu arkamda ve o hâlâ durmadan anlatıyordu 'her adamın sürekli olarak ilerlemesi'nin gereğini. 'Birisi buraya geldiği zaman da, anlarsınız, amaç mehtap seyretmek değil.' Bay Kurtz 'evrensel bir dahi'ydi, ama bir dahi için bile, 'uygun araçlar, zeki insanlar'la çalışmak daha kolaydı. Bildiğim gibi, tuğla yapamıyordu — maddî bir olanaksızlıktı bu — ve müdüre yazmanlık işlerinde yardımcı oluyorsa, bu, 'Aklı başında hiç kimse üstlerinin güvenini düşünce-

sizce reddetmez,' diyeydi. Anlıyor muydum? Anlıyordum. Daha ne istiyordum? Perçin çivisi istiyordum, yahu! Perçin çivisi. İşimi yapmak için, teknedeki deliği tıkamak için. Perçin çivisi istiyordum. İleride, deniz kıyısında, kasalar dolusu vardı — kasalarca — yığılmış, — patlamış — dökülmüş! Tepe yamacındaki o şubenin bahçesinde, adım başı ayağım bir perçin çivisine takılırdı. Ölüm korusuna perçin çivileri yuvarlanmıştı. Eğilme zahmetine katlansam, ceplerimi perçin çivileriyle doldurabilirdim — ama gerekli olduğu yerde bir tek perçin çivisi yoktu. İstediğimiz kadar çelik plaka vardı, ama plakaları tutturacak hiç bir şey yoktu. Ve haberci — omuzunda mektup torbası, elinde asasıyla yapayalnız bir zenci — her hafta merkezimizden çıkıp deniz kıyısına gidiyordu. Ve hafta da bir kaç kez kıyıdan bir kervan geliyordu merkezimize — bakınca insanın tüylerini diken diken eden iğrenç parlak patiskalar, bini bir para boncuklar, canına yandığımın benekli basma mendilleriyle yüklü kervanlar geliyordu. Ama perçin çivisi yok. Üç hamal olsa taşıyabilirdi o gemiyi yüzdürecek kadar perçin çivisini.

«Özel konulara girmeye başlamıştı adam, ama soğuk davranışımdan bıkmış olmalıydı, çünkü sonunda, bırakın ölümlü insanları, ne Tanrı'dan, ne de şeytandan korktuğunu açıklamak gereğini duydu bana. Bunu çok iyi kavradığımı, ama tek isteğimin bir miktar perçin çivisi olduğunu söyledim — aslında, durumu bir bilseydi, Bay Kurtz da perçin çivileri olmasını isteyecekti. Kıyıya her hafta mektup gidiyor... 'Sevgili bayım; diye bağırdı, 'ben yalnız üstlerimin bana söylediklerini yazarım.' Mutlaka perçin çivisi istiyordum. Bulma olanağı da vardı — yeter ki kişi zeki olsun. Tavrını değiştirdi. Soğuyuverdi, birden konuyu bir su aygırından açtı; teknede yatmanın (gece gündüz sudan çıkmış tek-

nemin yanından ayrılmıyordum) beni rahatsız edip etmediğini sordu. Irmağın kıyısına çıkıp geceleri merkezin içinde dolaşmak gibi kötü bir alışkanlık edinen kocamış bir su aygırı vardı. Hacılar hep birlikte dışarılara dökülüp, ellerine geçirdikleri her tüfeği üstüne boşaltırlardı. Bazıları onun uğruna bütün bir geceyi uykusuz bile geçirmişlerdi. Ama tüm bu çabalar boşunaydı. 'Büyülü bir yaşamı var o hayvanın,' dedi. 'ama bu söz yalnız hayvanlar için geçerli bu ülkede. Hiç bir insanın — anlıyor msuunuz? — hiç bir insanın büyülü bir yaşamı yoktur burada.' Biraz eğri duran ince kanca burnuyla, mikadan gözleri kıpırtısızca parlıyarak bir süre durdu ayışığında, sonra sertçe İyi Geceler deyip uzaklaştı. Biraz huzursuz olduğunu, kafasının biraz karıştığını sezdim, bu da bana günlerdir duymadığım ölçüde umut verdi. O adamdan ayrılıp 'etkin dostum'a, dövülmüş, yamulmuş, berbat olmuş, tenekeden gemime dönmek, içimi serinletti. Tekneye çıktım. Bir kaldırım kenarında tekmelenmiş boş bir bisküvi tenekesi gibi öttü ayaklarımın altında. Bir bisküvi tenekesi kadar sağlam değildi, tabii, o kadar güzel bile değildi, ama onu sevecek kadar emek harcamıştım üzerinde. Hiç bir etkin dost bu tekneden çok yarayamazdı bana. Biraz kendimi vermeme, ne yapabileceğimi görmeme yardımcı olmuştu. Hayır, çalışmaktan hoşlanmam. Tembellik edip, yapılabilecek güzel şeyleri düşlemeyi yeğlerim. Çalışmaktan hoşlanmam — kimse hoşlanmaz — ama çalışmanın içinde olan şeyden, kendini bulabilme olanağından hoşlanırım. Kendi gerçeğini — kendin için, başkaları için değil — başka hiç kimsenin bilemeyeceği şeyi bulmak... Başkaları dışa vuran oyunu görebilirler ancak, gerçek anlamını da hiç bir zaman kavrayamazlar.

«Güvertede, kıça oturmuş, aşağıdaki çamura doğru sarkıttığı ayaklarını sallayan bir adam görünce, hiç

şaşırmadım. Merkezde bulunan bir kaç makinistle ahbaplığım vardı; hacılar onlardan nefret ediyorlardı tabii — terbiyelerini kıt buldukları için olsa gerek. Usta başıydı bu. Asıl mesleği kazancılıktı, iyi bir işçiydi. Uzun, ince, kemikli, sarı yüzlü, iri ve ateşli gözleri olan bir adamdı. Endişeli bir duruşu vardı hep, kafası da yumurta gibi keldi, ama saçları dökülürken, yeni bir yere yapışıp orada gelişmişlerdi sanki, çünkü beline kadar uzayan bir sakalı vardı. Altı küçük çocuğu olan bir duldu (buraya gelebilmek için çocukları ablalarından birinin yanına bırakmıştı) ve yaşamındaki en büyük tutku güvercinlerdi. Onları coşkuyla seviyor, onları anlıyordu. Saatlerce, sevgiyle söz ederdi güvercinlerden. İş saatlerinden sonra bazen kulübesinden gelir, çocuklarıyla güvercinlerini anlatırdı; işteyken de, teknenin altındaki çamurlara sürünmesi gerektiğinde, sakalını, özel olarak getirdiği beyaz bir peçeteye sarardı. Peçetenin kulaklarına takılan halkaları vardı. Akşamları, ırmak kenarına çömelip, peçetesini büyük bir özenle yıkadığını, sonra da büyük bir ciddiyetle, kuruması için çalıların üzerine serdiğini görebilirdiniz.

«Sırtına vurup bağırdım: 'Perçin çivilerimiz olacak!' Ayağa fırlayıp, 'Yapma! Perçin çivisi ha!' dedi, kulaklarına inanamıyormuş gibi. Sonra sesini alçaltıp, 'Sen... ha?' Niçin böyle deliler gibi davrandığımızı bilmiyorum. Parmağımı burnumun kenarına dayayıp gizemli bir biçimde başımı salladım. 'Aferin sana!' diye bağırdı, başının üstünde parmaklarını şaklatıp bir ayağını havaya kaldırdı. Dans etmeyi denedim. Tekneden çıkan korkunç tıngırtıları orman kapıyor, gök gürültüsünü andıran bir sesle uyuyan merkezin üzerinde yankılandırıyordu. Ağıllarında yatan hacıların bazılarını iyice uyandırmış olmalıydı gürültümüz. Müdürün kulübesinin ışıklı kapısında bir karaltı belirip yok oldu, bir

saniye kadar sonra kapının kendisi de yok oldu. Durduk ve tepinmemizin kaçırdığı sessizlik, toprağın derinliklerinden akarak geldi gene. Bitkilerin oluşturduğu, ayışığında kıpırtısız duran ulu duvar — ağaç gövdelerinin, yaprakların, boy boy dalların, çiçeklerin oluşturdukları karmakarışık bir kitle — sessiz yaşamın azgın bir saldırısı, küçücük yaşamlarımızı yok edecek, patlama noktasında, yüksek, bitkisel bir dalga gibiydi. Ve kımıldamıyordu. Uzaktan, büyük şapırtıların, homurtuların sesi tok tok geliyordu —sanki eski çağlardan kalma iri bir balık ırmakta yıldız banyosu yapıyordu. 'E, tabii' dedi kazancı makul bir sesle, 'niçin olmasın perçin çivilerimiz?' Tabii, niçin olmasın! Olmaması için hiç bir neden gelmiyordu aklıma. 'Üç hafta sonra buradalar' dedim, güvenle.

«Amą değildiler. Perçin çivileri yerine bir istila, bir salgın geldi. Önümüzdeki üç hafta boyunca bölüm bölüm geldiler, her bölümünün başında da eşeğe binmiş, yeni giysiler, bej pabuçlar giymiş, oturduğu yerden hayran hacılara bel kıran bir beyaz vardı. Eşeğin arkasından da, ayaklarına kara sular inmiş, asık suratlı, kavgacı bir takım zenciler geliyordu. Avlunun ortasında bir yığın çadır, katlanır iskemle, teneke kutu, beyaz sandık, kahverengi kasa atılıyor, merkezin bu kargaşası gizemli havayı artırıyordu. Bir baskın sonrası, sayısız dükkanın, deponun ganimetini yüklenip, paylaşmak üzere kırlara kaçırdıkları izlenimini veren böyle beş taksitte geldiler. Kendi başlarına iyi olan, ama insan çılgınlığının çalınmış mal havası verdiği, içinden çıkılmaz bir karışıklıkta eşyalardı getirdikleri.

«Bu esirgemesiz çete, kendine Eldorado araştırma Seferi adım veriyordu yanılmıyorsam, hepsi de hiç açıklama yapmamaya yeminliydiler. Ama konuşmaları, aşağılık korsanların konuşmasıydı: Yiğit olmaksızın umur-

sanaz, atılgan olmaksızın açgözlü, yürekli olmaksızın acımasızdı; topunda bir damla önsezi yoktu ve dünyanın işlerini yürütebilmek için bunların gerekli olduğunun farkında değillerdi. İstekleri, dünyanın içindeki hazineleri söküp çıkarmaktı, ama amaçları bir kasa hırsızınkinden farksızdı. Bu soylu girişimlerinin masrafını kimler yükleniyordu, bilmiyorum; ama elebaşları, müdürümüzün amcasıydı.

«Dış görünüşüyle bir kenar mahalle kasabını andırıyordu, gözlerinde uykulu bir kurnazlık seziliyordu. Şişkin göbeğini kısa bacaklarının üstünde büyük bir gösterişle taşıyordu. Çetesinin merkezi bir hastalık gibi sardığı günler boyunca, yeğeninden başka kimseyle konuşmadı. İkisini, bütün gün, bitmeyen bir sohbete dalmış, başbaşa görebilirdiniz.

«Perçin çivilerini kendime dert edinmekten vazgeçmiştim. İnsanın böyle çılgınlıkları sürdürme eğilimi sandığınızdan da az. Canı cehenneme! deyip salıverdim her şeyi. Düşünmek için çok vaktim vardı ve arada sırada Kurtz'u düşünüyordum. Fazla ilgimi çekmiyordu. Hayır. Gene de, belli ahlâk değerleriyle buraya gelen bu adamın, her şeye karşın en yüksek aşamalara çıkıp çıkmayacağını, çıkarsa da işlerini o zaman nasıl yürüteceğini merak ediyordum.»

II

«Bir akşam teknenin güvertesine uzanmışken bazı seslerin yaklaştığını farkettim. Amca yeğen, ırmak kenarında dolaşıyorlardı: Başımı koluma dayamış, tam dalıp gidecekken, sanki birisi kulağıma konuşuyormuş gibi bir ses, 'Ben çocuk kadar zararsızımdır, ama komut almaktan hoşlanmam,' dedi. 'Ben müdür müyüm, değil miyim? Onu oraya göndermemi söylediler. Akıl almıyor...' İki adamın ırmak kıyısında, başımı dayadığım yerin tam altında geminin başının altında durduklarını farkettim. Yerimden kımıldamadım, kımıldamak aklıma bile gelmedi: Uykum vardı. 'Gerçekten tatsız bir durum,' diye homurdandı amca. 'Yönetimden istedi buraya gönderilmeyi,' dedi öbürü. 'Amacı, neler yapabileceğini göstermekti, ben de ona göre talimat aldım. Bak, kim bilir ne etkin bir adam. Korkunç bir şey, değil mi?' Korkunç bir şey olduğuna ikisi de karar verdikten sonra, tuhaf şeyler söylemeye başladılar: 'Yağmuru o yağdırır, güneşi o doğurur — bir adam — Kurul — burnundan' — uykumu dağıtan cümlecikler di bunlar, amca bir daha konuştuğunda da artık iyice uyanmış gibiydim: 'Karşılaştığın bu güçlüğü belki de iklim kaldırıverir ortadan. Yalnız mı orada?' 'Evet,'

dedi müdür. 'Yardımcısını buraya gönderdi, bir de not gönderdi yanında, «Bu zavallıyı bu ülkeden uzaklaştırın ve bana bir daha böylelerini göndermeyin. Sizin gönderebildiğiniz adamlarla çalışmaktansa, yalnız kalmayı yeğlerim,» diye. Bir yılı aşkın bir süre önceydi bu. Böyle bir terbiyesizliği aklın alıyor mu!' 'O zamandan beri başka bir şey gelmedi mi?' diye sordu öbürü, hırıltılı sesiyle. 'Fildişi,' dedi yeğen, 'çok sayıda — en iyisinden. Çok — can sıkıcı bir şey, ondan gelmesi.' 'Fildişinin yanında?' diye sordu gümbürtülü ses. 'Fatura.' Bir silah gibi patladı bu söz. Sonra sessizlik oldu. Kurtz'dan söz ediyorlardı.

«Artık iyice uyanmıştım, ama durumumu değiştirmem için hiç bir neden olmadığından rahatımı bozmadım, yattığım yerden kımıldamadım. Çok alınmış gibi görünen yaşlı adam. 'Nasıl gelmiş o fildişi buraya?' diye hırladı. Öbürü, fildişinin Kurtz'un yanında çalışan İngiliz kırması bir yazmanın yönetimindeki kayık filosuyla geldiğini, çalıştığı şubede ne mal ne de yiyecek kaldığından, Kurtz'un kendisi de gelmek niyetinde olduğunu, ama üç yüz mil yol aldıktan sonra birden vazgeçip dört kürekçili ufak bir sandalla tek başına geri döndüğünü, melezin de fildişleriyle yolunu sürdürdüğünü anlattı. İnsanın böyle bir şeye kalkışabileceğini adamların kafaları almıyordu. Akla yatkın bir neden bulamıyorlardı böyle bir davranışa. Bana gelince, Kurtz'u ilk kez görür gibi oluyordum. Açık açık görüyordum hem de: Küçük yerli kayığı, kürek çeken dört yerli ve sırtını birden bire merkeze, yardıma, belki de eve dönme düşüncelerine çeviren, yalnız, beyaz adam — yüzünü ormanın derinliğine, boş ve yapayalnız şubesine çevirmiş. Nedenini bilmiyordum. Belki işine sırf iş olduğu için bağlanan, çok iyi bir adamdı. Adı bir kez olsun anılmamıştı. 'O adam'dı Kurtz. Anladığım kada-

rıyla çok güç olan bir yolculuğu akıllı ve yürekli bir biçimde başarmış olan melezden de hep 'o alçak' diye söz ediliyordu. 'Alçak', 'adam'ın çok hastalandığını, iyice de sağlığına kavuşamadığını anlatmıştı... Altımda duran iki adam biraz uzaklaşmışlar, az ötede ileri geri volta atıyorlardı. Parça parça cümleler işittim: 'Askeri üs — doktor — iki yüz mil — yapayalnız şimdi — kaçınılmaz gecikmeler — dokuz ay — haber yok — acayip söylentiler.' Gene bana yaklaştıklarında, müdür 'Yerlilerden habire fildişi kapan pis bir adam, gezgin bir tecimen dışında — bildiğim kadarıyla — hiç kimse,' dedi. Kimden söz ediyorlardı şimdi? Bölük pörçük konuşmalarından anladığım kadarıyla, bu, Kurtz'un bölgesinde bulunan, müdürün sevmediği birisiydi. 'İbret olsun diye bu adamlardan birini asmadıkça, haksız rekabetten kurtulamayacağız,' dedi. 'Doğru,' diye homurdandı öbürü, 'astıralım onu! Niçin olmasın? Her şey, her şey olur bu ülkede. En iyisi bu, bana kalırsa. Burada hiç kimse — ama **burada**, anlıyor musun? — senin durumunu tehlikeye sokamaz. Niçin? İklime dayanıklısın da ondan. Hepsinden daha uzun süre kalabiliyorsun burada. Tehlike Avrupa'da, ama oradan ayrılmadan önce unutmadım —' Uzaklaşıp fısıldaşmaya başladılar, sonra sesleri yükseldi gene. 'Bu olağanüstü gecikmeler dizisinde benim hiç suçum yok. Elimden geleni yaptım.' Şişman adam içini çekti. 'Çok yazık.' 'Üstelik de konuşmalarının iğrenç saçmalığı,' dedi öbürü, 'yeteri kadar rahatsız etti beni buradayken. «Her şube, daha güzel şeylere giden yolu gösteren bir fener olmalıdır. Bir tecim merkezi olmalıdır tabii, ama aynı zamanda bir insanlaştırma, geliştirme, eğitme merkezi de olmalıdır.» Aklın alıyor mu? — eşşek herif! Üstelik de müdür olmak istiyor! Hayır, yani —' Öfkesinden sözleri boğazına tıkandı, ben de başımı azıcık kaldırdım.

Bana ne kadar yakın olduklarını görünce şaşırdım — tam altımdaydılar. Şapkalarına tükürebilirdim, isteseydim. Düşüncelerine dalmış, yere bakıyorlardı. Müdür ince bir dalla bacağına vuruyordu. Sağduyulu akrabası başını kaldırdı. 'Buraya son gelişinden beri sağlığın iyi mi?' Öbürü ürktü. 'Kim? Ben mi? Tabii! Çok iyiyim — çok iyiyim. Ama öbürleri — Hey Tanrım! Hepsi hasta. Öyle de çabuk ölüveriyorlar ki, onları ülke dışına göndermeye vaktim bile olmuyor — akıl almaz bir şey.' 'Hım, evet,' diye homurdandı amca. 'Ah, yavrum! Bunlara güven, bunlara güven, derim.' Yüzgeç gibi kısa koluyla ormanı, koyu çamurları, ırmağı kapsayan bir hareket yaptığını gördüm — güneşin aydınlattığı yer yüzünün pusuda yatan ölümüne, gizli kötülüklerine, yüreğinin derin karanlığına yapılmış aşağılayıcı bir çağrıydı bu sanki. O kadar ürkütücüydü ki. birden ayağa fırlayıp, bu karanlık güvèn gösterisine bir karşılık gelmesini bekliyormuş gibi ormanın başladığı yere baktım. Böyle saçma düşünceler gelir insana, bilirsiniz. Yüce sessizlik, olağanüstü bir çağrının geçmesini bekler gibi. korkutucu sabrıyla bu iki adamın karşısına dikildi.

«İkisi de yüksek sesle sövdüler — sırf korkudan, sanıyorum — sonra da, beni hiç görmezlikten gelerek merkeze döndüler. Güneş alçalmıştı, yan yana öne doğru eğilmişler, tek bir otu ezmeden ağır ağır peşlerinden gelen ayrı boylardaki gülünç gölgelerini güçlükle yokuş yukarı çekiyor gibiydiler.

«Bir kaç gün sonra Eldorado Seferi, kendisini denizin bir dalgıcı yuttuğu gibi yutan ormanın içine yitti. Çok sonraları, tüm eşeklerinin öldüğü haberi geldi. Daha az değerli hayvanların başına ne geldi. bilmiyorum. Kuşkusuz onlar da, bizim gibi, lâyık oldukları sona eriştiler. Sormadım. O sıralarda, Kurtz'la tanışaca-

ğım an yaklaştığı için epey heyecanlıydım. Anın yaklaşması, söz gelişi tabii. Küçük koyumuzdan ayrıldıktan tam iki ay, sonra varabildik, Kurtz'un şubesinin altındaki kıyıya.

«O ırmağı çıkmak, bitkilerin coştuğu, büyük ağaçların egemen olduğu dünyanın ilk günlerine bir yolculuk gibiydi. Boş bir ırmak, büyük bir sessizlik, geçilmez bir orman. Hava sıcak, yoğun, ağırdı. Güneş ışığının neşesiz bir parlaklığı vardı. Su yolu upuzun, bomboş, gölgeli ıraklıkların karanlığına uzanıyordu. Gümüş rengi kıyılarda su aygırlarıyla timsahlar yan yana güneşleniyorlardı. Genişleyen ırmak, ağaçlarla kaplı bir sürü adacığın arasında akıyordu. O ırmağın üzerinde insan yolunu bir çölde yitirir gibi yitiriyor, geçit yerlerini ararken sığlara bindiriyor, sonunda büyülendiğini, bir zamanlar — bir yerlerde, uzaklarda, belki bir başka yaşamda — bildiği her şeyden temelli koptuğunu sanıyordu. Bazen — kişinin kendine harcayacak tek saniyesi olmadığı zamanlardaki gibi — insanın geçmişi dönüyordu geri, ama suyun, sessizliğin oluşturduğu bu tuhaf dünyanın başdöndürücü gerçekleri arasında hayretle anılan, huzursuz, gürültülü bir düş olarak dönüyordu. Bu dünyanın durgunluğu hiç de huzur verici değildi. Açıklanması olanaksız bir amacı kara kara düşünen, yıkılmaz bir gücün durgunluğuydu bu. Kinci bir yüzle bakıyordu size. Alıştım sonradan; görmüyordum artık, vaktim yoktu. Geçit yollarını bulmak zorundaydım; gizli sığların yerlerini — genellikle esinlenme yoluyla — seçmem gerekiyordu; batık taşları arıyordu gözlerim; tenekeden teknemin altını parçalayıp tüm hacıları boğacak allahın cezası sinsi, eski bir ağacı kıl payı sıyırınca yüreğimin uçup gitmemesi için dişlerimi sıkmasını öğrendim. Ertesi gün de geminin buhar kazanına atabileceğimiz kuru dallar bulabilmek için gözle-

rimi açmam gerekiyordu. Böyle şeylerle uğraşmak zorunda kalınca, gerçekler — gerçekler, anlıyor musun — siliniveriyor. Neyse, kişinin içindeki gerçek gizli. Ama bunu duydum gene de; o gizemli sessizliğin maymunluklarımızı izlediğini sık sık farkediyordum — tıpkı sizleri, bir düşüşü yirmi beşe, cambazlık tellerin üzerinde izlediği gibi...»

«Terbiyesizlik etme, Marlow,» diye hırladı bir ses, ben de hiç olmazsa bir kişinin daha uyanık olduğunu anladım.

«Özür dilerim. Bedelin geri kalanını oluşturan yürek sancılarını unuttum. Aslında, numara iyi yapılmışsa, bedelin ne önemi var? Numaralarınızı çok iyi yapıyorsunuz. Ben de kötü yapmadım, o ilk yolculukta gemimi batırmamayı başardığıma göre. Hâlâ şaşarım. Kötü bir yolda gözleri bağlı kamyon kullanan bir adam düşünün. Çok terledim, çok titredim o yol boyunca, emin olun. Altında sürekli olarak yüzmesi gereken bir şeyin dibini sürtmek, bir denizci için bağışlanmaz bir ayıptır, bilirsiniz. Kimse farkında olmayabilir, ama o çarpma sesi hiç unutulmaz — değil mi? Yüreğin çarpmasıdır sanki. Yıllar sonra anımsanır, düşlere girer, insanı uyandırıp bir terletir, bir üşütür. O teknenin hep yüzdüğünü ileri sürecek değilim. Kaç kez, suda çırpınan, iten, kakan yamyamların yardımıyla sığlarda süründü. Mürettebat diye yolda bu adamlardan bir kaçını işe almak zorunda kalmıştık. Çok iyi adamlardı, yamyamlar. Birlikte çalışılabilecek adamlardı — teşekkür borçluyum onlara. Sonra, ne de olsa, birbirlerini benim gözümün önünde yemediler ya. Bir miktar su aygırı eti getirmişlerdi yanlarında, sonradan çürüyüp ormanın gizemini burnumda tüttürdü. Öff! Hâlâ duyarım o kokuyu. Müdürle birlikte, ellerinde asaları, üç-dört hacı da vardı teknede — tam takımdık, anlayacağınız.

Bazen kıyıya çok yakın bir şubeye rastlıyorduk. Büyük sevinç ve şaşkınlık belirtileri gösterek bizi karşılayan, yıkık dökük ağıllarından fırlayan bu beyaz adamların tuhaf bir görünümleri vardı — sanki bir büyü onları tutsak etmişti oraya. Fildişi sözcüğü havada yankılanıyordu bir süre için — sonra biz gene boşluklar boyunca, kıçtaki çarkın ağır vuruşunun boş çarpışlarında yankılanan durgun dönüşleri aşarak, dönemeçli rotamızın yüksek duvarları arasında, sessizliğe doğru yolumuzu sürdürüyorduk. Yükseklere tırmanan ağır, yüce ağaçlar, ağaçlar, milyonlarca ağaç; ağaçların dibinde de, ırmağın akıntısına karşı kıyı kıyı giden, büyük, direkli bir avluda badi badi ilerleyen bir böcek gibi, kurum kaplı gemimiz. İnsana çok küçük olduğu, yitip gittiği duygusunu veriyordu, ama tümden yıkıcı bir duygu da değildi bu. Küçük de olsa, böcek ilerliyordu — istenen de buydu zaten. Hacılar böceğin nereye gittiğini sanıyorlardı, bilmiyorum. Herhalde bir şey elde edeceklerini sandıkları bir yere! Benim içinse Kurtz'a doğru — yalnız Kurtz'a doğru — ilerliyordu; ama buhar borularımız delininceye ilerlememiz çok yavaşlıyordu. Önümüz açılıyor, arkamız hemen kapanıyordu — sanki bir adım atıp dönüş yolumuzu kesiveriyordu orman. Gitgide karanlığın yüreğine saplanıyorduk. Çok sessizdi oraları. Bazı geceler, ağaçtan perdenin arkasından gelen davul sesleri ırmağın üzerine uzanıp, başımızın üstünde boşlukta duruyormuşcasına, sabaha dek kalıyordu. Bunun savaş mı, barış mı, yoksa tapınma mı demek olduğunu bilemiyorduk. Buz gibi bir durgunluğun gelişi gündoğumunu haber veriyordu, ateşçiler uyuyorlardı, korlar iyice cansızlaşmıştı; bir dal kırılsa ürküyordu insan. Tarihöncesinde, bilinmeyen bir gezegen görünümüne bürünmüş bir dünyadaki gezginlerdik. Derin acılar, büyük güçlükler uğruna elde edilebilecek be-

lâlı bir kalıta sahip olacak ilk insanlar olduğumuzu düşünebilirdik. Ama birdenbire, bir köşeyi güçlükle döndükten sonra, çalıdan duvarlar, sivri ottan damlara rastlayıveriyorduk — patlayan çığlıklar, değirmen gibi dönen kara kollar, çırpılan yığınla el — hepsi de ağır, sarkık, hareketsiz yapraklar altında. Kara, anlaşılmaz bir çılgınlık nöbetinin kıyısında gemi ağır ağır, güçlükle yol alıyordu. Tarihöncesi adamı bize sövüyor, tapınıyor, ya da hoşgeldin diyordu — kim bilebilirdi? Çevremizi anlama yetimiz yokolmuştu; şaşarak, bir tımarhanedeki çılgınca patlamayı izleyen aklı başında adamlar gibi için için üzülerek, bir hayalet gibi, akıp gidiyorduk. Anlayamıyorduk, çünkü çok uzaktaydık ve anımsayamıyorduk; çünkü ilk çağların gecesinde, çok az izi kalan — ve hiç bir anısı kalmayan — o çağlarda ilerliyorduk.

«Dünya başka bir dünya gibiydi. Uysallaştırılmış, zincire vurulmuş bir canavara bakmaya çalışmıştık, oysa orada, canavarca ama özgür bir şeydi gördüğümüz. Dünya dışında bir şeydi, insanlar da — hayır, insanlık dışı değildiler. En kötüsü de buydu, anlıyor musunuz? — insanlık dışı olmadıkları kuşkusu. Ağır ağır iniyordu bu duygu insanın üstüne. Çığlıklar atıyorlar, sıçrıyor, oldukları yerde dönüyor, yüzlerini korkunçlaştırıyorlardı; ama kişiyi heyecanlandıran, insanlıklarını — sizinkiler gibi olan insanlıklarını — ve bu çılgın, coşkun kalabalıkla olan uzak akrabalığınızı düşünmekti. Çirkindi. Evet, oldukça çirkindi; ama yüreğin varsa, o gürültünün korkunç sıcaklığının, içinde ufacık da olsa bir tepki yarattığını kabullenirdin; senin — ilk çağların gecesinden böylesine uzak olan senin — kavrayabileceğin bir anlamı olduğundan uzaktan uzaktan kuşkulanabilirdin. Niçin olmasın? İnsan aklı her şeyi yapabilir — çünkü her şey içindedir insanın, geçmiş de,

gelecek de. Neydi ki? Sevinç, korku, üzüntü, bağımlılık, yüreklilik, öfke — kim bilir? — ama gerçek — üzerinden zamanın çarşafı sıyrılmış, gerçek. Bırak, salağın ağzı açık kalsın ve titresin — adam olan bilir ve göz kırpmadan bakar. Ama hiç değilse kıyıdakiler kadar adam olmalıdır. O gerçeği kendi gerçeğiyle, kendi iç gücüyle karşılamalıdır. İlkeler para etmez: Küçük mallar onlar, giysiler, güzel paçavralar — ilk sarsıntıda fırlayıp giden paçavralar. Hayır, düşünülmüş bir inanç değil gerekli olan. Bu korkunç kavgada bana bir çağrı — var mı? Peki, duyuyorum, kabul ediyorum, ama benim de bir sesim var ve iyi ya da kötü, susturulamayacak olan sestir benimki. Tabii, katıksız korkuları ve yüce duygularıyla salaklar tehlikeden uzaktırlar hep. Kim o homurdanan? Bir iki çığlık atıp, benim de dansetmek için kıyıya inmediğime mi şaşıyorsun? Doğru — inmedim. Yüce duygular mı diyorsun? Canı cehenneme yüce duyguların! Vaktim yoktu. Diyorum ya — sızan o buhar borularını onarmak için çinkoyla, sargı yapılmak üzere kesilmiş yün battaniye parçalarıyla uğraşmak zorundaydım. Rotaya bakmam, sudan çıkan kütüklere dikkat etmem, o teneke kutuyu şöyle ya da böyle yürütmem gerekiyordu. Bütün bunlarda, benden daha akıllı bir adamı kurtarabilecek düzeyde gerçekler vardı. İki iş arasında da ateşçiliğimi yapan yabanıl zenciyle uğraşmam gerekiyordu. Gelişmiş bir türdü; dikey bir kazanı ateşleyebiliyordu. Aşağıda, tam altımda duruyordu ve ne yalan söyleyim, ona bakmak, bir palyaço pantolonuyla tüylü bir şapka giydirilmiş bir köpeğe bakmak kadar eğitici bir şeydi. Bir kaç aylık öğrenim yaramıştı, o birinci sınıf arkadaşa. Yiğitliğini belli etmek için buhar ibresine, su ibresine bakıyordu — dişleri de törpülüydü zavallının, kafasındaki kıvırcık saçlar tuhaf biçimlerde kırpılmıştı, her iki yanağın-

da da üçer dövme vardı. O da kıyıda olmalı, ellerini çırpıp ayaklarını yere vurmalıydı — ama bunun yerine kendini vererek çalışıyor, yeni bir büyüye kapılmış, bilgisini artırıyordu. Eğitildiği için yararlıydı; öğrendiği de şuydu: Eğer o saydam şeydeki su yok olursa, susuzluk kazanın içindeki kötü ruhu çok öfkelendirecek, o *da korkunç bir öc alacaktı.* O da *koluna paçavradan* yapılma bir muska bağlamış, saat büyüklüğünde cilâlı bir kemik alt dudağına geçirilmiş, ter döker, kazanı ateşler, ibreye korkuyla bakarken, ağaçlıklı kıyılar yanımızdan yavaşça akıp gidiyor, kısa süren gürültü geride kalıyor, bitmeyen miller boyunca, sessizlik içinde, ağır ağır Kurtz'a doğru ilerliyorduk. Ama sudaki kütükler çoktu, su sığdı ve güvenilmiyordu, kazanın içinde sanki gerçekten öfkeli bir ruh vardı; bu yüzden de ne ateşçi ne de ben, huzur kaçırıcı düşüncelerimizi kurcalayacak zamanı bulamıyorduk.

«İç şubeye varmadan elli mil kadar önce sazlardan yapılmış bir kulübeye, üzerinden bir zamanlar bayrak olan, ama şimdi tanınması olanaksız paçavralar sarkan üzgün, yamuk bir direğe ve düzenle istif edilmiş bir odun yığınına rastladık. Beklenmedik bir şeydi bu. Kıyıya yanaştığımızda odun yığının üstünde, üzerine kalemle yazılan yazılar silinmiş, düz bir tahta parçası bulduk. Güçlükle okuduk: 'Size odun. Acele edin. Dikkatle yanaşın.' Bir de imza vardı, ama okunmuyordu — Kurtz değil — daha uzun bir imza. 'Acele edin.' Nereye? Irmaktan yukarı mı? 'Dikkatle yanaşın'. Öyle yapmamıştık. Ama ancak yaklaşıldıktan sonra görülebileceği bir yerle ilgili olamazdı bu uyarı. Daha yukarılarda bir terslik vardı. Ama neydi bu — ve ne kadar tersti? Sorun buydu. Yazıda kullanılan telgraf üslubunun aptallığıyla ilgili bir kaç söz söyledik. Çevredeki çalılıklar yeni bir şey öğretmiyordu bize, fazla ilerileri araştırma-

mıza da izin vermiyordu. Kulübenin kapısında kaba kırmızı kumaştan, yırtık bir perde asılıydı. Üzgün üzgün dalgalanıyordu karşımızda. Kulübe boşaltılmıştı, ama yakın bir geçmişte bir beyazın orada yaşadığı belli oluyordu. Kaba bir masa kalmıştı — iki direk üzerine oturtulmuş düz bir tahta — karanlık bir köşede bir çöp yığını duruyordu; kapının yanında yerde de bir kitap buldum. Kapakları düşmüş, sayfaları çevrile çevrile pis bir yumuşaklığa erişmişti; kitabın arkasıysa hâlâ temiz görünen beyaz pamuklu iplikle yeniden dikilmişti. Akıl almaz bir şeydi bu kitabı burada bulmak. Adı, **Denizciliğin Bazı Sorunları Üzerine İnceleme**'ydi, yazarı da Majestelerinin Bahriyesinde Kaptan Tower, Towson — öyle bir ad. Oldukça sıkıcı bir kitaba benziyordu — açıklayıcı şemaları, sayılarla dolu iğrenç tabloları vardı ve altmış yıl önce basılmıştı. Ellerimin arasında erimemesi için bu olağanüstü antikayı büyük bir özenle karıştırıyordum. Kitabında, Towson ya da Towser, gemi zincirleriyle halatlarının gerilim ve kopma sınırları gibi konulardan söz ediyordu. Heyecan verici bir kitap değildi; ama ilk bakışta bir kararlılık, bir işi doğru yapmak için namuslu bir istek seziliyordu sayfalarında, bu da, yıllarca önce düşünülmüş bu alçak gönüllü sayfalara yalnız meslekî olmayan, apayrı bir ışık veriyordu. Zincirden, alışverişten söz eden yaşlı denizci bana ormanı, hacıları unutturdu, yadsınmaz biçimde gerçek olan bir şeyi bulmuş olmanın verdiği erişilmez zevki tattırdı. Böyle bir kitabın burada bulunması başlı başına olağanüstü bir şeydi, ama sayfaların kenarlarına kurşun kalemle yazılmış, metinle ilgili oldukları belli olan notlar daha da şaşırtıcıydı. Gözlerime inanamıyordum! Şifreyle yazılmışlardı! Evet, şifreye benziyordu. Düşünün, adamın biri böyle bir kitabı bu unutulmuş yere getirip inceliyor, bir de not tutuyordu — üs-

telik şifreyle! İlginç bir gizemlilik vardı bu işte.

«Bir süredir rahatsız edici bir gürültü geliyordu kulağıma. Başımı kaldırınca odun yığınının yok olduğunu, müdürün de tüm hacıların yardımıyla ırmak kenarından bana bağırdığını farkettim. Kitabı cebime attım. Emin olun, o kitabı kapamak, kendimi eski ve sağlam bir dosttan ayırmak gibi bir şeydi.

«Topal motoru çalıştırdım. 'Rahatımızı kaçıran o allahın cezası tecimen olacak,' dedi müdür, ayrıldığımız yere öfkeyle bakarak. 'İngiliz olmalı,' dedim. 'Dikkatli olmazsa, başını belâya girmekten kurtaramayacak, İngiliz olması,' diye karanlık bir sesle mırıldandı. Sesime saflık katarak bu dünyada herkesin başının belâya girebileceğini söyledim.

«Akıntı hızlanmıştı şimdi, buharlı motor son soluğunu verecek gibiydi, kıçtaki çark tembel tembel dönüyor, ben de kulak kesilmiş, motorun atışını dinliyordum; doğrusunu söylemek gerekirse, zavallı teknemin işlemekten vazgeçmesini bekliyordum her an. Bir yaşamın son çırpınışlarını izlemek gibi bir şeydi bu. Ama gene de karınca kararınca ilerliyorduk. Bazen, Kurtz'a yaklaşma hızımızı ölçmek için ileride bir ağaca gözlerimi dikiyordum, ama daha yanına varamadan gözden yitiriyordum ağacı. Tek bir cisme bu kadar uzun süre bakmak, insan sabrını aşan bir şeydi. Müdür akıl almaz bir biçimde, her şeyi oluruna bırakmıştı. Bense kendi kendime mızmızlanıyor, kızıyor, kendimle tartışıyordum: Kurtz'la açıkça konuşacak mıydım, konuşmayacak mıydım? Ama bir sonuca varamadan, konuşsam da, sussam da — ne yaparsam yapayım her şeyin boş olacağını anladım. Kimin neyi bildiği ya da bilmediği ne farkederdi? Kimin müdür olduğu ne farkederdi? İnsan bazen böyle bir parıltıyla kavrayıverir her şeyin iç yüzünü. Bu sorunun temeli benim uzana-

bileceğim, benim karışabileceğimden çok daha derinlerde yatıyordu.

«İkinci günün akşamına doğru, Kurtz'un şubesinden sekiz mil kadar uzakta olduğumuzu hesapladık. Ben daha gitmek istiyordum, ama müdür büyük bir ağırbaşlılıkla oralarda yol almanın çok güç olduğunu, güneş de iyice alçalmış olduğuna göre sabahı beklemenin daha akıllıca bir iş olacağını söyledi. Üstelik, 'Dikkatle yanaşın' uyarısına uyulacaksa, alacakaranlıkta ya da geceleyin değil, gündüz gözüyle gitmemiz gerekiyordu. Akla yatkın bir öneriydi bu. Sekiz mil, üç saate yakın yol demekti, ırmağın ilerisinde de kuşku uyandırıcı dalgacıklar görmeye başlamıştım. Gene de bu gecikmeye çok sinirlenmiştim, hem de gereksiz yere — bunca aydan sonra bir gece daha gecikmemiz pek bir şey farketmezdi. Odunumuz bol olduğu ve dikkatli olmamız gerektiği için, tekneyi ırmağın ortasından sürdüm. Irmak burada dar ve düzdü; bir demiryolununkiler gibi de yüksekti kenarları. Alacakaranlık, güneşin batışından çok önce oturdu üstümüze. Akıntı hızlı ve düzdü, ama sessiz bir durgunluk çökmüştü kıyılara. Sarmaşıkların, yerden fışkıran her otun birbirine bağladığı canlı ağaçlar sanki son dalına, son yaprağına dek taşlaşmışlardı. Uyku değildi bu, doğa dışı bir şeydi, sanki bir büyü altındaymışlar gibi. En küçük bir ses bile işitilmiyordu. İnsan doğaya şaşkınlıkla bakıyor, sağır olduğunu düşünüyordu — sonra birden gece geliyor ve kör oluveriyordu insan. Sabahın üçüne doğru bir balık sıçradı suda, sanki bir tabanca patlamış gibi irkildim. Güneş doğduğunda, geceden daha köreltici, sıcak, yapış yapış, bembeyaz bir sis vardı. Ne kımıldıyor ne de ilerliyordu, katı bir şey gibi sarıyordu her yanı — duruyordu, o kadar. Saat sekiz ya da dokuzda bir perde kalkar gibi kalktı. Bir an için göğe yükselen binlerce ağacı, üzer-

lerinde küçük, alev alev bir top gibi duran güneşi gördük — hepsi kıpırtısızdı — ve sonra o beyaz perde, yağlı kazıklar üstünde kayıyormuşçasına indi gene. Almaya başladığımız zinciri yeniden salıvermelerini söyledim. Zincirin tok bir tıkırtı çıkararak suya inmesi bitmeden, bir çığlık — sonsuz bir yalnızlıkla dolu çok tiz bir çığlık — duru havalara yükseldi. Sustu. Yabanıl çırpınışlarla dolu şikayetçi bir insan gürültüsü doldurdu kulaklarımızı. Kasketimin altında dimdik oluverdi saçlarım, öylesine beklenmedik bir şeydi bu. Öbürlerini nasıl etkilediğini bilmiyorum. Ama bu hüzünlü ve gürültülü şamata öyle bir patladı ki, sanki sisin kendisi atmıştı o çığlığı. Telâşlı, neredeyse dayanılmaz ölçüde aşırı, küçük çığlıklarla bitti bu gürültü — onlar da birden bire kesildiklerinde salak salak donduk kaldık: Çığlıklar kadar aşırı ve şaşırtıcı sessizliği inatla dinliyorduk. 'Aman Tanrım! Nedir bu —' dedi dirseğimin dibinde hacılardan biri — kumral saçlı, kızıl bıyıklı, çizmeleri yandan bağlı, pembe pijamaları çoraplarına tıkıştırılmış, kısa boylu, şişman bir adam. Hacılardan ikisi daha, bir dakika süreyle ağızları açık kaldılar, sonra küçük kamaraya dalıp hemen dışarı fırladılar, ellerinde Winchester tüfekleri hazır, durup sağa sola korkuyla bakmaya başladılar. Tüm görebildiğimiz, üzerinde bulunduğumuz ve çizgileri eriyormuşçasına bulanık duran tekneyle çevresindeki bir metre kadar eninde puslu bir suydu — o kadar. Gözlerimizle kulaklarımıza kalsa, dünyanın geri kalanı yoktu. Yoktu. Gitmiş, yitmişti; ardında tek bir gölge, tek bir fısıltı bırakmaksızın silinip gitmişti.

«Burna gittim, gerekirse hemen demir alıp yola çıkabilmemiz için zincirin kısaltılmasını söyledim. 'Saldıracaklar mı?' diye sordu korkmuş bir ses. 'Hepimizi keserler bu siste,' dedi bir başkası. Yüzler korkudan

kasılıyor, eller titriyor, gözlerin kırpılması unutuluyordu. Beyazlarla, mürettebatımızdaki, — evleri buradan sekiz yüz mil ötede olmasına karşın ırmağın bu gölgesine bizim kadar yabancı olan — zencilerin yüzleri arasındaki çelişkiyi görmek çok ilginçti. Beyazlar çok korkmuşlardı tabii, üstelik de bu gürültüden çok acı duyuyormuş gibiydi yüzleri. Öbürlerininse uyanık, doğal olarak ilgili bir tavırları vardı; ama yüzleri — zinciri alırken sırıtan bir iki tanesinin bile — genellikle sessizdi. Bazıları aralarında kısa, gırtlaktan gelme bir kaç cümle söylediler, bu da sorunlarını çözümleyiverdi sanki. Başları olan genç, geniş omuzlu, lâcivert kumaşlara sarınmış, burun delikleri korkunç, saçları özenle küçük, yağlı halkacıklara bölünmüş zenci yanında duruyordu. 'Hah!' dedim, dostluk olsun diye. 'Yakala onu,' dedi birden, kanlı gözleri büyüyüp dişleri parıldayarak — 'Yakala onu. Bize ver.' 'Size ha?' diye sordum. 'Ne yapacaksınız onları?' 'Yiyeceğiz,' dedi sertçe ve dirseğini küpeşteye dayayıp gururlu, düşünceli bir tavırla gözlerini sise dikti. Onun ve arkadaşlarının çok aç olduklarını düşünmeseydim, dehşete düşebilirdim. Durmadan acıkmışlardı herhalde bu geçtiğimiz ay boyunca. Altı aylığına işe alınmışlardı (Hiç birinde, çağlar boyunca bizde geliştiği biçimde bir zaman kavramı olduğunu sanmıyorum. Onlar hâlâ zamanın ilk çağlarındaydılar — zamanı bilmelerini gerektiren kalıtımsal deneyleri yoktu) ve ırmağın aşağı boylarında, saçma bir yasaya uygun olarak düzenlenmiş bir kağıt parçası oldukça da, nasıl yaşayacakları kimseyi ilgilendirmiyordu. Hacılar tarafından çoğu büyük bir şamatayla ırmağa atılmamış olsaydı bile pek uzun süre dayanmayacak bir miktar çürük su aygırı eti getirmislerdi gerçi yanlarında. Çok ayıp bir davranışa benziyordu hacıların yaptıkları, ama aslında bir savunma eylemiydi. Ki-

şi gezerken, uyurken, yemek yerken, hem ölü su aygırı eti soluyup hem de yaşamla arasındaki incecik bağları koruyamaz. Üstelik de zencilere haftada üç kez, yirmi beş santimlik bakır tel maaş verilmişti. Bu parayla, ırmak kenarındaki köylerden erzak alacaklardı sözde. Bu yöntemin nasıl işlediğini anlatmaya gerek yok. Ya köy yoktu, ya halkı düşmanca davranıyordu, ya da, bizim gibi konserve, arada sırada da teke eti yiyen müdür, belirsiz bir nedenle gemiyi durdurmak istemiyordu. Telleri de yutamadıkları, ya da kanca yapıp balık tutamadıklarına göre, bu cömert maaşların ne işe yarayabileceğini aklım almıyordu. Büyük ve onurlu bir tecim şirketine yaraşır bir düzenlilikle ödendiklerini kabul etmeliyim ama. Bunun dışında ellerinde yiyecek olarak — hiç de yiyeceğe benzemiyordu ya — gördüğüm tek şey, yapraklara sardıkları, pis bir mor renkte, yarı pişmiş hamura benzeyen, arada sırada bir parça yuttukları bir şeydi — ama o kadar az yutuyorlardı ki bundan, karın doyurmaktan çok gösteriş için yapıldığı izlenimini veriyordu. Tüm kemirgen açlık şeytanlarının adına, niçin bize saldırıp — biz beş kişiydik, onlar otuz — iyice karınlarını doyurmadıklarına hâşâ şaşarım. İşin sonunun ne olacağını düşünme yetileri pek olmayan iri yarı, yürekli ve her ne kadar tenleri parlaklığını, kasları sertliğini yitirmişse de, güçlü adamlardı. Ama onları engelleyen bir şeyin, olanak hesaplarını alt üst eden o insan gizlerinden birinin burada da da etkisini gösterdiğini anladım. İlgim birden artarak baktım onlara. Kısa bir süre sonra beni yiyebileceklerini düşündüğümden değil; ama birden, onlara yeni bir ışık altında bakıyormuşum gibi, hacıların ne kadar sağlıksız göründüklerini farkettim ve umudum, evet, umudum, benim de onlar kadar — nasıl diyeyim — iştah kaçırıcı olmamamdı: O dönemdeki tüm günlerimi dolduran düşsellik

duygusuna çok iyi uyan akıl almaz bir kendini beğenmişlikti bu. Belki biraz da ateşim vardı. Kişi hep eli nabzında yaşayamaz. Sık sık 'biraz ateşim', ya da başka küçük aksaklıklarım oluyordu — bunlar ormanın şakacı pençe atışları, zamanla gelecek olan gerçek saldırıdan önceki küçük oynaşmalardı. Evet; onlara her hangi bir insana baktığınız gibi, tepkilerini, amaçlarını, yetilerini, zayıflıklarını, gövdenin amansız bir gereğiyle karşılaşınca nasıl olacaklarını merak ederek, bakıyordum. Çekinme! Ne çekinmesi? Hurafe, iğrenme, sabır, korku — ya da ilkel bir onur duygusu muydu bu? Hiç bir korku açlığa karşı direnemez, hiç bir sabır onu aşındıramaz, açlığın olduğu yerde iğrenme varolamaz, hurafelere, inançlara, ilke diyebileceğimiz şeylere gelince de, bunlar rüzgârın savurduğu saman çöplerinden farksızdırlar. Ağır ağır öldüren açlığın şeytanlığını, bıktırıcı acısını, kara düşüncelerini, karanlık ve suratsız yabanıllığını bilir misiniz? Ben bilirim. Açlığa karşı doğru dürüst savaşmak, insanın içindeki tüm içgüdüsel güçleri harcamasını gerektirir. Yokluğa, onursuzluğa, ruhsuzluğa dayanmak, bu uzayan açlığa dayanmaktan daha kolaydır. Üzüntü verici bir şey bu, ama gerçek. Bu adamların da kendilerini tutmaları için dünyada tek bir neden yoktu. Çekinmeymiş! Bir savaş alanındaki ölülerin arasında gezinen bir sırtlanın da onlar kadar çekinmesini beklerdim. Ama gerçek karşımdaydı işte — bu gerçek, denizin dibindeki köpükler gibi, dipsiz bir gizin üstündeki kıpırtılar gibi, düşündüğümde, sisin ak körlülüğünün ötesinden, kıyıdan gelen o yabanıl çığlıkların ardındaki hüzünden daha büyük bir gizemdi.

«İki hacı telaşlı fısıltılarla çığlıkların hangi kıyıdan geldiğini tartışıyorlardı. 'Sol.' 'Hayır, hayır; nasıl öyle dersin? Sağ, sağ tabii.' 'Durum çok ciddî,' dedi

arkamdan müdürün sesi. 'Biz varmadan Bay Kurtz'un başına bir şey gelirse, çok üzülürüm.' Yüzüne baktım: içtenliği konusunda en küçük bir kuşkum yoktu. Tam dış görünüşünü korumak isteyecek bir adamdı. Ama hemen yola çıkmak konusunda bir şeyler mırıldandığında, karşılık vermek gereğini bile duymadım. Irmağın dibini yakalamıştık ve bir bırakacak olsaydık havada — boşlukta — buluverecektik kendimizi. Nereye gittiğimizi — ileri mi ,geri mi, çapraz mı — bilemeyecektik, kıyılardan birine bindirene kadar; o zaman bile, hangi kıyıya çarptığımız bilemeyecektik bir süre. Hiç davranmadım, tabii. Kaza yapmaya niyetim yoktu. Bir gemi kazası için bundan daha öldürücü bir yer olamazdı. Hemen boğulmasak bile, çok kısa bir süre, şöyle ya da böyle ölecektik. 'Tüm tehlikeleri göze almanıza izin veriyorum,' dedi müdür, kısa bir sessizlikten sonra. 'Tehlikeye atılmayı reddediyorum,' dedim kısaca. Beklediği karşılık da buydu zaten, ama sesimin sertliği biraz şaşırtmış olabilirdi onu. 'Sizin kararınıza boyun eğmek zorundayım,' dedi aşırı bir kibarlıkla. 'Kaptan sizsiniz.' Teşekkür anlamında omuzumu ona doğru çevirip gözlerimi sise diktim. Ne kadar sürecekti? Durum çok umutsuz görünüyordu. Allahın cezası ormanda fildişi tırtıklayan bu Kurtz'a yaklaşmak, görkemli bir şatoda uyuyan büyülü bir prensese yaklaşmak kadar büyük tehlikelerle doluydu. 'Saldırırlar mı, ne dersiniz?' diye sordu müdür, yalnız benim işitebileceğim biçimde.

«Saldıracaklarını sanmıyordum, bunun da apaçık bir kaç nedeni vardı. Birincisi, yoğun sisti. Biz nasıl kımıldamaya kalkınca yolumuzu yitireceksek, onlar da kayıklarına binip kıyıdan ayrılmaya kalkarlarsa yiteceklerdi. Hoş, her iki kıyıda da ormanın kimsenin geçemeyeceği kadar sık olduğunu düşünmüştüm — ama ge-

ne de gözler vardı ormanda, bizi gören gözler. Irmak kenarındaki çalılar çok sıktı, ama ardındaki ormanın içinde yol alınabiliyordu, anlaşılan. Gene de, sis bir an için kalktığında, ne geminin yanında, ne de ırmağın hiç bir yerinde kayık görmemiştim. Ama bana bir saldırının olanaksızlığını düşündüren, duyduğumuz gürültülerin — çığlıkların — niteliğiydi. Saldırgan, düşmanca amaçlar belirten bir havaları yoktu. Beklenmedik, yabanıl ve şiddet doluydular, ama dayanılmaz bir hüzün izlenimi uyandırmışlardı bende. Buharlı gemiyi görüvermek, nedense önüne geçilmez bir yas duygusuyla doldurmuştu o yabanıl adamları. Tehlike varsa eğer, diye düşünüyordum, bu, insanların salıverilmiş şiddetli duygularına olan yakınlığımızdan geliyordu. Aşırı keder bile sonunda şiddet yoluyla boşalabilir — ama genellikle duygusuzluğa dönüşür.

«Hacıların bakışlarını görecektiniz! Bana gülecek, hatta dövecek yürekleri yoktu; ama çıldırdığıma — belki korkudan çıldırdığıma — inandıklarını sanıyorum. Bayağı bir söylev çektim. Sevgili çocuklar, endişelenmenin hiç gereği yok. Gözümü açmak mı? Sisin yükselmesini görmek için gözümü açmıştım tabii — bir kedinin fareye baktığı gibi bakıyordum sisin içine, ama başka hiç bir işe yaramıyordu gözlerimiz, sanki kilometreler boyunda bir pamuk yığınının altına gömülmüştük. Verdiği duygu da oydu sisin — ezici, sıcak, boğucu. Üstelik de tüm söylediklerim, ne kadar aşırı gibi gelse, gerçekti. Sonradan saldırı diye adlandırdığımız eylem de aslında bir püskürtme denemesiydi. Saldırgan olmaktan çok uzak bir eylemdi — alışılmış biçimde bir savunma bile değildi; çaresizliğin baskısıyla yapılmıştı, korunmaktı tek amacı.

«Sis kalktıktan iki saat kadar sonra, Kurtz'un şubesinin hemen hemen bir buçuk mil kadar altında bir

noktada oluştu bu eylem. Bir dönemeci daha bin bir güçlükle aştıktan sonra, ırmağın tam ortasında bir adacık — parlak yeşil çimenlerle örtülü bir tümsek — gördüm. Irmak üstünde görülen tek toprak parçasıydı, ama yaklaştıkça, bunun uzun bir sığın, daha doğrusu ırmağın ortasına doğru uzanan sığ çıkıntılardan oluşmuş bir zincirin başı olduğunu farkettim. Dalgaların yıkadığı soluk renkli adacıklardı bunlar ve su düzeyinin tam altında, bir insan omurgasının teninin tam altında göründüğü gibi görünüyorlardı. Bunların sağından da solundan da gidebilirdim, gördüğüm kadarıyla. Bu geçitlerin hiç birini tanımıyordum. tabii. İki kıyı da birbirine benziyordu, derinlik aynı gibi görünüyordu; ama şubenin batı yakada olduğunu bildiğim için, doğal olarak batı geçidine yöneldim.

«Geçide girer girmez, sandığımdan çok daha dar olduğunu farkettim. Solumuzda o kesintisiz sığlık, sağımızda da çalılarla kaplı, dik, yüksek kıyı vardı. Otların üstünde de içiçe girmiş ağaçlar duruyordu. Sık çalılar taşıyordu akıntının üstüne, yer yer de ağaçların büyük dalları kaskatı uzanıyorlardı ırmağa doğru. Öğleden sonranın geç bir saati olmuştu, orman kararmış, geniş bir gölge şeridi suyun üzerine düşmüştü. Bu gölgede çok yavaş ilerliyorduk. Önde sırıkla derinliği ölçen adamın söylediğine göre, kıyı yanında su daha derindi, ben de iyice yanaştım karaya.

«Beni korkutan aç dostlarımdan biri tam altımda, burunda durmuş, suyun derinliğini ölçüyordu. Tıpkı bir şal gibiydi bu gemi. Güvertede pencereli kapılı iki küçük ahşap kulübe vardı. Kazan başaltında, motor da sağ kıçtaydı. Bütün bunları, direklerin tuttuğu küçük bir çatı örtüyordu. Baca bu çatıyı delip geçiyor. bacanın önünde ince kalaslardan yapılmış bir kulübe de kaptan köşkü görevini yapıyordu. İçinde bir döşek, iki

katlanır tabure, bir köşeye dayalı dolu bir Martini - Henry tüfek, küçücük bir masa ve dümen vardı. Önünde geniş bir kapı, iki yanında enli birer pancur vardı. Bunlar hep açık duruyorlardı, tabii. Günlerimi kapının önünde, çatının en ileri ucunda oturarak geçiriyordum. Geceleri de döşeğin üstünde uyuyor, ya da uyumaya çalışıyordum. Dümenci, zavallı öncelimin yetiştirdiği, deniz kıyısında yaşayan boylardan birinden gelme, iri yapılı bir zenciydi. Kulaklarına pirinçten iki küpe takıyor, belinden ayak bileklerine uzayan mavi bir kumaş parçasına sarınıyor, küçük dağları kendinin yarattığını düşünüyordu. Ömrümde bundan daha dengesiz bir aptal görmemiştim. Yakınlardaysam, dümeni büyük bir gösterişle yönetiyor, ama gözden yittim mi de miskin bir korkaklığa kapılıp o topal tekneye hemen yeniliveriyordu.

«Derinliği ölçmekte kullanılan sırığa bakıp, her batışında biraz daha uzunca bir parçasının su üstünde kalmasına sinirlenirken, sırığı tutan adam birden işini bıraktı, sırığı yukarı çekmeyi bile unutup güverteye uzanıverdi. Hâlâ elinde tuttuğu sırığın bir ucu sudaydı. Aynı anda, altımda duran ateşçi birden kazanının önüne oturup başını öne eğdi. Şaşırmıştım. Sonra hemen bakışlarımı ırmağa çevirmek zorunda kaldım, çünkü önümüze bir ağaç kütüğü çıkmıştı. Sopalar, küçük sopalar uçuşuyordu havada — çok vardı: Burnumun ucundan vızıldayarak geçiyor, altımda güverteye düşüyor, arkamdaki kaptan köşküne çarpıyorlardı. Bu arada ırmak, kıyı, orman, çok sessizdi, çıt çıkmıyordu. Kütüğün yanından güçlükle geçtik. Oktu bunlar! Ok atıyorlardı bize! Kıyı yanındaki pancuru kapamak için hemen içeri girdim. Salak dümenci elleriyle dümenin parmaklarını kavramış, gemi ağzına batan bir at gibi dizlerini yükseklere kaldırarak ayaklarını yere vuruyor,

dişlerini birbirine çarpıyordu. Allah cezasını versin! Kıyının da on metre açığında sallanıp duruyorduk. Ağır pancuru çekmek için dışarı doğru eğilmem gerekti ve yaprakların arasında, benimkiyle aynı düzeyde öfkeli, gözlerini dimdik bana dikmiş bir yüz gördüm. Sonra birden, gözlerimden bir perde kalkmış gibi, o karmaşık karanlığın derinliklerinde çıplak göğüsler, kollar, bacaklar, parlayan gözler gördüm; çalılıklar kımıldayan, parıldayan, bakır rengi insanlarla kaynaşıyordu. Dallar titriyor, sallanıyor, hışırdıyor, aralarından oklar fışkırıyordu. Pancur sonunda kımıldandı. 'Dümdüz git,' dedim dümenciye. Yüzü öne dönük, kafası kaskatıydı; ama gözleri yuvarlanıyordu, hâlâ ayaklarını usul usul kaldırıp indiriyor, ağzından da biraz köpük saçıyordu. 'Kes!' dedim öfkeyle. Bir ağaca rüzgârda sallanmamasını söyleseydim aynı sonucu alırdım. Altımda, demir güvertenin üstünde ayak seslerinin gürültüsü, karmakarışık bağırmalar işitildi; 'Geri dönebilir misin?' diye bir çığlık attı birisi. İleride, suda, V biçiminde dalgacıklar gördüm. Bir kütük daha! Ayaklarımın altından bir sürü patlama işitildi. Hacılar Winchesterlerini ateşlemiş, çalılıklara kurşun yağdırıyorlardı. Bir duman bulutu yükselip ağır ağır ilerlemeye başladı. Sövdüm. Ne dalgacıkları, ne de kütüğü görebiliyordum. Kapı aralığında durup gözlerimi iyice diktim ileriye; sürü sürü geliyordu oklar. Belki de zehirliydiler, ama bir kediyi bile öldüremezlermiş gibi görünüyorlardı. Çalılıklardan bağırışmalar gelmeye başladı. Oduncularımız bir savaş çığlığı attılar, tam arkamda kulaklarımı sağır edercesine bir tüfek patladı. Omuzumun üstünden geriye baktım: Kaptan köşkü gürültü ve dumanla doluydu, hemen dümene koştum. Aptal zenci her şeyi bırakmış, pancuru açıp Martini - Henry'yi ateşleyivermişti. Pencerenin önünde durmuş, gözlerini dışarı dikmişti.

Geminin rotasını düzeltmeye çalışırken, geri dönmesi için bağırdım. İsteseydim bile tekneyi döndürecek yer yoktu, kütük o allahın cezası dumanın arasında, ilerilerde bir yerdeydi, harcayacak vakit yoktu, ben de tekneyi kıyıya yanaştırdım — iyice sürdüm kıyıya, çünkü suyun orada derin olduğunu biliyordum.

«Irmağın üzerine sarkan çalıları parçalayarak, uçuşan dalların, yaprakların arasından yavaşça ilerledik. Aşağıdaki atış birden kesildi — tüfekler boşalınca böyle olacağını biliyordum. Kafamı birden geri çektim, parıltılı bir vızıltı geçti önümden, pencerenin birinden girdi, öbüründen çıktı. Boş tüfeğini sallayarak kıyıya doğru bağıran deli dümencimin arkasından kıyıya baktığımda iki büklüm koşan, sıçrayan, kayan, belli belirsiz, uçup yiten adamlar seçtim. Pancurun önünde havada büyük bir şey belirdi, tüfek suya düştü, dümenci birden geriledi, omuzunun üstünden olağanüstü, derin, içten bir bakış baktı, ayaklarımın dibine düştü. Kafası iki kez dümene çarptı, uzun bir bastonun sapına benzer bir şey kulübenin içinde sağa sola sallanıp katlanır taburelerden birini devirdi. O uzun sopayı kıyıda birinin elinden söküp aldıktan sonra dengesini yitirip düşmüş gibiydi. İnce duman katı yok olmuş, kütüğü aşmıştık ve yüz metre kadar sonra kıyıdan gene uzaklaşabileceğimi görmüştüm; ama ayaklarım öylesine ıslak ve sıcaktı ki, yere bakmak zorunda kaldım. Adam sırtüstü yatmış, gözlerini bana dikmişti. İki eliyle o bastonu kavramıştı. Bu, kıyıdan atıldıktan, ya da pencereden sokulduktan sonra, adamın böğründe kaburgalarının tam altında büyük bir yarık açarak ucu gövdesine yiten bir mızrağın sapıydı; ayakkabılarım dolmuştu; dümenin altında kızıl kızıl parlayan, kımıltısız bir kan gölü vardı; akıl almaz bir parlaklık vardı adamın gözlerinde. Tüfekler patladı gene. Mızrağı de-

ğerli bir şeymiş, elinden almaya kalkacağımdan korkuyormuş gibi tutuyor, endişeyle bana bakıyordu. Gözlerimi bakışlarından güçlükle ayırıp dümene döndüm. Buharlı düdüğün başımın üstündeki ipini tek elimle bulup üstüste, hızlı hızlı çekip öttürdüm. Öfkeli, düşmanca çığlıkların gürültüsü birden kesildi ve ormanın derinliklerinden, ancak dünyada umulacak son şey de yok olduktan sonra işitilebilecek titrek, uzun, kederli umutsuz bir bağırış yükseldi. Çalılıkların arasında büyük bir kargaşalık oldu, ok yağmuru kesildi, son bir iki el daha ateş edildi — sonra da kıçtaki çarkın tembel vuruşunu iyice duyuran bir sessizlik oldu. Dümeni tam sancağa çevirdiğimde, pembe pijamalı hacı, ter ve heyecan içinde kapıda belirdi. 'Müdür gönderdi beni —' diye başladı resmî bir sesle, sonra birden sustu. 'Tanrım', dedi, yaralı adama bakarak.

«İki beyaz yanıbaşında duruyorduk ve zencinin parlak, meraklı bakışı ikimizi de sarıyordu. Sanki birazdan, anlaşılır bir dille, bize bir soru soracakmış gibiydi; ama tek söz söyleyemeden, tek parmağı oynamadan, tek kaşı titremeden, öldü. Yalnız son anda, bizim göremediğimiz bir işarete, ya da işitemediğimiz bir fısıltıya karşılık verirmiş gibi yüzünü astı, asıklık da kara, ölü suratına akıl almaz ölçüde ters, saldırgan bir duruş getirdi. Meraklı bakışının parlaklığı hızla soldu, boş bir donukluğa dönüştü. 'Dümeni kullanabilir misin?' diye umutla sordum temsilciye. Çok kararsız görünüyordu, ama hemen koluna sarılınca, kullanmasını bilse de bilmese de dümene geçmesini istediğimi anladı. Doğrusunu isterseniz, ayakkaplarımla çoraplarımı değiştirmek için sağlıksız, dayanılmaz bir istek vardı içimde. Çok etkilenmiş bir sesle, 'Ölmüş,' diye mırıldandı adam. 'Hiç kuşkun olmasın,' dedim, ayakkaplarımın bağcıklarına asılarak. 'Şimdiye dek Bay Kurtz

da ölmüştür herhalde.'

« O sırada, kafamdaki egemen düşünce buydu. Sanki şimdiye dek, hiç bir maddesel varlığı olmayan bir şeyin peşinde koşmuşum gibi, büyük bir düş kırıklığı içindeydim. Tüm bu yolu sırf Bay Kurtz'la konuşmak için aşmış olsaydım, ancak bu kadar bozulabilirdim. Kurtz'la konuşmak için... Pabucumun tekini suya fırlattım ve beklemekte olduğum tek şeyin de gerçekten bu olduğunu anladım — Kurtz'la konuşmak. O sırada da tuhaf bir şey farkettim: Onu bir iş yaparken değil de, konuşurken düşlemiştim hep, anlıyor musunuz? Kendi kendime 'Onu şimdi hiç göremeyeceğim', ya da 'Onun şimdi hiç elini sıkamayacağım,' değil de, 'Onu şimdi hiç dinleyemeyeceğim,' diyordum. Adam bir ses olarak sunulmuştu bana. Tabii, hiç bir eylemle ilişkisiz de görmüyordum adamı. Bana bu adamın tek başına tüm öbür temsilcilerden çok fildişini topladığını, takas ettiğini, dolandırdığını ya da çaldığını büyük bir kıskançlıkla anlatmamışlar mıydı? Sorun o değildi. Sorun, onun yetenekli bir yaratık olduğu ve tüm yeteneklerinin içinde en ileri geleninin, en ağır basanının konuşma yeteneği, sözleri olduğuydu — şaşırtıcı, aydınlatıcı, en yüceltilen, en iğrenilen, derdini anlatma yetisi: Aşılmaz bir karanlığın yüreğinden nabız gibi atarak akan bir ışık, ya da yalancı bir dökülme.

«Öbür pabuç da uçarak gitti o canı çıkasıca ırmağın içine. Tanrım! diye düşündüm, her şey bitti. Geç kaldık; yok oldu — bir mızrak, bir ok, ya da bir topuz yok etti o yetiyi. Demek, sonunda, o adamın konuştuğunu duyamayacağım — üzüntüm, çalılıkların arasında uluyan yerlilerinkine benzer, şaşırtıcı bir duygusallıktaydı. Bir inancım çalınmış olsaydı, ya da yaşamımdaki en büyük fırsatı kaçırmış olsaydım daha büyük bir yalnızlığa, daha büyük bir üzüntüye kapılamaz-

dım... Kim o öyle iç çeken orada? Saçma mı? Saçma olsun. Hey Tanrım! İnsan hiç... Hadi, biraz tütün verin bana...»

Sustuğunda büyük bir sessizlik oldu. Sonra bir kibrit parladı ve sarkık kırışıkları ve gözkapakları, yoğun dikkat havasıyla, Marlow'un aşınmış, çökmüş, ince yüzü göründü. Piposuna hızla asıldıkça, yüzü sanki geceyle kibritin düzenle titreyen yalazı arasında gidip geliyordu. Kibrit söndü.

«Saçmaymış!» diye bağırdı. «Anlatmanın en güç yanı da bu işte... Hepiniz buradasınız, çift demirli tekneler gibi, ikişer adrese bağlamışsınız palamarlarınızı, bir köşeyi dönünce kasap, öbür köşeyi dönünce polis, iştahınız yerinde, ateşiniz de hep aynı — duyuyor musunuz? — aynı, yılın başından sonuna dek. Bir de 'Saçma', diyorsunuz! Saçmanın — canı cehenneme! Saçma! Sevgili dostlar, sırf sinirinden yepyeni bir çift ayakkabıyı suya fırlatan bir adamdan ne bekliyorsunuz! Şimdi düşünüyorum da, gözyaşı dökmediğime şaşıyorum. Dayanıklılığımla övünürüm genellikle. Ama yetenekli Kurtz'u dinleyebilmek gibi büyük bir ayrıcalığı kaçırmak beni can evimden vurmuştu. Yanılıyordum, tabii. Bu ayrıcalık bekliyordu beni. Evet, gereğinden fazlasını bile dinledim. Haklıydım da. Bir sesti o. Bir sesten başka pek bir şey değildi. Ve dinledim — onu — o sesi — sesleri — hiçbiri sesten başka pek bir şey değildiler — ve o dönemin anısı dolaşıyor hâlâ çevremde, elle tutulmaz, büyük bir şamatanın ön titreşimleri gibi, aptalca, korkunç, çirkin, yabanıl, ya da yalnızca kötü, tümüyle anlamsız. Sesler, sesler — kız bile — şimdi...»

Uzun bir süre konuşmadı.

«Yetilerini bir yalanla yok ettim sonunda,» diye başladı birden. «Kız! Ne? Kızdan mı söz ettim? Kız bunların dışındaydı. Tümüyle dışında. Onlar — kadınlar ya-

ni — hep dışındadırlar — dışında olmalıdırlar. Onlara kendi güzel dünyalarında kalmaları için yardımcı olmalıyız, yoksa bizim dünyamız daha da kötüleşir. Tabii, bunların dışında olması gerekliydi onun. Bay Kurtz'un mezardan çıkma gövdesini. 'Benim Sözlüm' derken işitmeliydiniz. O zaman kendi gözlerinizle görürdünüz, nasıl her şeyin dışında olduğunu. Bir de Bay Kurtz'un o görkemli kafatası. Saçların bazen ölümden sonra da uzadığını söylerler, ama bu bu — bu — örnek, insanı etkileyecek kadar keldi. Orman dokunmuş ve birden bir top gibi, onu okşamıştı ve — Hop! — pörsüyüvermişti; onu almış, sevmiş, kucaklamış, damarlarına girmiş, şeytanca bir üyelik töreninin akıl almaz ayinleriyle ruhunu kendininkine bağlamıştı. Ormanın şımarık, üstüne düşülen gözdesiydi. Fildişi mi? Tabii. Yığınla, küme küme. Eski kerpiç kulübe çatlayacaktı neredeyse, fildişinden. Tüm ülkede, yerin ne üstünde, ne altında, tek bir fildişi kalmamış sanırdınız. 'Çoğu fosil,' demişti müdür, küçümseyerek. Ben ne kadar fosilsem, onlar da o kadar fosildi; ama topraktan çıkan fildişine fosil diyorlar. Anlaşılan, zenciler fildişini gömerlermiş bazen — ama yetenekli Bay Kurtz'u alınyazısından kurtaracak kadar derine gömememişlerdi bu fildişi yığınını. Gemiyi fildişiyle doldurduk, bir çoğunu da güverteye yığmak zorunda kaldık. Böylece, gözleri gördüğü sürece bakıp beğenilebilecekti fildişlerini, çünkü sonuna dek korumuştu bu beğenme tutkusunu. 'Benim fildişlerim,' derken duymalıydınız onu. Evet, duyuyordum onu. 'Benim Sözlüm, benim şubem, benim ırmağım, benim —' herşey onundu. Ormanın, birdenbire, yıldızları bile yerlerinden oynatacak kahkahalar atmasını bekliyordum. Soluğumu tuttum. Her şey onundu — ama önemsizdi bu. Önemli olan, onun kimin olduğu, karanlığın hangi güçlerinin ona sahip çıktığıydı. İnsanın tüylerini diken

diken eden düşünce de buydu. Bunu düşünmek olanaksızdı — sağlıksızdı da. Ülkenin iblisleri arasında yüksek bir yere oturmuştu — gerçekten. Anlayamazsınız. Nasıl anlarsınız? — ayağınızın altında sağlam kaldırım, çevrenizde sizi alkışlamaya, üstünüze düşmeye hazır iyi yürekli komşular, polisle kasabın arasında kibar adımlar atıp rezaletten, darağacından ve tımarhaneden korkarak yaşıyorsunuz... Engel tanımayan ayakların insanı yalnızlık yoluyla — polissiz, tam yalnızlık, yani sessizlik yoluyla, iyi yürekli komşuların kamuoyundan söz edip uyarmadıkları, tam sessizlik yoluyla — ilkçağların hangi bölgelerine götüreceğini düşünebiliyor musunuz? Bu küçük ayrıntılar çok önemli. Yok oldukları zaman, insan kendi iç gücüne, kendi bağımlılık yeteneğine güvenmek zorunda kalıyor. Tabii, yanılamayacak kadar, karanlık güçlerin saldırısı karşısında olduğunu anlamayacak kadar aptal da olabilir kişi. Hiç bir aptal, şeytanla ruhunun pazarlığını yapmamıştır herhalde: Ya aptal fazla aptaldır, ya da şeytan fazla şeytan — hangisi olduğunu bilemiyorum. Ya da öylesine akıl almaz ölçüde ulu bir kişisindir ki, cennetten gelen tüm seslerle görüntülerden başka her şeye karşı kör ve sağır gibisindir. O zaman da dünya senin için yalnızca ayakta durmaya yarayan bir şeydir. Bu da senin kazancına mıdır, kaybına mıdır, bilemem. Ama çoğumuz bunlardan ne birine, ne de ötekine benzeriz. Dünya bizim için yaşanacak bir yerdir, bu yüzden de dayanmamız gerek görünümlere, seslere, korkulara — Hey Tanrım! Sıkıysa su aygırı ölüsünü kokla da pislenme. İşte gücünüz — o pislikleri gömmek için göze batmayacak delikler açma yeteneğinize olan güveniniz; kendinize değil, belirsiz yorucu bir işe bağlanma gücünüz — orada belli ediyor kendini. Oldukça da zor bir şeydir bu. Aslında özür aramaya, hatta açıklamaya bile çalışmıyorum. Kendi-

me hesap vermeye çalışıyorum, Bay — Bay Kurtz için — Bay Kurtz'un gölgesi için. Boşluğun ötelerinden gelen bu iblisleşmiş hayalet akıl almaz itiraflarıyla onurlandırdı beni, tümüyle yok olmadan. Benimle İngilizce konuşabildiği içindi bu. Gerçek Kurtz eğitiminin bir bölümünü İngiltere'de görmüştü ve — kendi de kabullendiği gibi — niyetleri iyiydi. Anası yarı İngiliz, babası yarı Fransızdı. Tüm Avrupa'nın katkısı vardı, Kurtz'un yaratılmasında. Sonradan öğrendiğime göre de, Yabanıl Alışkanlıkları Yok Etme Uluslararası Derneği çok uygun bir iş yapmış, gelecekteki çalışmalarına ışık tutması için bir rapor yazmasını istemişti Kurtz'dan. O da yazmıştı raporu. Gördüm. Okudum. Çok iyi yazılmıştı, çok canlıydı, ama sanıyorum biraz fazla sinirliydi. Sık satırlarla yazılmış on yedi sayfayı dolduracak kadar vakit bulmuştu! Ama bu herhalde — sinirleri, diyelim — bozulmadan, değişik dönemlerde işittiklerimden istemeye istemeye anladığım kadarıyla ona — Bay Kurtz'a, anlıyor musunuz? — sunulan ve iğrenç ayinlerle son bulan bazı geceyarısı danslarını yönetmeye başlamasından önceydi. Ama çok güzel yazılmıştı. Gene de, sonradan öğrendiğim bazı şeylerin ışığında, ilk paragrafı bana şimdi uğursuz geliyor. Başlangıçta, biz beyazların vardığı gelişme noktası açısından 'onlara (yerlilere) doğa üstü yaratıklar gibi,' göründüğümüzü, 'onlara bir tanrı kadar güçlü' olarak yaklaştığımızı yazıyordu, falan filan. 'Yalnız irademizi kullanarak, sınırsız denebilecek iyilikler yapmak için gücümüzü kullanabiliriz' vb., vb. Vardığı sonuç çok görkemliydi, ama akılda kalmıyordu, anlıyor musunuz? Yüce bir İyilik Gücü'nün yönettiği yabancı bir Sonsuzluğu düşündürüyordu bana. Heyecandan titriyordum. Güzel anlatımın — sözcüklerin — yakıcı, soylu sözcüklerin sınırsız gücüydü bu. Cümlelerin büyülü akışını kesecek kılgın bilgiler yok-

tu, ancak son sayfanın dibine titrek bir elle çok sonraları yazıldığı belli bir not yöntemini açıklıyor olabilirdi. Çok basitti, tüm yüce duyguları kamçılayan o seslenişin sonunda da, açık bir gökyüzünde çakan bir şimşek gibi korkunç, ışıl ışıl parlayıveriyordu insanın yüzünde: 'Bu hayvanların kökünü kazıyın!' Asıl tuhaf olanı, bu değerli hamişi — anlaşıldığı kadarıyla — unutmuş olmasıydı; çünkü sonraları, biraz kendine geldiğinde, 'broşürüne' (kendi deyimiyle) iyi bakmam için yalvardı; bu yazdıklarının gelecekte çalışma yaşamının üzerinde olumlu bir etkisi olacağına inanıyordu. Bütün bu işler konusundaki bilgim tamdı; sonunda anısı da bana emanet edildi. Anısına o kadar iyilik ettim ki, istesem onu şu anda gelişmenin çöplüğüne, uygarlığın tüm artıklarının, leşlerinin arasına, sonsuz bir uykuya yatırabilirim. Ama aslında seçeneğim yok. Unutulmayacak o. Her ne idiyse, sıradan bir adam değildi. İlkel kafaları, kendi onuruna kötü bir cadı dansı yaptıracak kadar büyüleyici ya da korkutucu bir gücü vardı, hacıların küçük kafalarını da kuşkularla doldurabiliyordu. Hiç değilse bir de sadık dostu vardı ve bu dünyada ne ilkel, ne de bencil olan bir kişiyi kazanmasını bilmişti. Hayır, onu unutamam, ama ona ulaşmak için yitirdiğimiz cana değdiğini de söyleyemem. Eski dümencimi çok özlüyordum — ölüsü henüz kaptan köşkünde yatarken bile özlemeye başladım. Kara bir çölde bir kum tanesinden farksız bu zenciyi böyle özlememi garipseyebilirsiniz. Ama bir şey yapmıştı, anlıyor musunuz, dümeni kullanmıştı, aylarca sırtımdaydı, bir yardımcı, bir araçtı. Bir tür ortaklıktı bu. O dümeni yönetiyordu benim için, ben de ona bakıyordum, zayıf noktalarından endişe duyuyordum; böylece de, ancak birden koptuğu zaman farkettiğim bir bağ kurulmuştu aramızda. Yarasını aldığı zaman bana bakışındaki o de-

rin yakınlık bugüne dek belleğimdedir — çok önemli bir anda doğrulanan uzak bir akrabalık bağı gibi.

«Zavallı aptal! O pancura dokunmasaydı... Tutamıyordu kendini, hiç tutamıyordu — tıpkı Kurtz gibi, rüzgârda sallanan bir ağaçtı. Ayağıma kuru bir çift terlik geçirdikten sonra kaptan köşkünün dışına çıkardım ölüsünü, önceden de — gözlerimi sımsıkı yumarak — böğrüne saplı mızrağı söküp çıkardım. Küçük eşiği aşarken, topukları sıçrayıverdiler, omuzları göğsüme basıyordu, onu arkadan, güçlükle kavramıştım. Öff! Ağırdı, çok ağırdı; dünyada bundan daha ağır bir adam yoktu herhalde. Sonra, işi uzatmadan ölüsünü ırmağa yuvarladım. Akıntı onu bir ot parçasıymış gibi kaptı, sonsuza dek gözden yitmeden önce suda iki kez döndüğünü gördüm. Müdürle tüm hacılar o sırada kaptan köşkünü çevreleyen üst güvertede toplanmışlar, heyecanlı bir saksağan sürüsü kadar çok gürültü çıkarıyorlardı. Katı yürekliliğime, acımasızlığıma tepki oluşturan bir mırıltı dolaşıyordu havada. O ölünün teknede durmasını niçin böylesine istiyorlardı, bilemiyorum. Mumyalamak istiyorlardı belki de. Oduncu dostlarım da tepki gösteriyorlardı ve tepkilerinin nedeni de daha sağlamdı — ama nedenin kendisini kabul etmek olanaksızdı. Evet! Kararımı vermiştim: Eğer eski dümencim yenecekse, balıklardan başka kimse yemeyecekti onu. Ölümünden önce çok ikinci sınıf bir dümenciydi, ama ölümünden sonra birinci sınıf bir kışkırtma aracı olabilir, önemli sorunların doğmasına yol açabilirdi. Üstelik, bir an önce dümenin başına geçmek istiyordum, çünkü pembe pijamalı adam bu işte akıl almaz bir ahmak olduğunu gösteriyordu.

«Basit cenaze töreni biter bitmez geçtim dümene. Irmağın tam ortasından yarım-yol gidiyorduk, ben de söylenenleri dinliyordum. Kurtz'dan, şubeden, umudu

kesmişlerdi; Kurtz ölmüştü — şube yanmıştı — falan filan. Kızıl saçlı hacı, hiç değilse zavallı Kurtz'un öcünün alındığını düşünerek kendinden geçiyordu. 'Ya! Çalılıklarda iyi biçtik ama adamları. Ha? Ne dersiniz? Ya!' Keyiften oynayacaktı neredeyse, canına yandığımın kana susamış namussuzu. Yaralı adamı gördüğünde de bayılacaktı neredeyse! Dayanamayıp, 'Hiç değilse ortalığı iyice dumana boğdunuz,' dedim. Çalılıkların üst yanlarının titreyişinden, uçuşmasından, attıklarının hemen hepsinin yüksekten boşa gittiğini farketmiştim. İnsanın attığını vurabilmesi için tüfeği omuzuna dayayıp nişan alması gerekir, bu arkadaşlarsa gözlerini yumup kalçadan ateşliyorlardı tüfeklerini. Benim savım — haklıydım da — yerlilerin geminin düdüğünü işitince kaçtıklarıydı. Bunun üezrine Kurtz'u unutup, bağıra çağıra söylediklerime karş çıkmaya başladılar.

«Müdür dümenin yanında durmuş, alçak sesle bana gece olmadan ırmaktan aşağı elimizden geldiğince yol almamız gerektiğini anlatırken, uzakta, ırmak kenarında bir açıklık ve bir yapıya benzer bir şeyler gördüm. 'O ne?' diye sordum. Hayranlıkla ellerini çırptı. 'Şube!' diye bağırdı. Yarım-yol hızını bozmadan hemen yanaştım.

«Dürbünle baüınca, seyrek ağaçlı, çalılıklardan tümüyle arınmış bir tepe gördüm. Tepenin doruğunda, çoktandır çürümekte olan bir yapı yüksek otların arasında gömülü duruyordu. Sivri çatısındaki büyük delikler kapkaranlık görünüyordu uzaktan. Ormanın. balta girmemiş ormanın karanlığıydı bu. Çite ya da parmaklığa benzer hiç bir şey yoktu, ama eskiden olduğu belliydi: Evin yakınında, kabaca yontulmuş, tepeleri birer küreyle süslü yarım düzine kadar ince kazık duruyordu. Parmaklıklar, ya da aralarında ne vardıysa, yok olmuştu. Orman sarıyordu her şeyi. Irmağın kıyısı açık-

lıktı ve su kenarında, başında tekerlek gibi bir şapkayla durup habire kolunu bize doğru sallayan beyaz bir adam gördüm. Yukarıya ve aşağıya, ormanın kenarlarına bakınca, bazı kıpırtılar gördüğümden emindim — orada burada belirip yok olan insan biçimleri. Dikkatle geçtim bu yerlerin yanından, sonra motoru durdurdum, tekne kendi hızıyla yanaştı. 'Saldırıya uğradık,' diye bağırdı müdür. 'Biliyorum — biliyorum. Önemli değil,' diye bağırdı karadaki adam neşeyle. 'Gelin. Önemli değil. Sevindirdiniz.'

«Görünüşü bir şey anımsatıyordu bana — bir yerde gördüğüm gülünç bir şeyi anımsatıyordu. Kıyıya yanaşmak için manevra yaparken 'Neye benziyor bu adam?' diye soruyordum kendi kendime. Birden buldum. Bir **harlequin**'e (*) benziyordu. Hollanda bezine benzer kahverengi bir kumaştan yapılmıştı giysileri, ama yamalarla kaplıydı, parlak renkli, mavi, kırmızı, sarı yamalarla — arkası, önü, dirsekleri, dizleri hep yamalıydı; ceketinin çevresinde renkli bantlar, pantolonunun paçalarında kızıl şeritler vardı; güneş ışığında çok neşeli ve çok şık duruyordu, çünkü yamalarının ne kadar düzgün dikildikleri belliydi. Sakalsız, çocukça, çok açık renkli bir yüz, soyulmuş bir burun, küçük, mavi gözleri, ve bu apaçık yüzün üstünde, rüzgârın süpürdüğü bir vadi üzerindeki güneşle gölge gibi kovalamaca oynayan gülümsemeler, somurtmalar. 'Dikkat edin, kaptan!' diye bağırdı, 'ırmak bir kütük attı buraya dün gece.' Ne? Gene mi kütük! Sövme biçimimin utanç verici olduğunu kabul ediyorum. Ama bu harika yolculuğun sonunda bir de topal teknemin dibini delecektim neredeyse. Kıyıdaki **harlequin** küçük küt burnunu bana

(*) Harlequin: Eski İtalyan pandomima oyunlarında rengarenk yamalı giysiler giyen palyaço.

doğru kaldırdı. 'İngiliz misiniz?' diye sordu gülümseyerek. 'Ya sen?' diye bağırdım dümenden. Gülüşü yok oldu, beni düş kırıklığına uğrattığı için üzülmüşçesine hayır anlamına başını salladı. Sonra yüzü aydınladı gene. 'Boş ver!' diye bağırdı, beni yüreklendirmek ister gibi. 'Yetişebildik mi?' diye sordum. Birden suratı asılarak 'Yukarıda,' dedi ve başını o yana salladı. Sonbaharda gökyüzü gibiydi suratı: Bir an bulutlu, bir an aydınlık.

«Müdür tepeden tırnağa silahlı hacılarla birlikte eve doğru gidince, adamcağız tekneye çıktı. 'Durum pek hoşuma gitmiyor, çalılıklar yerli dolu,' dedim. Önemli olmadığını söyledi bana. 'Basit insanlardır,' diye ekledi. 'Geldiğinize çok sevindim. Onları uzak tutmak tüm vaktimi aldı.' 'Ama önemli olmadığını söylemiştin,' diye bağırdım. 'Niyetleri kötü değildi, canım,' dedi; ona hayretle baktığımı görünce de düzeltti sözlerini, 'Pek kötü değildi,' dedi. Sonra canlılıkla, 'Vay canına, sizin kaptan köşkü iyi bir temizlik ister!' dedi ve bir solukta da, bir sorun çıkarsa diye, kazanda geminin düdüğünü öttürecek kadar buhar bırakmamı salık verdi. 'İyice bir öttürmek, bütün tüfeklerinizden daha çok işe yarar. Basit insanlar bunlar,' dedi gene. Öyle hızlı konuşuyordu ki, başım döndü. Uzun bir suskunluğun acısını çıkarıyor gibiydi, hatta durumun gerçekten de öyle olduğunu gülerek çıtlattı bana. 'Bay Kurtz'la konuşmaz mısın?' dedim. 'O adamla konuşulmaz— o dinlenir,' dedi aşırı bir coşkuyla. 'Ama şimdi —' Kolunu salladı ve birden büyük bir karamsarlığın derinliklerine daldı. Sonra sıçrayarak toparlandı bir anda, iki elimi birden kavrayıp bir yandan sallamaya, bir yandan da anlaşılmaz şeyler söylemeye başladı: 'Denizci kardeş... onur... sevindim... zevk... tanıtayım kendimi... Rus... başrahip oğlu... Tambov hükümeti. Ne? Tütün! İngi-

liz tütünü, harika İngiliz tütünü. Kardeşçe bir şey. İçmek mi? Nerede tütün içmeyen denizci?'

«Pipo sakinleştirdi onu, zamanla da okuldan kaçtığını, bir Rus gemisiyle denize açıldığını, gene kaçtığını; bir süre İngiliz gemilerinde çalıştığını; başrahip babasıyla şimdi barışmış olduğunu anladım. Bu son nokta üzerinde önemle duruyordu. 'İnsan genç olunca dünyayı görmeli, deneyler, düşünceler edinmeli, dağarcığını genişletmeli.' 'Burada mı!' diye sözünü kestim. Gençliğinin ciddiliğiyle, sitem edercesine, 'Belli olmaz!' dedi, 'Bay Kurtz'la burada tanıştım.' Dilimi tuttum bundan sonra. Anladığım kadarıyla, deniz kıyısındaki bir Hollandalı tecimeni, kendisine gerekli gereçlerle erzağı vermesi için kandırmış, sonra da başına gelecekleden bir bebek kadar habersiz, iç bölgelere doğru yola çıkmıştı. Herkesten ve herşeyden uzak, iki yıldır geziniyordu bu ırmak dolaylarında. 'Göründüğüm kadar genç değilim. Yirmi beş yaşımdayım,' dedi. 'Önceleri ihtiyar Van Shuyten cehennemin dibine yollardı beni', diye anlattı büyük bir zevkle, 'ama inat ettim, konuştum, sonunda gevezeliğimle en sevdiği köpeğini öldüreceğimden korktu, bazı ucuz şeylerle bir kaç silah verdi, bir daha da yüzümü görmek istemediğini söyledi. İyi bir Hollandalıydı, ihtiyar Van Shuyten. Döndüğümde bana hırsız demesin diye bir yıl önce biraz fildişi göndermiştim ona. Eline geçmiştir inşallah. Gerisine de hiç kulak asmıyorum. Size bir yığın odun bırakmıştım. Eski evimdi o. Gördünüz mü?'

«Towson'un kitabını verdim ona. Beni öpecek sandım, ama tuttu kendini. 'Kalan tek kitabımdı, yitirdiğimi sanmıştım,' dedi, kendinden geçercesine kitaba bakarak. 'Tek başına yolculuk eden bir adamın başına ne kazalar gelir, biliyor musunuz? Kayıklar devrilir bazen — bazen de insanlar öfkelenince çabucak gitmek gere-

kir.' Sayfaları karıştırdı. 'Rusça mı not tuttun?' dedim. Evet anlamına başını salladı. 'Ben onları şifre sanmıştım,' dedim. Güldü, sonra ciddîleşti. 'Çok zor oldu bu insanları uzak tutmak,' dedi. 'Seni öldürmek mi istiyorlardı?' diye sordum. 'Yok, hayır!' diye bağırdı, sonra tuttu kendini. 'Bize niçin saldırdılar?' diye sordum. Bir an durakladı, sonra utanarak, 'Onun gitmesini istemiyorlar,' dedi. 'Öyle mi?' dedim merakla. Gizemli ve bilgiç bir havayla başını salladı. 'Söylediğim gerçek,' dedi, 'bu adam dağarcığımı genişletti.' Kollarını iki yana açıp yusyuvarlak, küçük mavi gözlerini bana dikti.»

III

«Hayretle baktım ona. Bir pandomima kumpanyasından kaçmış gibi, gözalıcı, hevesli, rengarenk duruyordu karşımda. Varlığı bile olasının dışında, açıklanmaz, şaşırtıcı bir şeydi. Çözülmesi olanaksız bir sorundu. Nasıl yaşayabildiği, buraya kadar nasıl geldiği, nasıl kaldığı — nasıl hemen yok olmadığı — akıl almaz şeylerdi. 'Biraz daha ileri gittim,' dedi, 'sonra biraz daha — sonunda öylesine uzaklaştım ki, nasıl döneceğimi bilemedim. Her neyse. Vakit çok. Bulurum bir yolunu. Siz Kurtz'u götürün çabuk — çabuk, anlıyor musunuz!' Rengarenk paçavralarını, yoksulluğunu, yalnızlığını, boş gezginliğinin temelindeki o çoraklığı, gençliğinin çekiciliği sarıyordu. Aylardır — yıllardır — yaşamının bir günlük bile değeri yoktu. Ama o, göründüğü kadarıyla, yaşının gençliği ve coşkun ataklığı sayesinde, güzel ve düşüncesiz bir yaşam sürüyordu. Hayranlık ya da imrenme gibi bir duygu uyandırdı bende. Onu güden, yarasız beresiz kalmasını sağlayan, çekiciliğiydi. Doğadan tüm istediği, soluk alacak ve ilerleyebilecek kadar bir yerdi. Tüm gereksinmesi, varolmak, en büyük tehlikelerin, en büyük yoklukların içinde ilerlemekti. Eğer insanda temiz, art düşüncesiz, zorluklarla dolu bir serüven tutkusu varolmuşsa, bu yamalı gençte varolmuştu.

Bu alçak gönüllü, pırıl pırıl ateşi içinde taşımasına imreniyordum, neredeyse. Bu ateş benliğiyle ilgili herşeyi öylesine yok etmişti ki, konuşurken bile, anlattıklarının onun — karşınızda duran bu adamın — başından geçtiğini unutuyordunuz. Kurtz'a olan bağlılığını imrenmiyordum ama. Düşünmemişti bunun üzerinde. Hevesli bir kadercilikle kabullenmişti, birden bire doğuveren bu bağlılığı. Şimdiye dek karşısına çıkan tehlikelerin en büyüğü de buydu, bana kalırsa.

«Fırtınadan kaçıp aynı koya yanyana sığınan, hafifçe birbirine sürten iki gemi gibi, birleşmeleri kaçınılmazdı. Kurtz dinleyici arıyordu anlaşılan, çünkü bir seferinde, ormanda kamp kurduklarında, bütün gece konuşmuşlardı — daha doğrusu, Kurtz konuşmuştu. 'Her şeyden konuştuk,' dedi, anısına kaptırarak kendini. 'Uyku diye bir şeyin varlığını unuttum. Gece bir saat bile sürmedi sanki. Her şeyden konuştuk! Her şeyden!.. Sevgiden de.' 'Ya, demek sana sevgiden söz etti!' dedim, alaycı bir biçimde. 'Düşündüğünüz gibi değil!' diye coşkuyla bağırdı. 'Genel olarak sevgiden söz ettik. Bana bazı şeyler gösterdi — bazı şeyler.'

«Kollarını havaya kaldırdı. Güvertede duruyorduk ve yakınımızda oturan oduncuların başı ağır, parlak gözlerini ona doğru çevirdi. Nedenini bilmiyorum, ama bu ülke, bu ırmak, bu orman, yanan bu gökyüzü, o andaki kadar umutsuz, karanlık, insan düşüncesine kapalı, insan zayıflıklarına acımasız gelmemişti bana. 'O gündür bu gündür de onunla birliktesin tabiî, değil mi?' dedim.

«Tam tersiydi. Çeşitli nedenler yüzünden, ilişkileri çok kopuk kopuk olmuştu. Bana, övünerek, Kurtz'a iki hastalığı boyunca baktığını anlattı (tehlikeli bir iş başarmış gibi söz ediyordu bundan), ama Kurtz genellikle tek başına dolaşıyor, ormanın derinliklerinde geziniyor-

du. 'Bazen, bu şubeye vardığımda, günlerce beklerdim gelmesini' dedi. 'Beklediğime de değerdi! — bazen.' 'Ne yapıyordu ormanda? Araştırma falan mı?' diye sordum. 'Evet, tabiî.' Bir çok köy, bir de göl bulmuştu. Ne yanda olduğunu pek iyi bilmiyordu; fazla soru sormak tehlikeliydi — ama yolculuklarının çoğu fildişi bulmak içindi. 'Ama değiş tokuş edecek mal yoktu elinde o sıralarda,' dedim. 'Bol mermi var daha, hepsi bitmedi' dedi, başını çevirerek. 'Açıkçası, talan etti her yeri,' dedim. Başını salladı. 'Tek başına yapmadı ya bunları!' Gölün çevresindeki köylerle ilgili bir şeyler mırıldandı. 'Orada yaşayan boylar Kurtz'a yardım ettiler, öyle mi?' dedim. 'Ona tapıyorlardı,' dedi. Öyle olağanüstü bir biçimde söyledi ki bunu, merakla yüzüne baktım. Kurtz'dan söz ederken yüzünü saran coşku ve çekingenlik karışımını görmek ilgi çekiciydi. Kurtz onun yaşamını dolduruyor, düşüncelerini denetim altında tutuyor, duygularını etkiliyordu. 'Ne olmasını bekliyordunuz?' dedi birden. 'Elinde yıldırım ve şimşeklerle, korkunç bir biçimde gitti onlara — ömürlerinde böyle şey görmemişlerdi. Korkunç olurdu bazen. Sıradan bir adamı yargıladığınız gibi yargılayamazsınız Bay Kurtz'u. Hayır, hayır, olamaz! Bakın — sırf anlatabilmek için size — çekinmeden söylüyorum, bir seferinde beni de vurmaya kalktı — ama onu yargılamıyorum.' 'Seni mi vurmaya kalktı!' diye bağırdım. 'Peki, ama niçin?' 'Evimin yakınındaki köyün başı bana bir kaç parça fildişi vermişti. Köylüler için ava çıkardım arada sırada. Fildişini istiyordu, ne desem de dinlemiyordu. Fildişini ona verip bu yöreden uzaklaşmazsam, beni vuracağını söyledi; vurabilirdi de, çünkü hoşlanıyordu bu işten ve canının çektiğini öldürmesini engelleyecek hiç bir şey yoktu dünyada. Doğruydu da bu. Verdim fildişini. Bana ne! Ama gitmedim. Hayır, gitmedim. Bırakamazdım onu.

Yeniden dost olana dek bir süre dikkatli olmam gerekti tabii. O sırada ikinci kez hastalandı. Sonraları uzak durmam gerekti ondan, ama önem vermiyordum buna. Genellikle, göl kenarındaki o köylerde yaşıyordu. Irmağa indiğinde benden hoşlanırdı bazen; bazen de dikkatli olmamda yarar vardı. Fazla acı çekiyordu bu adam. Nefret ediyordu bütün bunlardan, ama nedense bir türlü kaçamıyordu. Fırsat geçtikçe yalvarırdım ona, çok geç olmadan kaçmaya çalışması için; onunla birlikte dönmeyi önerirdim. O da peki derdi, sonra da kalırdı; fildişi avına çıkardı gene; haftalarca yok olurdu; kendini unuturdu bu insanların arasında — kendini unuturdu, anlıyor musunuz?' 'Adam deli!' dedim. Karşı çıktı. Bay Kurtz deli olamazdı. Daha iki gün önce söylediklerini dinlemiş olsaydım, bunu aklımdan bile geçiremezdim... O konuşurken dürbünümü almış, kıyıya, evin iki yanına ve arkasındaki ormanın sınırına bakıyordum. Dingin, sessiz duran — tepedeki yıkık ev kadar dingin ve sessiz — ağaçların arasında insanlar olduğunu bilmek huzursuz ediyordu beni. Doğanın yüzünde, bana anlatılan değil, üzgün ünlemlerle, omuz silkmelerle, kesik cümlelerle, uzun iç çekişlerinin tamamladığı ipuçlarıyla sezdirilen bu öyküden hiç bir iz yoktu. Orman etkilenmemişti; gizli bir bilgiçlik, sabırlı bir bekleyiş, yaklaşılmaz bir sessizlik havasıyla, bir maske gibi — kapalı bir hapishane kapısı gibi — ağır, bekliyordu. Rus, bana Bay Kurtz'un o göl boyu insanlarının tüm savaşçılarını yanına alarak ırmağa daha yeni indiğini anlatıyordu. Bir kaç aydır yoktu — insanları kendine tapındırmakla geçirmişti o bir kaç ayı herhalde — sonra birden bire gelivermişti; anlaşıldığı kadarıyla, ya karşı kıyıya, ya da ırmağın aşağı bölgelerine bir saldırıyla hazırlanıyordu. Daha çok fildişi bulma isteği, daha az — nasıl diyelim — maddeci tutku-

larına ağır basmıştı. Ama birden çok kötüleşmişti. 'Yatağa düştüğünü duydum, geldim ben de — tehlikeyi göze aldım,' dedi Rus. Dürbünümü eve çevirdim. Hiç bir canlılık belirtisi yoktu evde, ama yıkık çatı, otların üzerinden görülen uzun kerpiç duvar, ayrı boylardaki dört köşeli üç pencere deliği — hepsi uzanıp dokunabilecekmişim gibi yakında görünüyordu. Sonra ani bir hareket yaptım ve o yıkık çitin direklerinden biri sıçrarcasına dürbünün görme alanına girdi. Bir yıkıntıyı çevreleyen bu direklerin tepelerini süsleme çabalarını şaşırtıcı bulduğumu söylemiştim size. Bu süsleri birdenbire daha yakından görüyordum, ilk etkileri de, birisi suratıma vurmuş gibi kafamı geri çektirmek oldu. Sonra dürbünü, dikkatle, teker teker, bütün direklere çevirdim, yanıldığımı gördüm. Direklerin tepesindeki küreler birer süs değil, birer simgeydi; anlamlı, şaşırtıcı, çarpıcı, rahatsız edici, düşündürücüydüler, benim olduğu kadar, gökteki akbabaların da ilgisini çekebilirlerdi, eğer gökte akbabalar olsaydı; ama direkleri tırmanacak kadar çalışkan olan karıncaların da ilgisini çektikleri kesindi. Direklere geçirilmiş o kafalar, yüzleri eve dönük olmasaydı, daha da etkili olacaklardı. Bunlardan yalnız biri — ilk gördüğüm — bana dönüktü. Sandığınız kadar çarpmadı bu olay beni. Birden kafamı geri çekmem, şaşkınlıktan çok bir anlık bir ürküntü yüzündendi, çünkü direğin tepesinde bir tahta parçası göreceğimi sanıyordum, anlıyor musunuz? Gördüğüm ilk kafaya baktım gene — kara, kuru, pörsük, gözleri kapalı duruyordu orada. Sanki o direğin tepesinde uyuyor, çökük kuru dudaklarının arasından görünen ince beyaz dişleriyle de o ölümsüz uykuda gördüğü sonsuz, neşeli bir düşe durmadan gülüyordu.

«Meslek gizi açıklamıyorum. Müdür, Bay Kurtz'un yöntemlerinin aslında tüm o bölgeyi berbat ettiğini an-

lattı, daha sonraları. Bu konuda bir görüşüm yok, ama o kafaların orada durmalarının hiç bir kazanç sağlamadığını anlamanızı istiyorum. Bunlar yalnızca Bay Kurtz'un, çeşitli tutkularını doyururken kendini yeteri kadar denetleyemediğini, kişiliğinde bir eksiklik — gereğini duyduğunda o görkemli sözlerin altından bulup çıkaramadığı küçük bir şey — olduğunu gösteriyordu. Kendisi bu eksikliğinin farkında mıydı, değil miydi, bilmiyorum. Sonunda farketti, sanıyorum — ama en sonunda. Orman onu erkenden yakalamış, bu akıl almaz baskının öcünü de çok kötü bir biçimde almıştı. Kendi hakkında bilmediği, ancak o büyük yalnızlığıyla başbaşa kalınca görebildiği şeyler fısıldamış olmalı orman kulağına — ve dayanılmaz ölçüde büyüleyici bir fısıltı olmalıydı bu. İçinde yankılandı, çünkü içi boştu... Dürbünü indirdim ve dokunulacak, konuşulacak kadar yakın görünen kafa, birden erişilmez bir uzaklığa sıçrayıp gitti sanki.

«Bay Kurtz'un hayranı biraz yılmış gibiydi. Aceleci, belirsiz bir sesle, bu — simgeleri, diyelim — indirmeyi göze alamadığını söyledi. Yerlilerden korkmuyordu, Bay Kurtz söylemeden, yerlerinden bile kımıldamazlardı. Kurtz'un gördüğü saygı olağanüstü bir şeydi. Bu insanların köyleri çevreliyordu burayı ve boy başkanları her gün onu görmeye geliyorlardı. Yerlerde sürünerek gelirler... 'Bay Kurtz'a yaklaşabilmek için gerekli törenleri bilmek istemiyorum,' diye bağırdım. Nedense, böyle ayrıntıların, Bay Kurtz'un pencerelerinin dibindeki kazıkların tepesinde kuruyan o kafalardan daha dayanılmaz olacağını seziyordum. Onlar ne de olsa yabanıl bir görünümden başka bir şey değillerdi; oysa birdenbire incelikli dehşetlerin egemen olduğu ışıksız bir yöreye, yalın, dolaysız yabanlığın huzur verici, bu yüzden de güneş ışığında varolmaya hak ka-

zanmış olduğu bir yere götürülmüş gibiydim. Genç adam hayretle baktı bana. Bay Kurtz'un hayranlarından olmadığım aklının köşesinden bile geçmiyordu, tabii. Bay Kurtz'un bu — neydi? — sevgi, tüze, yaşam biçimleri, falan üzerine verdiği parlak söylevleri dinlemediğimi unutuyordu. İş Bay Kurtz'un önünde sürünmekse, en yabanılları kadar o da sürünüyordu. Koşulları bilmediğimi söyledi: Bunlar, isyancıların kelleleriydi. Kahkahalar atmam onu çok bozdu. İsyancılar! Daha ne tanımlar işiticektim, kim bilir? Düşman, hükümlü, işçi denmişti — bunlar da isyancıydı. Kazıkların üstünde duran bu isyancı kafaları pek uysal görünüyorlardı bana. 'Böyle bir yaşantının Kurtz gibi bir adamı nasıl hırpaladığını bilmiyorsunuz,' diye bağırdı, Kurtz'un son havarisi. 'Peki, ya sen?' dedim. 'Ben! Ben! Ben sıradan bir adamım. Büyük düşüncelerim yok. Kimseden bir şey istemiyorum. Nasıl karşılaştırabilirsiniz beni?..' Duygularının aşırılığı konuşmasını bile engelliyordu, birden yıkıldı. 'Anlamıyorum,' diye inledi. 'Elimden geleni yaptım onu yaşatmak için, bu da yeter. Benim hiç bir payım yok bunlarda. Yeteneğim yok benim. Burada aylardır ne bir damla ilaç, ne de bir lokma hasta yemeği var. Utanç verici bir biçimde terkedildi. Böyle düşünceleri olan, onun gibi bir adam. Utanç verici, utanç! Son — son on gecedir uyumadım...'

«Akşamın dinginliğinde yitti sesi. Biz konuşurken ormanın uzun gölgesi tepeden aşağı kaymış, yıkık evi, simgesel kazık dizisini çoktan aşmıştı. Oralar karanlıktayken, biz henüz güneşteydik. Kıyıdaki açıklığın ötesinde, ırmak durgun, göz kamaştırıcı bir görkemle ışıldıyordu; az ileride ve az gerideki iki dönemeç de karanlık bir gölgeyle kaplıydılar. Tek bir canlı görünmüyordu kıyıda. Çalılıklar kımıldamıyordu.

«Birden bire, topraktan fışkırıvermiş gibi, evin kö-

şesinden bir kaç adam göründü. Bellerine kadar yükselen otların arasından birbirlerine çok yakın yürüyorlar, omuzlarında uydurma bir sedye taşıyorlardı. O anda, doğanın boşluğundan bir çığlık yükseldi, tizliği, toprağın yüreğine saplanan bir ok gibi yırttı durgun havayı; birden bire, büyüleyici bir biçimde, küme küme insanlar — çıplak insanlar —ellerinde mızraklar, yaylar ve kalkanlarla, çılgın bakışlar ve yabanıl hareketlerle karanlık yüzlü, düşünceli ormandan açıklığa aktılar. Çalılar titredi, otlar sallandı bir süre, sonra her şey tetikte bir durgunluk içinde hareketsiz kaldı.

«'Onlara gerekenleri söylemezse, hepimizin işi bitik,' dedi yanımda duran Rus. Sedyeyi taşıyan insanların oluşturduğu küme de gemiye gelirken yarı yolda taşlaşmış gibi kaldı. Sedyedeki adamın, tek kolu havada, sedyeyi taşıyanların üzerinde gevşekçe oturduğunu gördüm. 'Genel olarak sevgi üzerine böylesine güzel konuşan bir adam canımızı kurtarmak için geçerli bir neden bulur, umarım,' dedim. O iğrenç hayaletin insafına kalmak onur kırıcı bir gereksinmeymiş gibi, durumumuzun saçma tehlikeliliğine çok öfkeleniyordum. Tek ses işitemiyordum, ama dürbünden, komut verircesine kaldırdığı cılız kolunu, kımıldayan çene kemiğini, iğrenç çekilmelerle sallanan kemikli kafasında koyu koyu parlayan gözlerini görüyordum. Kurtz — Kurtz — Almanca'da kısa demek, değil mi? Yaşamındaki — ve ölümündeki — her şey ne kadar gerçekse, adı da o kadar gerçekti. En aşağı iki buçuk metre boyunda görünüyordu. Üstünden örtüsü sıyrılmış, iğrenç, acınası gövdesi bir kefenden çıkar gibi çıkmıştı ortaya. Kaburgaları çalkalanıyor, kolundaki kemikler sallanıyordu. Fildişinden oyulmuş, hareketli bir ölüm heykeli elini tehdit edercesine, kara, parlak, kımıltısız, tunçtan bir insan kalabalığına sallıyormuş gibiydi. Ağzını ko-

caman açtığını gördüm — sanki, bütün havayı, bütün dünyayı, önündeki bütün insanları yutmak istiyormuş gibi tuhaf bir açlık havası verdi bu suratına. Uzaktan, derin bir ses geldi kulağıma. Bağırıyor olmalıydı. Birden arka üstü devrildi. Taşıyıcılar gene ilerlemeye başlayınca sedye sarsıldı ve aynı anda yerlilerin, belirli tek bir hareket olmaksızın çekildiklerini farkettim; bu yaratıkları öyle birdenbire fırlatan orman, uzun bir soluk alır gibi, onları içine çekmişti gene.

«Sedyenin ardından gelen hacıların bazıları Kurtz'un silahlarını, o zavallı Zeus'un şimşeklerini taşıyorlardı: İki çifte, bir büyük yivli tüfek, bir de hafif karabina. Yanıbaşında yürüyen müdür, eğilip konuşuyordu onunla. Küçük kamaralardan birine yatırdılar — bir yataklık, iki de taburelik yeri olan bir kamaraya. Birikmiş mektuplarını getirmiştik, o yüzden bir çok yırtık zarf, açılmış mektup vardı yatağının üstünde. Eli güçsüzce dolaşıyordu bu kağıtların arasında. Gözlerindeki ateşle yüzündeki danışıklı bitkinlik çarptı beni. Hastalığın verdiği bir yorgunluk değildi bu. Acı çekiyor gibi değildi. Sanki şimdilik tüm heyecanlara tokmuş gibi, doymuş, dingin bir duruşu vardı bu insan gölgesinin.

«Mektuplardan birini sallayıp dimdik yüzüme baktı, 'Sevindim,' dedi. Birisi ona mektuplarında benden söz etmişti. Gene ortaya çıkıyordu bu özel kayırmalar. Çaba harcamadan, neredeyse dudaklarını oynatmadan, çıkarmayı başardığı ses şaşırttı beni. Bir ses! bir ses! Fısıldayacak gücü bile yokmuş gibi görünen bu adamın sesi ciddî, derin, titreşimliydi. Gene de bizi neredeyse yok edecek ölçüde güç vardı içinde — ama yapay bir güçtü bu. Nasıl olduğunu şimdi anlatacağım.

«Müdür sessizce kapıda belirdi. Hemen dışarı çıktım, o da arkamdan perdeyi çekti. Hacıların merakla iz-

ledikleri Rus, kıyıya bakıyordu. Baktığı yere döndüm ben de.

«Ormanın gölgeli sınırına karşı, uzakta ve ırmağın yakınında, belli belirsiz insan biçimleri seçiliyordu; uzun mızraklarına yaslanmış bakır rengi iki adam, benekli posttan gözalıcı başlıklarının altında, savaşa hazır birer heykel gibi duruyorlardı. Ve aydınlık kıyının sağından soluna doğru yabanıl, görkemli bir kadın imgesi gidiyordu.

«Çizgili ve saçaklı kumaşlara sarılıydı; toprağa gururla basarak, barbarca süsleri hafifçe şıngırdayıp parlayarak, ölçülü adımlarla yürüyordu. Başı dimdikti, saçları miğfer biçiminde kesilmişti, bacaklarından sarkan pirinç dizlikleri, dirseğinde bakır telden sargıları, esmer yanağında kızıl bir leke, boynunda sayısız boncuktan yapılmış bir gerdanlığı vardı; her adımda parlayıp titreyen tuhaf şeyler, muskalar, büyücü armağanlarıydı bunlar. Üstündeki süslerin değeri bir kaç fildişininki kadar ederdi herhalde. Yabanıl ve kusursuz, çılgın bakışlı ve görkemliydi; ağır ilerleyişinde korkutucu, saygı uyandırıcı bir hava vardı. Ve tüm üzgün toprağın, sonsuz ormanın üzerine birdenbire iniveren sessizliğin içinde, bu doğurgan ve gizemli yaşamın tümü, ona, düşünceli bir biçimde, kendi karanlık ve şehvetli ruhunun bir görüntüsüne bakarcasına bakıyordu.

«Geminin yanına geldi, durdu, yüzünü bize çevirdi. Uzun gölgesi suyun kenarına düştü. Yüzünün, çabalayan, biçimlenmemiş bir karanlığın korkusuyla karışık, çılgın üzüntü ve sessiz acıyla dolu, hüzünlü, öfkeli bir duruşu vardı. Orada durmuş, hiç kımıldamadan, çevremizi saran doğanınki gibi karanlık, anlaşılmaz bir kararlılıkla bize bakıyordu. Bütün bir dakika geçti, sonra ileri bir adım attı. Hafif bir şıngırtı işitildi, sarı bir madenin parıltısı, saçaklı bir kumaşın sallanışı gö-

ründü, sonra yüreği dayanamıyormuşçasına durdu. Yanımdaki delikanlı hırladı. Arkamdaki hacılar mırıldandılar. Yaşamı, sanki bakışının sarsılmaz dikliğine bağlıymış gibi baktı bize. Birden, içinde göğe dokunmak için dayanılmaz bir istek varmış gibi, çıplak kollarını açıp başının üzerine dimdik kaldırdı, aynı anda da hızlı gölgeler toprağın üzerine fırladılar, ırmağı sarıp gemiyi gölge içinde bıraktılar. İnanılmaz bir sessizlik sarmıştı ortalığı.

«Kadın yavaşça döndü, kıyı boyunca yürüyüp soldaki çalılıklara girdi. Yok olmadan önce, ağaçların gölgesinden, yalnız gözleri parladı bize doğru.

«Yamalı adam, 'Tekneye gelmek isteseydi, onu gerçekten vurmaya çalışırdım sanıyorum,' dedi, sinirli bir biçimde. 'İki haftadır, onun eve girmesini önlemek için yaşamımı tehlikeye attım. Bir gün gelip, giysilerimi yamamak için depodan aldığım o paçavralar yüzünden kavga çıkardı. Temiz değilmişim. Herhalde oydu derdi, çünkü ikide birde parmağıyla beni göstererek durmadan iki saat konuştu Kurtz'la. Bu boyun dilini anlamam. Kısmetliymişim, Kurtz o gün herhalde önem veremeyecek kadar hastaydı, yoksa bir olay çıkacaktı. Anlamıyorum... Hayır — beni aşıyor bunlar. Ama, neyse. Bitti artık hepsi.'

«O sırada, perdenin arkasından Kurtz'un derin sesini duydum: 'Beni kurtarmak, ha! — fildişini kurtarmak demek istiyorsun. Böyle şeyler anlatma bana. **Beni** kurtarmakmış! Yahu, ben sizi kurtarmak zorunda kaldım. Benim tasarılarımı berbat ettiniz şimdi. Hasta! Hastaymışım! Sizin sanmak istediğiniz kadar hasta değilim. Boş verin. Tasarılarımı gerçekleştireceğim — döneceğim. Neler yapabileceğimi göstereceğim sizlere. Sizler, bu küçük, önemsiz kavramlarınızla bana engel oluyorsunuz. Döneceğim ben. Ben...'

«Müdür dışarı çıktı. Koluma girip bir köşeye çekmekle onurlandırdı beni. 'Kötü durumda, çok kötü' dedi. İç çekme gereğini duydu, ama üzgünlüğünü sürdürmeyi unuttu. 'Onun için yapabileceğimiz her şeyi yaptık — değil mi? Ama gerçeği gizlemenin anlamı yok, Bay Kurtz'un şirkete yarardan çok zararı dokunmuştur. Zamanın böyle kesin eylemlere elverişli olmadığını anlayamadı. Sakınganlık, sakıngan olmak — benim ilkem bu. Sakıngan olmalıyız hâlâ. Bu yöre bize uzun bir süre kapalı kalacak. Çok kötü! Tecim işlerimiz çok sarsılacak. Fildişinin bol olduğunu yadsımıyorum — çoğu fosil. Bunları kurtarmamız gerek, kesin bu — ama bakın, durum ne kadar tehlikeli — niçin? Çünkü yöntem sağlıksız.' 'Buna,' dedim kıyıya bakarak, «sağlıksız yöntem» mi diyorsunuz?' 'Kuşkusuz,' dedi coşkuyla. 'Siz öyle demiyor musunuz?...'

«Yöntem değil ki bu,' diye mırıldandım bir süre sonra. 'Tamam işte,' dedi sevinçle. 'Böyle olacağını biliyordum. Tam bir sağduyu eksikliği. Bunu ilgili yetkililere bildirmek görevimdir.' 'Tamam,' dedim, 'o arkadaş — neydi adı? tuğlacı hani — okunaklı bir rapor hazırlar size.' Şaşkınlaştı bir an. Ömrümde böyle pis bir hava solumamıştım gibi geldi bana, rahatlamak için de düşüncelerimi Kurtz'a çevirdim — kesinlikle rahatlamak için. 'Her şeye karşın, Bay Kurtz'un olağanüstü bir adam olduğuna inanıyorum,' dedim. Ürktü, soğuk, ağır bir bakış attı bana, usulca 'Öyleydi.' dedi, ve arkasını döndü. Gözden düşmüştüm artık; birden Kurtz'la bir tutulmaya, zamanı henüz gelmemiş yöntemlerin taraftarlarından sayılmaya başlandım: Ben de sağlıksızdım! Ama hiç değilse istediğim karabasanı seçebilmem de önemli bir şeydi.

«Aslında, artık mezara girmiş gözüyle bakılabileceğini benim de kabullendiğim Bay Kurtz'a değil, do-

ğaya dönmüştüm. Bir an için, ben de ağza alınmaz gizlerle dolu bir mezara gömülüymüşüm gibi geldi bana. Göğsüme basan dayanılmaz bir ağırlığı, yaş toprak kokusunu, savaşı kazanmış olan fesatın gözle görülmez varlığını, koyu bir gecenin karanlığını duydum... Rus sırtıma dokundu. Bir şeyler mırıldandığını işittim: 'Denizci kardeş — gizleyemezdim — Bay Kurtz'un saygınlığını zedeleyecek konularda bilgi...' Bekledim. Ona göre, Bay Kurt henüz mezara girmemişti; ona göre, Bay Kurtz ölümsüzdü herhalde. 'Hadi!' dedim. 'Konuş. Aslında ben de Bay Kurtz'un arkadaşıyım — bir bakıma.'

«Çok resmî bir biçimde, 'aynı meslekten olmasaydık', sonucu ne olursa olsun, bu konuyu kimseye açmayacağını söyledi. 'Bu beyaz adamların kendisi hakkında kötü düşünceler' beslediklerinden kuşkulanıyordu ve — 'Haklısın,' dedim, kulak konuğu olduğum bir konuşmayı anımsayarak. 'Müdür seni asmak gerektiğini düşünüyor.' Bu haberin onda uyandırdığı endişeyi eğlendirici buldum önce. 'Sessizce aradan çekilsem iyi olur öyleyse,' dedi ciddî bir biçimde. 'Kurtz'a artık yardım edemem, onlar da istediklerini yapmak için kolayca bir bahane bulabilirler. Onlara ne engel olabilir ki? En yakın askerî üs buradan üç yüz mil ötede.' 'Ne yalan söyleyeyim,' dedim, 'çevredeki yerlilerin arasında dostların varsa, gitmen daha iyi olur belki.' 'Çok var,' dedi. 'Basit insanlar bunlar — ben de hiç bir şey istemem, anlıyor musun?' Dudaklarını kemirmeyi bıraktı, sonra ekledi: 'Bu beyazlara bir zarar gelmesini istemiyorum, ama Bay Kurtz'un saygınlığını düşünüyorum — siz de kardeş bir denizcisiniz ve... 'Peki,' dedim bir süre sonra. 'Bay Kurtz'un saygınlığı, benimle olduğu sürece sağlamdadır.' Ne ölçüde doğru bir söz söylediğimin farkında değildim.

«Sesini alçaltarak, gemiye saldırılması komutunu

Kurtz'un verdiğini söyledi. 'Götürülmek düşüncesinden nefret ediyordu bazen — sonra bazen de... Ama anlamam ben bu konuları. Basit bir adamım. Korkup kaçacağınızı, öldüğünü düşünüp vazgeçeceğinizi sandı. Durduramadım onu. Çok sıkıntı çektim bu geçtiğimiz ay boyunca.' 'Durumu iyi şimdi,' dedim. 'Eh, evet,' diye mırıldandı, pek inanmamış gibi. 'Sağol,' dedim, 'dikkatli olurum.' 'Ama kimseye söylemeyin, e mi?' dedi endişeyle. 'Saygınlığı çok zedelenir, eğer burada birisi —' Büyük bir ciddilikle, hiç kimseye söylemeyeceğime söz verdim. 'Yakınlarda beni bekleyen bir kayıkla üç zenci var. Gideceğim. Bana bir kaç Martini - Henry mermisi verebilir misiniz?' Verebilirdim, kimseye göstermeden verdim de. Bir göz kırpıp tütünümden de bir avuç aldı. 'Denizciler arasında olur, değil mi? — güzel İngiliz tütünü.' Kaptan köşkünün kapısında durup döndü. 'Bağışlayın, ama fazla bir çift ayakkabınız var mı acaba?' Bacağının tekini kaldırdı. 'Bakın.' Pabucunun altı, sandalet gibi, çıplak ayağına değen iplerle örülmüştü. Bir yerlerden eski bir çift bulup çıkardım; pabuçlara hayranlıkla bakıp sol kolunun altına sıkıştırdı. Ceplerinden biri (parlak kırmızı) mermi doluydu, öbüründen (lâcivert) Towson'un «Denizciliğin Bazı Sorunları» vb. nin ucu görünüyordu. Doğayla yeniden karşı karşıya gelmek üzere çok iyi donanmış olduğunu düşünüyor olmalıydı. 'Ah, ah! Ömrümde böyle bir adamla karşılaşamayacağım bir daha. Şiir okurken dinlemeliydiniz onu — kendi şiirleriymiş üstelik, öyle dedi. Şiir!' Bu harikaları andıkça, gözleri oyuklarında yuvarlanıyordu. 'Dağarcığımı genişletti.' 'Güle güle,' dedim. Elimi sıkıp gecenin karanlığında yok oldu. Onu gerçekten gördüm mü, böyle bir yaratıkla tanışmanın olanağı var mıydı, diye hâlâ sorarım bazen kendime!..

«Gece yarısından az sonra uyandım. Yıldızlı gece-

de, tehlikesi, bana ortalığa bir göz attıracak kadar gerçek gelen uyarısını anımsadım. Tepede büyük bir ateş yanıyor, yapının çarpık çurpuk bir köşesini aydınlatıyordu. Temsilcilerden biri, bizim zencilerden silahlandırılmış bir kaç kişiyle fildişlerinin başında nöbet tutuyordu; ama ormanın derinliklerinde sallanan, karmakarışık, karanlık, sütun gibi biçimlerin arasından toprağa saplanıp çıkıyormuş gibi görünen kızıl parıltılar, Bay Kurtz'un hayranlarının da huzursuz nöbetlerini tuttukları yeri tam olarak belirliyordu. Büyük bir davula vurulan darbeler havayı tok seslerle, kalıcı titreşimlerle dolduruyordu. Bir çok adamın, her biri başına buyruk okudukları tuhaf bir teranenin biteviye vızıltısı yükseliyordu ormanın düz, kara duvarından. Bir arı kovanından çıkan vızıltıyı andıran bu sesin, yarıuyanık duyularım üzerinde uyuşturucu bir etkisi oldu. Küpeşteye yaslanırken sızdığımı sanıyorum, çünkü birden bire patlayan çığlıklar — içe dönük, gizemli bir çılgınlığın akıl almaz patlaması — şaşkınlıkla uyandırdı beni. Ses birden kesildi ve işitebilen, dinlendirici bir sessizlik etkisi yaratarak sürdü vızıltı. Küçük kamaraya bir göz attım. İçeride bir ışık yanıyordu, ama Bay Kurtz yoktu.

«Gözlerime inanabilseydim herkesi uyandırırdım sanıyorum. Ama inanamadım önceleri — öylesine olanaksız görünüyordu bu olay. Aslında, belirgin hiç bir maddesel biçime dayanmayan düpedüz bir korkuya, katıksız, soyut bir dehşete kapılmıştım. Bu duyguyu böylesine güçlü kılan — nasıl anlatsam? — duyduğum manevî darbeydi, sanki baştan aşağı canavarca, düşünülmesi olanaksız, ruhu tiksindirici bir şey, beklenmedik bir biçimde üzerime itilmişti. Bir saniyeden az sürdü bu. Onu izleyen sıradan, öldürücü tehlike korkusu, beklemeye başladığım ani saldırı ve kıyımın, ya da ona

benzer bir şeyin sezgisi, beni çok rahatlattı. Öylesine rahatlattı ki beni, tehlike işareti vermedim.

«Bir metre ötemde, güvertedeki iskemlelerden birinin üzerinde, gocuğuna sarınıp uyumuş bir temsilci vardı. Çığlıklardan uyanmamıştı, hafifçe horluyordu; onu uykusuyla başbaşa bırakıp kıyıya atladım. Bay Kurtz'a ihanet etmedim — ona ihanet etmemem buyrulmuştu; kendi seçtiğim karabasana bağımlı kalacağım yazılıydı. Bu gölgeyle tek başıma uğraşmak istiyordum; o deneyin karanlığını başkalarıyla paylaşmayı niçin böyle kıskandığımı bugüne dek de bilmiyorum.

«Kıyıya çıkar çıkmaz bir patika gördüm — çimenlerin arasından giden genişçe bir keçi yolu. Kendi kendime nasıl bir coşkuyla, 'Yürüyemiyor — emekliyor — yakaladım onu,' dediğimi anımsıyorum. Çiğin ıslaklığı vardı çimenlerde. Yumruklarımı sıkmış, hızla yürüyordum. Üzerine çullanıp iyi bir sopa çekmeyi düşünüyor olmalıydım. Bilmiyorum. Salakça düşünceler vardı kafamda. Kucağında kedisiyle örgü ören o yaşlı kadının görüntüsü aklıma takıldı ve bu serüvenin öbür ucunda onun oturmasının ne kadar uygunsuz olduğunu düşündüm. Kalçalarına dayadıkları Winchesterlerle havaya kurşun fışkırtan bir sürü hacı gördüm. Gemiye bir daha dönemeyeceğimi, ormanda silahsız ve tek başıma geçkin bir yaşa kadar yaşayacağımı düşündüm. Böyle saçmalıklar, işte. Bir de davulun vuruşuyla yüreğimin atışını karşılaştırdığımı, yüreğimin düzgünlüğüne sevindiğimi anımsıyorum.

«Patikadan ayrılmadım — bir süre sonra da durup çevremi dinledim. Pırıl pırıl bir geceydi — kara şeylerin kıpırtısız durdukları, çiğ ve yıldızların parladığı lâcivert bir hava. Önünde bir kıpırtı görür gibi oldum. Tuhaf bir güven duygusu vardı içimde o gece. Patikadan ayrılıp o kıpırtının — kıpırtı varsa eğer — önüne

geçmek için büyük bir yarım daire çizerek koştum (Sanıyorum kendi kendime de gülüyordum, bu arada). Bir çocuk oyunundaymışız gibi aldatıyordum Kurtz'u.

«Kurtz'u yakaladım sonunda, geldiğimi duymasaydı da ayağım takılıp üstüne bile düşebilirdim, ama vaktinde ayağa kalktı. Sarsılarak, toprağın soluduğu bir buhar gibi uzun, solgun, belirtisiz, ayağa kalktı, sis gibi sessiz, hafifçe sallanarak önümde durdu; arkamda, ağaçların arasında ateşler parıldıyor, kalabalık seslerin mırıltısı geliyordu ormandan. Kurnazca yolunu kesmiştim, ama yüzyüze gelince aklım başıma geldi, karşı karşıya olduğum tehlikenin önemini kavradım. Tehlike bitmemişti henüz. Ya bağırmaya başlasaydı? Ayakta zor duruyordu, ama sesi güçlüydü hâlâ. 'Git — gizlen,' dedi o derin sesiyle. Korkunç bir şeydi. Arkama baktım. En yakın ateşten otuz metre kadar uzaktaydık. Bir karaltı ayağa kalktı, uzun kollarını parıltının önünde sallayarak uzun kara bacaklarının üzerinde ilerledi. Kafasında boynuzlar vardı — sanıyorum ceylan boynuzları. Bir büyücüydü kuşkusuz — yeteri kadar korkunçtu görünüşte. 'Ne yaptığının farkında mısın?' diye fısıldadım. 'Evet,' dedi, o tek sözcüğü söylemek için sesini yükselterek. Bir megafondan gelmiş gibi uzaktan, ama yüksek perdeden geldi sesi kulağıma. Bu gölgeyi — bu acı çeken, serseri varhğı — dövme düşüncesine karşı duyduğum doğal tepkiden başka, kavga edilecek bir durum da olmadığı apaçıktı. 'Perişan olursun,' dedim — 'çok perişan olursun.' Böyle bir esinleniverir bazen insan, bilirsiniz. Doğru sözü söylemiştim, oysa yakınlığımızın sürmek, sonuna dek — sonundan da ötede — sürmek üzere atılmakta olan temeli, şu andaki kadar perişan bir durumda olamazdı.

«'Büyük tasarılarım vardı,' diye mırıldandı kararsızca. 'Evet,' dedim, 'ama bağırmaya kalkarsan, kafam

dağıtırım şu...' Ne bir sopa, ne de bir taş vardı yakınlarda. 'Boğarım seni,' diye düzelttim sözümü. 'Büyük işlerin eşiğindeydim', diye yalvardı, kanımı donduran özlem dolu, istekli bir sesle, 'Şimdi de bu salak, alçak herif yüzünden...' 'Ne olursa olsun, Avrupa'daki başarın kesin artık', dedim güvenle. Onu boğmak istemiyordum, anlıyor musunuz — üstelik hiç bir işe de yaramazdı bu. Onu, unutulmuş, hayvanca isteklerini, doygun, canavarca anılarını uyandırarak bağrına basan büyüyü — ormanın ağır, suskun büyüsünü — bozmak istedim. Emindim : Yalnız buydu onu ormanın kıyısına, çalılıklara, ateşlerin parıltısına, davulların vuruşuna, tuhaf teranelerin vızıltısına çeken; başkaldıran ruhunu olağan özlemlerin ötesine çeken yalnız buydu. Anlıyor musunuz, bilmiyorum, ama durumun korkunçluğu saldırıya uğramam olasılığından değil (bu tehlikenin de farkındaydım), önemli ya da önemsiz hiç bir şeyin adına yalvaramayacağım bir adamla karşı karşıya olmamdan geliyordu. Benim de, zenciler gibi, ona — kendisine — onun kendi yüceltilmiş, akıl almaz rezilliğine — sığınmam gerekiyordu. Ondan daha yüksek, ya da daha alçak hiç bir şey yoktu, bunu biliyordum. Bir tekmeyle uzaklaşıvermişti dünyadan. Allah cezasını versin! dünyayı da paramparça etmişti. O tek başınaydı ve ben, karşısında, toprağın üzerinde nerede durduğumu, havada nerede uçtuğumu bilemiyordum. Size neler konuştuğumuzu anlatıyorum, hangi cümleleri söylediğimizi yineliyorum — ama neye yarar? Olağan, günlük sözcüklerdi bunlar, yaşam boyu karşılıklı çıkardığımız sıradan bazı sesler. Ama ne farkeder? Benim için, düşlerde işitilen sözlerin, karabasanlarda söylenen cümlelerin dehşet verici anlamlılığı vardı arkalarında. Bir ruhtu o! Bir ruhla savaşmış birisi varsa bu dünyada, o benim işte. Bir deliyle de tartışmıyordum üstelik. İster

inanın, ister inanmayın, kafasının içi pırıl pırıldı — korkunç bir biçimde kendine doğru yoğunlaştırmıştı düşüncelerini, doğrudur, ama pırıl pırıldı gene de; tek çıkar yolum da buydu işte — bir de onu hemen öldürmek vardı tabiî, ama gürültü çıkması kaçınılmaz olduğundan, pek iyi bir çözüm değildi bu. Ama ruhu deliydi. Ormanın içinde, tek başınayken, kendi içine bakmış ve çıldırmıştı! Günahlarımın cezası olacak, içine bakma işkencesinden benim de geçmem gerekti. Ustalıkla söylenmiş hiç bir söz onun o son, içten patlayışı kadar yıkamazdı kişinin insanlığa olan inancını. Kendi kendine de savaşıyordu. Gördüm — işittim. Sınır, inan, korku bilmeyen, ama gene de kendi kendiyle kör bir dövüşe girmiş bir ruhun akıl almaz gizemini gördüm. Aklım başımdaydı hep, ama sonunda onu yatağına yatırdığımda, ter içinde kalmıştım; sanki o tepeden aşağı yarım tonluk bir yük taşımışım gibi titriyordu dizlerim. Oysa ona destek olmuştum yalnızca, kemikli kolunu boynuma dolamıştı — bir çocuğunkinden de pek fazla olamazdı ağırlığı.

«Ertesi gün öğleyin yola çıktığımızda, varlıklarının sürekli olarak bilincinde olduğum, ağaçtan perdenin arkasındaki kalabalık, ormandan dışarı aktı gene, açıklığı, tepenin yamacını, çıplak, soluyan, titreyen, tunçtan gövdelerle doldurdu. İstimi arttırdım biraz, sonra tekneyi ırmaktan aşağı çevirdim ve iki bin göz, suları çalkalandıran, gürültüler çıkaran korkunç ırmak canavarının kuyruğuyla suyu dövüşünü, havaya kara dumanlar soluyuşunu izledi. Irmak boyundaki ilk insan sırasının başında, tepeden tırnağa kırmızı toprakla boyanmış üç adam sinirli sinirli bir aşağı, bir yukarı yürüyorlardı. Aynı düzeye geldiğimizde yüzlerini ırmağa dönüp ayaklarını yere vurdular, boynuzlu başlarını, kızıl gövdelerini salladılar, korkunç ırmak canavarına

doğru bir yığın kara tüy, kuyruğu sarkan uyuz bir post — kurumuş bir su torbasına benzeyen bir şey — salladılar, zaman zaman her biri bir ağızdan, hiç bir insan diline benzemeyen akıl almaz sözler bağırdılar. Kalabalığın yer yer kesilen mırıltıları şeytanca bir nakarat gibiydi.

«Kurtz'u kaptan köşküne taşımıştık, daha çok hava alıyordu orası. Döşeğe uzanmış, açık pancurdan dışarısını seyrediyordu. İnsan gövdelerinin oluşturduğu yığın dalgalandı ve miğfer başlı, esmer yanaklı kadın ırmağın tam kenarına kadar koşarak geldi. Kollarını uzatıp bir şey bağırdı, tüm o azgın kalabalık da hep bir ağızdan aynı belirli, hızlı, soluk kesici sözleri kükrercesine bağırmaya başladılar.

«'Dediklerini anlıyor musun?' diye sordum Kurtz'a.

«Alev alev, özlem dolu gözlerle, istek ve kin karışımı bir bakışla benden öteye, dışarıya bakıyordu. Karşılık vermedi, ama uçuk dudaklarında bir gülücüğün, anlamı belirsiz bir gülücüğün dolaştığını gördüm, sonra dudakları çırpınırcasına titredi, 'Anlamaz olur muyum?' dedi yavaşça. Bu sözleri söylerken, doğaüstü bir güç içinden söküp almış gibi soluğu kesildi.

«Düdüğün ipini çektim, çünkü güvertedeki hacıların büyük bir eğlenceye hazırlanıyormuş gibi tüfeklerini çıkardıklarını görmüştüm. Düdüğün birden bire ötmesiyle, kımıltısız duran o yoğun gövde yığınında bir dehşet kıpırtısı görüldü. 'Yapmayın! Korkup kaçacaklar' diye üzüntüyle bağırdı güverteden biri. Bir daha, bir daha, durmadan çektim ipi. Dağılıp koştular, sıçradılar, çömeldiler, sallandılar, havada uçan sesin dehşetinden sakınmaya çalıştılar. Kızıla boyalı üç adam vurulup ölmüş gibi, kıyıda yüzüstü, dümdüz yere yatmışlardı. Yalnız o harika, barbar kadın kımıldamadı bile,

karanlık, parıltılı ırmağın üzerinden çıplak kollarını hüzünlü bir biçimde bize doğru uzattı.

«Sonra güvertenin üstündeki o salak kalabalık, eğlencesine başladı, dumandan bir şey göremez oldum.

«Kahverengi akıntı, karanlığın yüreğinden hızla akarak bizi, ırmaktan yukarı çıkarkenki hızımızın iki katı bir hızla denize doğru götürüyordu, Kurtz'un canı da hızla akıp gidiyor, yüreğinden zamanın acımasız denizine doğru çekiliyor, çekiliyordu. Müdür çok sakinleşmişti. Artık önemli hiç bir endişesi kalmamıştı ve anlayışlı, doymuş bakışı ikimizi de sarıyordu; bu 'olay' isteklerine en uygun biçimde kapanmıştı. 'Sağlıksız yöntemliler' takımından tek benim kalacağım anın yaklaştığını seziyordum. Hacıların gözünden düşmüştüm. Denebilirse, ölülerle birlikte sayılıyordum artık. Bu beklenmedik ortaklığı, bu kötü ve açgözlü adamların işgalindeki karanlık ülkede seçmeye zorlandığım karabasanı nasıl kabul ettiğim ilginçtir.

«Kurtz konuşuyordu. Ne ses! ne ses! Sonuna dek derin derin çınladı. Yüreğinin çorak karanlığını, güzel sözlerin görkemli katları arasına gizleyebilmek için dayandı. Savaşıyordu! Nasıl savaşıyordu! Gölgeli görüntülerin imgeleri dolaşıyordu şimdi, yorgun beyninin çöllerinde — sönmek bilmeyen soylu ve kibirli konuşma yeteneğinin çevresinde yaltaklanarak dönen ün ve zenginlik imgeleri. Benim Sözlüm, benim şubem, benim meslek yaşamım, benim düşüncelerim — arada sırada dile getirdiği yüce duyguların konuları bunlardı. Gerçek Kurtz'un gölgesi, yazgısı kısa bir süre sonra ilkel toprağın küflerine gömülmek olan bu hoş yalanın başucuna geliyordu. Öğrendiği gizlere olan şeytanca sevgisi ve duyduğu doğa dışı kin, ilkel duygularla dolu yalancı bir üne, yapmacık bir saygınlığa, zenginliğin ve ünün

tüm dış görünüşlerine susamış, o ruhu kazanmak için dövüştüler.

«Bazen aşağılık bir biçimde çocuklaşıyordu. Büyük şeyler yapmayı amaçladığı bir boşluktan dönüşünde, kralların onu tren istasyonlarında karşılamalarını istiyordu. 'İçinde gerçekten çıkar sağlanacak bir şey olduğunu gösterirsen, yeteneğinin tanınmasına engel tüm sınırlar ortadan kalkar', diyordu. 'Tabii, amaçlarına — amaçlarının doğruluğuna — dikkat etmelisin hep.' Irmağın birbirine benzeyen düzlükleri, biteviye kıvrımları, başka bir dünyanın pis bir parçacığı, değişikliğin, fetihlerin, tecimin, kıyımın, nimetlerin öncüsü olan bu gemiye bakan yığın yığın asırlık ağaçlarıyla, akıp gidiyordu. Gözlerimi ileriye dikmiş, dümendeydim. Bir gün, Kurtz birden bire 'Kapa şu pancuru', dedi, 'bakmaya dayanamıyorum.' Dediğini yaptım. Bir sessizlik oldu. 'Yüreğini yerinden sökeceğim!' diye bağırdı görünmeyen ormana.

«Kestirdiğim gibi, gemi bozuldu ve onarım için bir adanın burnuna demirlemek zorunda kaldık. Kurtz'un güvenini ilk sarsan, bu gecikme oldu. Bir gün bana bir ayakkabı bağıyla paketlenmiş bir deste kağıtla bir fotoğraf verdi. 'Bunlar sana emanet', dedi. 'O muzır salak (müdürden söz ediyordu) ben bakmazken gelip sandıklarımı karıştırabilir.' Öğleden sonra gene gördüm onu. Sırtüstü uzanmış, gözlerini kapamıştı — sessizce çekildim, ama 'Doğru yaşa, öl, öl...' diye mırıldandığını işittim. Kulak verdim. Başka bir şey demedi. Uykusunda bir söylevin provasını mı yapıyordu, yoksa bir gazete yazısından bir cümle parçası mıydı bu? Gazetelere yazı yazmıştı, bu işi de sürdürmek niyetindeydi, 'Düşüncelerimin ilerlemesi için. Bir görevdir bu.'

«Deşilmez bir karanlıktı onunki. Güneşin hiç değmediği bir uçurumun dibinde yatan bir adama bakar

gibi baktım ona. Ama Kurtz'a ayıracak pek vaktim yoktu, sızıntı yapan silindirleri sökmek, eğrilmiş rotları düzeltmek gibi işlerde makiniste yardımcı oluyordum. Pas, demir tozu, vidalar, somunlar, anahtarlar, çekiçler, delgilerle dolu bir cehennemde yaşıyordum — geçinemediğim için nefret ettiğim şeylerdi bunlar. Neyse ki teknede küçük bir demirci ocağımız vardı, onun başında duruyordum, allahın cezası bir hurda yığını içinde yorgun argın çalışıyordum — bazen de ayakta duramayacak kadar kötü titreme nöbetleri geçiriyordum.

«Bir akşam elimde bir mumla içeri girdiğimde, hafif, titrek bir sesle, 'Burada karanlıkta uzanmış, ölümü bekliyorum,' dediğini işittim. Işık gözlerinden otuz santimetre kadar uzaktaydı. Kendimi, 'Saçmalama', demeye zorladım, donup kaldım başucunda.

«O anda yüzüne gelen değişikliğe benzer hiç bir şey görmemiştim daha önce, bir daha da görmeyeceğimi umarım. Hayır, dokunmadı bana gördüğüm. Büyüledi beni. Bir tül yırtılmıştı sanki. O fildişinden yüzde karanlık bir gurur, acımasız bir güç, aşağılık bir korku, yoğun ve umutsuz bir bitkinlik gördüm. Her şeyi bildiği o yüce an boyunca ömrünü, isteklerinin, deneylerinin tüm ayrıntılarıyla yeniden yaşayıp öyle mi teslim oldu? Bir görüntüye, bir imgeye fısıldayarak bağırdı — iki kez bağırdı, bir soluktan farksız bir bağırışla —

«'Ne dehşet! Ne dehşet!'

«Mumu söndürüp kamaradan çıktım. Hacılar yemekhanede akşam yemeğini yiyorlardı. Karşısındaki yerimi alırken, müdür gözlerini soru sorarcasına bana doğru çevirdi. Bakışını görmezlikten gelmeyi başardım. Sakin sakin arkasına yaslandı; o tuhaf gülücüğü kötülüğünün ölçülmez derinliğini mühürlüyordu. Lambaya, örtüye, ellerimize, yüzlerimize durmadan küçük sinekler yağıyordu. Birden bire müdürün uşağı terbi-

yesiz, kara başını kapıdan içeri soktu, aşağılayıcı bir sesle konuştu,

«'Bay Kurtz — ölmüş.'

«Bütün hacılar bakmak için dışarı fırladılar. Ben kaldım, yemeğimi yedim. Kaba ve duygusuz olduğum kanısına varıldı, sanıyorum. Pek bir şey yemedim ama. Lamba vardı yemekhanede — ışık vardı, anlıyor musunuz? — dışarıda da öyle berbat, berbat bir karanlık vardı ki. Ruhunun bu dünyada geçirdiği serüvenleri yargılamış olan o olağanüstü adamın yanına dönemedim artık. Ses gitmişti. Başkaca da ne vardı ki? Hacıların ertesi gün çamurlu bir deliğe bir şey gömdüklerini farkettim.

«Sonra neredeyse beni de gömeceklerdi.

«Ama, gördüğünüz gibi, hemen orada gitmedim Kurtz'un yanına. Hayır. Karabasanı sonuna dek görmek ve Kurtz'a bağlılığımı bir kez daha gösterebilmek için kaldım. Alınyazısı. Benim alınyazım! Tuhaftır yaşam — acımasız mantığın boş bir amaca yönelik gizemli düzeni. Yaşamdan tek umulacak şey, insanın biraz kendini öğrenmesi — o da geç gelir hep — ve sönmek bilmeyen bir yığın pişmanlık. Ölümle dövüştüm ben. Düşünebileceğiniz en can sıkıcı karşılaşmadır bu. Elle tutulmaz bir pusun içinde yer alır, ayağınızın altında bir şey yoktur, çevrenizde bir şey yoktur, seyirci yoktur, gürültü yoktur, ün yoktur, büyük bir kazanma isteği yoktur, büyük bir yenilgi korkusu yoktur, ılık bir umursamazlıkla dolu sağlıksız bir havada, kendi haklılığınıza inanmadan, rakibinizinkine hiç mi hiç inanmadan, sürer gider. Bilgiçliğin son aşaması buysa eğer, yaşam sandığımızdan da gizemli bir bilmece demek. Son sözü söyleme fırsatının geldiği ana varmama kıl kalmıştı, büyük bir olasılıkla da söyleyecek hiç bir şeyim olmayacağını utanarak gördüm. Kurtz'un olağanüstü

bir adam olduğunu bu yüzden doğruluyorum. Söyleyecek bir sözü vardı. Söyledi. Uçurumun kenarından ben de baktığım için, mum ışığını göremeyen, ama tüm evreni saracak kadar geniş, karanlıkta çarpan tüm yüreklere girecek kadar delici olan bakışının anlamını kavrayabiliyorum şimdi. Özetlemişti — yargılamıştı. 'Ne dehşet!' Olağanüstü bir adamdı. Bu, ne de olsa, bir çeşit inancın anlatılmasıydı, içtenliği vardı, inanı vardı, fısıldayışında bir başkaldırmanın titreşimleri vardı, bir an için görünen bir gerçeğin üzücü yüzü vardı — istekle nefretin tuhaf bileşimi vardı içinde. En iyi anımsadığım da benim bulunduğum o son nokta — gövdenin duyduğu acıyla dolu biçimsiz bir pus ve herşeyin, acının bile, ağır ağır yokolmasına karşı umursamaz bir aşağılama — değil. Hayır! Onun son noktasını yaşadım sanki. Doğru: O son adımı atmış, uçurumun kenarından gitmiş, oysa benim kararsız ayağımı geri çekmeme izin verilmişti. Belki bütün ayrım burada; belki tüm bilgiçlik, tüm gerçek tüm içtenlik, görünmeyenin eşiğini aştığımız o kısacık anın içinde yoğunlaşmış. Belki! Benim yapacağım özetin umursamazca aşağılayıcı bir sözcük olmayacağını düşünmek, hoşuma gidiyor. Onun çığlığı daha iyiydi — çok daha iyiydi. Bir doğrulama, sayısız yenilgiyle, iğrenç korkularla, iğrenç doyumlarla bedeli ödenmiş bir ahlâk zaferiydi. Ama bir zaferdi gene! Bu yüzden de Kurtz'a bağımlı kaldım, sonuna, hatta daha da öteye, kristalden bir uçurum gibi saf ve saydam bir ruhtan onun kendi sesini değil, ama o güzel sözlerinin yankısını duyana dek.

«Hayır, gömmediler beni. Ama gene de, bir sisin içindeymiş gibi, titrek bir hayretle anımsadığım, içinde ne umut ne de istek olan bir dünyadan geçermiş gibi anımsadığım bir dönem oldu. Kendimi gene o mezar kentinde buldum. Birbirlerinden biraz para yürüt-

mek, o iğrenç yemeklerini gövdelerine indirmek, o sağlıksız biralarını içmek ,o önemsiz, aptalca düşlerini görmek için sokaklarda koşuşan adamlara kızıyordum. Düşüncelerime saygısızlık ediyorlardı. Yaşam üzerine bilgileri sinir bozucu birer yalan olan saldırganlardı bunlar, çünkü benim bildiklerimi bilmelerinin olanaksız olduğuna inanıyordum. Tam bir güvenlik içinde kendi işleriyle uğraşan kişilerin davranışları bana, deliliğin, kavrayamadığı bir tehlike önündeki terbiyesizce aşırılıkları gibi geliyor, beni öfkelendiriyordu. Onları aydınlatmak için bir istek yoktu içimde, ama kendilerine verdikleri o salakça önemin doldurduğu yüzlerine gülmemek için zor tutuyordum kendimi bazen. Aslında, o sıralarda pek iyi değildim. Bayağı saygıdeğer insanlara acı acı sırıtarak, sendeleye sendeleye dolaşıyordum sokaklarda — bitirmem gereken bir sürü iş vardı. Davranışlarım bağışlanamazdı, kabul ediyorum, ama o günlerde ateşim genellikle olağanın çok üstündeydi. Sevgili teyzemin beni 'güçlendirme' çabaları hiç bir işe yaramıyor gibiydi. Aslında, gövdem bakılmak değil, düş gücüm yatıştırılmak istiyordu. Kurtz'un bana vermiş olduğu kâğıtlar hâlâ elimdeydi, ne yapacağımı bilemiyordum onları. Yakınlarda annesi ölmüştü, duyduğuma göre de sözlüsü başucundaydı. Traşlı, resmî tavırlı, gözlükleri altın çerçeveli bir adam geldi bir gün ve önceleri dolambaçlı, sonraları da hoşsohbet, ama ısrarlı bir biçimde, 'bazı belgeler' diye adlandırdığı şeyler konusunda sorular sordu. Şaşmadım, çünkü orada da bu konuda iki kez tartışmıştım müdürle. Paketin içinden tek bir kâğıt parçası bile vermeyi reddetmiştim, gözlüklü adama karşı da aynı tavrı takındım. Sonunda tehdit etmeye başladı beni ve şirketin 'bölgeleri'yle ilgili her bilgiyi almaya hakkı olduğunu söyledi. Ve dedi ki: 'Bay Kurtz'un, üstün yetenekleri ve talihsizce atandığı yer

gözönünde tutulursa, bu bilinmeyen bölgeler üzerindeki bilgileri çok kapsamlı ve özel olmadıydı: Dolayısıyla da...' Bay Kurtz'un bilgilerinin — ne kadar kapsamlı olurlarsa olsunlar — tecim ve yönetim konularıyla ilgili olmadıklarını söyledim kendisine. Bunun üzerine bilimin adını andı. 'Ölçülmesi olanaksız bir kayıp olur,' vb. vb.. Dibindeki notu yırtarak 'Yabanıl Alışkanlıkların Yok Edilmesi' üzerine raporu sundum. Hevesle aldı, ama sonunda aşağılayıcı bir biçimde burun kıvırdı yazıya. 'Beklemeyi hakettiğimiz şey bu değildi,' dedi. 'Başka hiç bir şey beklemeyin,' dedim. 'Gerisi hep özel mektuplar.' Yasal yollara başvurmakla ilgili bir tehdit daha savurarak gitti, bir daha da görmedim onu. Ama iki gün sonra kendisini Kurtz'un amcasının oğlu olarak tanıtan bir adam daha geldi ve Kurtz'un son dakikalarıyla ilgili ayrıntıları büyük bir merakla sordu. Bu arada da bana Kurtz'un aslında büyük bir müzisyen olduğunu söyledi. Sanıyorum orgcu olan, uzun kır saçları ceketinin yağlı yakasını aşan bu adam bana, 'Çok başarılı olabilirdi', dedi. Bu sözlerinden kuşkulanmam için bir neden yoktu, bugüne dek de Kurtz'un mesleğinin ne olduğunu, hatta bir mesleği olup olmadığını — en önemli yeteneğinin ne olduğunu — bile bilmiyorum. Onun gazetelere yazı yazan bir ressam, ya da resim yapmasını bilen bir gazeteci olduğunu sanmıştım — ama amcasının oğlu bile (görüşmemiz sırasında durmadan enfiye çekti) tam olarak ne olduğunu bilemiyordu. Evrensel bir dahiydi, bu konuda benim de düşüncem aynıydı. Bunun üzerine ihtiyar amca oğlu kocaman pamuklu bir mendilin içine sümkürüp bir kaç aile mektubuyla önemsiz bir kaç not aldı, bunakça bir heyecan içinde çıkıp gitti. Sonradan da 'sevgili meslekdaş'ının başına gelenleri öğrenmek isteyen bir gazeteci geldi. Bu konuk da bana Kurtz'un aslında siyasal alanda —

'halkçı bir hareketin içinde' — başarılı olabileceğini söyledi. Sık ve düz kaşları, kısa kesilmiş, diken gibi saçları, enli bir şerite bağlı gözlükleri vardı. Konuştukça açıldı ve sonunda Kurtz'un aslında hiç de iyi yazmadığını söyledi — 'Ama nasıl da konuşurdu o adam, hey Tanrım! Coşturuverirdi kalabalık toplulukları. İnanç vardı içinde — anlıyor musunuz? — inanıyordu. Her şeye inanmaya zorlayabilirdi kendini — her şeye. Aşırı bir partinin başkanlığını çok iyi yapardı.' 'Hangi partinin?' diye sordum. 'Her hangi bir partinin', dedi öteki. 'O — o aşırı bir adamdı.' Ben de öyle düşünmüyor muydum? Doğruladım. Birden meraklanıp sordu, 'oralara gitmesinin nedeni neydi', biliyor muydum? 'Evet', dedim ve isterse yayımlayabileceğini söyleyerek ünlü raporu uzattım. Durmadan kendi kendine mırıldanarak karıştırdı yazıyı, 'işe yarar' yargısına vardı ve ganimetlerini alıp gitti.

«Sonunda, elimde ince bir deste mektupla kızın fotoğrafı kaldı. Çok güzel görünüyordu kız bana — duruşu çok güzeldi, demek istiyorum. Güneşe de yalan söyletilebileceğini biliyorum, gene de, ışıkla ne kadar oynansa, ne kadar poz verdirilse, yüzündeki o ince doğruluk görünüşünün yapmacık olamayacağı seziliyordu. Kafasında hiç bir önyargı olmaksızın, kuşku duymaksızın, kendini hiç düşünmeksizin her şeyi dinlemeye hazır gibiydi. Sonunda, resmiyle mektuplarını kendim götürmeye karar verdim. Merak mı? Evet, ama belki bir duygu daha vardı içimde. Kurtz'un olan her şey elimden geçmiş, gitmişti: Ruhu, gövdesi, şubesi, tasarıları, fildişleri, meslek yaşamı. Yalnız anısıyla, sözlüsü kalmıştı — onları da, bir bakıma, geçmişe vermek, bende ondan kalan her şeyi, ortak yazgımızın son sözü olan unutuşa teslim etmek istiyordum. Kendimi savunmuyorum. Gerçekten ne istediğimi tam olarak bilemiyordum.

Belki bilinçaltımdaki bir bağımlılık güdüsü, belki de insan varlığının gerçeklerinde yatan o alaycı gereksinmelerden biriydi bu. Bilmiyorum. Bilemiyorum. Ama gittim.

«Onun anısının da, her insanın yaşamında biriken ölü anıları gibi, son ve hızlı geçişlerinde düşüp kalan gölgelerin bellekte bıraktıkları, belirsiz bir izlenim olacağını sanıyordum. Ama bakımlı bir mezarlık yolu kadar durgun ve şatafatlı sokağa dönük yüksek evlerin arasındaki büyük, ağır kapıların önüne gelince, birdenbire onu bir sedye üzerinde, ağzını tüm dünyayı, tüm insanlığı yutacakmış gibi açmış gördüm. O anda yaşadı gözlerimin önünde. Gerçekte ne kadar yaşamış idiyse o kadar yaşadı — görkemli görünüşlerden, korkunç gerçeklerden oluşmuş doymak bilmez bir gölge, çok güzel sözlerin soylu kıvrımlarına sarınmış, gecenin karanlığından daha karanlık bir gölgeydi o. İmgesi de benimle birlikte eve girdi sanki — sedye, hayalet taşıyıcıları, saygılı hayranlardan oluşan çılgın kalabalık, ormanın gölgesi, davulun düzgün ve tok vurusu, bir yürek — her şeyi yenmiş bir karanlığın yüreği gibi. Yabanıl doğanın, başka bir ruhun kurtulusu için, tek başıma engellemem gereken bir zaferin, istilacı, kinci saldırısı gibi geldi bu yana. Ve orada, uzaklarda, arkamda kımıldanan boynuzlu karaltılarla, ateşlerin ışıltısında, sabırlı ormanın içinde bana söylediklerinin anısı, o kesik kesik cümleler, karanlık ve korkunç yankılarıyla geldiler gene aklıma. Aşağılık yalvarışlarını, aşağılık tehditlerini, alçakça isteklerinin akıl almaz kapsamını, ruhunun kötülüğünü, acısını, fırtınalı kederini anımsadım. Sonra da, bir gün bana şu sözleri söylediği zamanki derli toplu rahatlığı: 'Bu fildişleri benim aslında. Şirket vermedi bunların parasını. Bunları, kendimi büyük tehlikelere atarak elde ettim. Ama korkarım ken-

dilerinin olduğunu söyleyip el koymaya kalkacaklardır. Evet. Güç bir durum. Ne yapayım dersin — direneyim mi? Adalet istiyorum, o kadar.'... Adalet istiyordu, o kadar — adalet, o kadar. Birinci kattaki maun kaplı kapının zilini çaldım, beklerken de kapının camından bana bakıyormuş gibi geldi, tüm evreni saran, suçlayan, ondan nefret eden o geniş, büyük bakışlarıyla; fısıltılı çığlığını işitir gibi oldum: 'Ne dehşet! Ne dehşet!'

«Akşam oluyordu. Işıklı ve perdeli üç sütuna benzeyen, yerden tavana uzanan üç pencerenin aydınlattığı yüksek tavanlı bir oturma odasında bekledim. Eşyaların altın renkli ayaklarıyla arkaları, belirsiz kıvrımlar çizerek parlıyordu. Mermer kaplı yüksek şöminenin soğuk, anıtsal bir aklığı vardı. Büyük bir piyano, tüm ağırlığıyla duruyordu bir köşede; düz bölümleri koyu, cilâlı bir tabut gibi, karanlık karanlık parlıyordu. Büyük bir kapı açıldı — kapandı. Ayağa kalktım.

«Karalara bürünmüş, solgun yüzüyle, alacakaranlık havada yüzüyormuşçasına bana doğru ilerledi. Bir yıldan çok geçmişti Kurtz'un ölümünün, ölüm haberinin alınmasının üstünden; onu sonsuza dek anacak, yasını tutacakmış gibi görünüyordu. İki elimi ellerinin arasına alıp 'Geleceğinizi duymuştum', dedi. Pek genç olmadığını — yani çocuksu olmadığını — farkettim. Bağımlılığa, inanca, acıya, olgunluktan gelen bir açıklığı vardı. Bulutlu akşamın tüm üzgün ışıkları alnında toplanmış gibi, oda daha da karanlıklaştı sanki. Koyu gözleri sanki bu sarı saçları, bu solgun yüzü, bu pürüzsüz alnı çevreleyen külden bir halenin içinden bakıyordu bana. Bakışları hilesiz, derin, kendine ve başkalarına güvenliydi. O hüzünlü başını, üzüntüsüyle övünüyormuş gibi tutuyordu, sanki. Ben — yalnız ben onun yasını gerektiği gibi tutuyorum, diyordu. Ama el sıkışırken bir

perişanlık çöküverdi üzerine, ben de onun, zamanın oyuncağı olamayan yaratıklardan biri olduğunu kavradım. Onun gözünde Kurtz daha dün ölmüştü. Ne yalan söyleyeyim, bu izlenim öylesine güçlüydü ki, sanki benim için de daha dün — hayır, şu dakikada ölmüş gibiydi. İkisini de zaman içinde aynı anda gördüm birden: Onun ölümüyle bunun hüznünü — Kurtz'un ölümü anındaki hüznünü gördüm. Anlıyor musunuz? Onları birlikte gördüm — birlikte işittim. Soluğu derinlere bir yerlere takılarak, 'Ben kaldım', diyordu, kulaklarım da o sırada, onun umutsuz pişmanlığıyla birlikte, Kurtz'un sonsuz yargısını özetleyen fısıltıyı açıkça duyuyordu. İnsanın görmemesi gereken, acımasız, olağanüstü gizlerle dolu bir yere yanlışlıkla düşmüş gibi yüreğimi sarıveren telâşla, burada ne işim var diye sordum kendi kendime. Bir iskemle gösterdi bana. Oturduk. Paketi usulca küçük bir masanın üzerine bıraktım, elini koydu üstüne... 'Onu iyi tanıyordunuz,' dedi, bir anlık yaslı sessizlikten sonra.

«'Oralarda yakınlık çabuk doğar,' dedim. 'Bir adamın bir başkasını tanıyabileceği kadar tanıyordum onu.'

«'Ona hayrandınız da,' dedi. 'Onu tanıyıp hayran olmamak olanaksızdı, değil mi?'

«'Olağanüstü bir adamdı', dedim, titrek bir sesle. Sonra dudaklarımdan başka sözler dökülmesini bekler gibi duran yalvarıcı, donuk bakışları karşısında bekledim : 'Olanaksızdı, onu —'

«'Sevmemek', diye sözümü kesip üzgün bir sessizliğe zorladı beni. 'Ne kadar doğru! Ne kadar doğru! Üstelik kimsenin de onu benim kadar iyi tanımadığını düşünürseniz! O soylu güveninin tümünü vermişti bana. Onu en iyi ben tanırdım.'

«'En iyi siz tanırdınız,' dedim. Öyleydi belki de. Ama söylenen her sözle oda daha da karanlıklaşıyor, yal-

nız sevginin ve inancın sönmez ışığıyla parıldayan düz, beyaz alnı parlıyordu.

«'Onun arkadaşıydınız,' dedi. 'Arkadaşıydınız', diye yineledi, az daha yüksek bir sesle. 'Bunları bana sizinle gönderdiğine göre, arkadaşıydınız kesinlikle. Sizinle konuşabileceğimi seziyorum — konuşmam da gerekiyor! Sizin — son sözlerini duyan sizin — ona lâyık olduğumu bilmenizi istiyorum... Gururdan değil bu... Evet, gururdan! Onu dünyada herkesten daha iyi tanıdığım için gurur duyuyorum — kendisi söyledi bunu bana. Annesi öldüğünden beri de kimsem yok — kimsem...'

«Dinliyordum. Karanlık derinleşti. Kurtz'un bana doğru paketi verdiğinden bile emin değildim. Aslında, ölümünden sonra, müdürün bir lamba ışığında karıştırdığını gördüğüm bir başka desteyi vermek istiyordu sanıyorum. Ve kız konuşuyor, anlayışımdan emin, acılarını dağıtıyordu; susamış insanların su içtikleri gibi, kana kana konuşuyordu. Ailesinin Kurtz'la nişanlanmasına karşı çıktığını öğrendim. Gerektiği kadar varlıklı değildi — ya da buna benzer bir şey. Gerçekten de, yaşamı boyunca yoksulluk çekip çekmediğini bilmiyordum. Onu oralara gitmeye, göreli bir yoksulluğa karşı duyduğu sabırsızlığın zorladığını sezdirmişti bana.

«'Bir kez konuştuğunu duyup arkadaşı olmayan var mıydı?' diyordu kız. 'İnsanları, en iyi yanlarından tutup, kendine çekerdi.' Bakışları yoğunlaşmıştı. 'Büyük insanlara özgü bir yeti bu', dedi. Alçak sesine, sanki duymuş olduğum tüm öbür sesler eşlik ediyorlardı — ırmağın şırıltısı, rüzgârın salladığı ağaçların sesi, kalabalığın mırıldanışı, uzaktan bağırılan sözlerin hafif çınlayış, sonsuz bir karanlığın eşiğinin ötesinden konuşan

bir sezin fısıltısı... 'Ama dinlediniz onu! Biliyorsunuz!' diye bağırdı.

«'Evet, biliyorum', dedim. Umtusuzluğa benzer bir şey vardı yüreğimde, ama içindeki inancın, karanlıkta — onu, hatta kendimi bile koruyamayacağım o her şeyden üstün karanlıkta — doğadışı bir ışıltıyla parlayan o yüce, kurtarıcı düşün önünde, boynum bükültü.

«'Ne büyük bir kayıp benim için — bizim için! —' diye büyük bir cömertlikle düzeltti sözünü, sonra fısıldayarak ekledi: 'Dünya için.' Günbatımının son ışıklarında yaşlarla — dökülmeyecek yaşlarla — dolu gözlerinin parıltısını görüyordum.

«'Çok mutluydum — çok kısmetliydim — çok gurur duyuyordum', dedi. 'Fazla kısmetliydim. Fazla mutluydum kısa bir süre için. Şimdiyse mutsuzum — ömür boyu mutsuz olacağım.'

«Ayağa kalktı. Sarı saçları altın gibi parladı ve kalan tüm ışığı kendine çekti sanki. Ben de kalktım.

«'Ve bütün bunlardan,' dedi yaslı sesiyle, 'uyandırdığı tüm umutlardan, tüm büyüklüğünden, cömert zekâsından, soylu yüreğinden, hiç bir şey kalmadı — bir anı dışında hiç bir şey. Siz ve ben —'

«'Hep anacağız onu', dedim, aceleyle.

«'Hayır!' diye bağırdı. 'Bütün bunların yitmesi, böyle bir yaşamın yok olup ardında hüzünden başka hiç bir şey bırakmaması olanaksız. Ne büyük tasarıları vardı, biliyorsunuz. Ben de biliyordum — anlayamıyordum belki — ama başkaları da biliyordu. Bir şeyler kalmalı. Hiç değilse sözleri ölmedi.'

«'Sözleri kalacak', dedim.

«'Verdiği örnek de kalacak,' diye fısıldadı kendi kendine. 'İnsanlar onu örnek alırlardı kendilerine — her hareketinde belli olurdu iyiliği. Verdiği örnek —'

«'Doğru', dedim. 'Verdiği örnek de. Evet, verdiği örnek. Unutmuştum onu.'

«'Ama ben unutmuyorum. İnanamıyorum da — hâlâ inanamıyorum. Onu bir daha göremeyeceğime, kimsenin onu bir daha hiç, hiç, hiç görmeyeceğine inanamıyorum.'

«Giden birinin arkasından uzatıyormuş gibi, uçlarında birbirine kenetli solgun elleriyle, karaya bürünmüş kollarını dar pencerenin yiten parıltısının önünde uzattı. Onu bir daha hiç görmemek! Apaçık gördüm onu o sırada. Bu güzel sözlü hayaleti yaşadığım sürece göreceğim, kızı da, o hüzünlü, tanıdık gölgeyi de göreceğim: Bu hareketiyle o da hüzün dolu başka birisine, güçsüz büyülerle bezenmiş çıplak esmer kollarını o cehennem ırmağının, o karanlıklar ırmağının parıltısının üzerine uzatmış birisine benziyordu. Birden, çok alçak bir sesle, 'Yaşadığı gibi öldü', dedi.

«Kör bir öfke kımıldandı içimde. 'Sonu', dedim, 'yaşamına çok uygundu.'

«'Ve ben yanında yoktum', diye mırıldandı. Sonsuz acısının karşısında yok oldu öfkem.

«'Yapılabilecek her şeyi...' dedim.

«'Evet, ama ben ona dünyada herkesten çok inanan kişiydim — kendi anasından da, kendisinden de çok. Ben gerekliydim ona! Ben! Her iç çekişine, her sözüne, her işaretine, her bakışına büyük değer verirdim.'

«Buz gibi bir şey sardı sanki göğsümü. 'Yapmayın' dedim, kısık bir sesle.

«'Bağışlayın. Öyle uzun bir süre sessizlik içinde tuttum ki yasımı — sessizlik içinde... Onunlaydınız — sonuna dek onunlaydınız, değil mi? Yalnızlığını düşünüyorum. Yanında onu benim anlayabileceğim gibi anlayacak kimse yok. Belki dinleyecek kimse bile yok...'

«'Sonuna dek onunlaydım', dedim titrek bir sesle. 'Son sözlerini duydum...' Korkuyla durdum.

«'Söyleyin onları bana', dedi, yüreği parçalanıyormuş gibi. 'Yaşamama — yaşamama yardımcı olacak bir şey istiyorum...'

«Bağırmak üzereydim ona, 'Duymuyor musun o sözleri?' diye. Alacakaranlık, çevremizde ısrarla fısıldayarak yineliyordu o sözleri — şiddetlenen bir rüzgârın ilk fısıltısı gibi tehdit edici bir şeydi bu: 'Ne dehşet! Ne dehşet!'

«'Son sözlerini — yaşayabilmem için', dedi. 'Anlamıyor musunuz, seviyordum onu — seviyordum — seviyordum!'

«Kendimi toparlayıp ağır ağır konuştum.

«'Son söylediği söz — sizin adınızdı.'

«Hafif bir iç çekişi duydum, sonra yüreğim duruverdi: Zaferle dolu, korkunç bir çığlık, akıl almaz bir başarıyla, ağza alınmaz bir acıyla dolu bir çığlık dondurdu yüreğimi. «Biliyordum — Emindim!..' Biliyordu. Emindi. Ağladığını duydum; yüzünü elleriyle örtmüştü. Kaçamadan ev üstüme çökecek, gökyüzü başıma düşecek gibi geldi bana. Ama hiç bir şey olmadı. Böyle önemsiz şeyler için düşmüyor gökyüzü. Kurtz'a haketiğini verseydim düşer miydi acaba? Yalnız adalet istediğini söylememiş miydi? Ama yapamadım. Söyleyemedim kıza. Çok karanlık bir şey olurdu söyleseydim — fazla karanlık olurdu...»

Marlow sustu, düşünen bir Buda görünümünde, herkesten uzakta, belirsiz, sessiz, kaldı. Bir süre kimse kımıldamadı. 'Gelgitin başını kaçırdık' dedi Müdür birden. Başımı kaldırdım. Açık denizi kara bulutlar kaplamıştı. Dünyanın son noktalarına dek giden dingin su yolu, bulutlu göğün altında koyu koyu akıyor — sanki çok büyük bir karanlığın yüreğine akıyordu.

Ülkemizde çok az tanınan Joseph Conrad modern edebiyatın kurucularından biri olarak tanınır. Radikal bir dünya görüşüne sahip olmayan, ama, bireysel ve toplumsal bağlamlarda ahlâk sorununa büyük bir ilgiyle eğilen Conrad yapıtlarında bu sorunla hesaplaşmaya çalışmıştır.

Gerçekçi bir yazar olan Conrad yapıtlarında genellikle "sömürgecilik" ilişkilerini işlemiştir. Bu ilişkilerin işleniş tarzı günümüzdeki bazı olayları kavramak açısından son derece önem taşır.

"Karanlığın Yüreği" yazarın roman boyutunda işlediği uzun bir öyküsüdür. "Sömürgecilik" ve "ahlâk" sorunuyla ayrıntılı bir biçimde hesaplaştığı en güçlü yapıtlarından biri olarak tanınır.

DOST KİTABEVİ YAYINLARI

175.TL.